

SLOVENSKE

VEČERNICE

2494

6644

214

HP 2

HP 1

Jan Plestenjak
Lovrač

2494

6644

SLOVENSKIH VEČERNIC 89. ZVEZEK

LOVRAČ

SPISAL

JAN PLESTENJAK

1887

1936

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA

TO IZDANJE JE REDNA PUBLIKACIJA ZA ČLANE
DRUŽBE SV. MOHORJA

7737/85

D 10.277/1962

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU, R. Z. Z O. Z.
(FRAN MILAVEC, CELJE)

I.

Na reber pod Sv. Mohorjem in Fortunatom je obesil svojo prešerno kmetijo Lovrè Poljanec in zredil v svojem gnezdu deset mladičev. Ko so bili še negotni, je delal Lovrè za dva, vstajal ob treh zjutraj in legal opolnoči. Mati Polona je zaleгла za tri in ni bilo treba ne hlapcev ne dekel, niti koscev niti ženjic. Čim trša je bila njiva, tem slajši je bil kruh, čim strmejša je bila košenina, tem izdatnejša je bila mrva.

Ves sključen se je Lovrè leto za letom pehal po melinah in košeninah. Ko so pa mladiči dorasli, se mu je srce zasmajalo, v široke in globoke, lepe gube se je razlezlo njegovo lice. Mladiči so zmagovali najtežja dela, njih roke so bile urnejše kot njegovi ukazi.

»Hentaj, še Bog jih mora biti vesel!« je momljal, ko jih je klical k jedi.

Tako je vpregel vso družino, vpregel z njo seveda tudi sebe. Oral je in sejal, žel in zopet sejal. Goličave so se zarasle, rebri so se zravnale in s strehe je zginil mah. To je bilo delo štiri in dvajsetih raskavih rok. In kamor so posegle, je vzklik blagoslov, in koder so sadile, je čudežno rodilo. Kajti roke so delale iz ljubezni do doma in zemlje.

Med tednom se še razgovarjali niso dosti, v nedeljo so vrstoma drpalili po brežinah in grapah na Loke k maši, potem si pa razdelili delo za ves teden: Franca in Jera na njivo plet, Lovrenc in Luka pripravljat steljo, oče in Lojze kosit. Tako je ukazoval nenapisani zakon grunta. Ob delavnikih so v naglici pozajtrkovali kisló zelje in ajdove žgance in molče šli na delo. Prav tako po južini. Po večerji so izmolili rožni venec in utrujeni takoj pospali. Tako leto za letom, ne da bi se kaj pritoževali. Tega bi ne dovolil njih ponos, ki so ga sesali iz grčave zemlje, ko so se sklanjali k njej pri košnji in pri oranju in ko so pobirali kamenje z njiv.

Lovrenc je bil najstarejši, zgneten v pravega hrusta. V pleča je bil zalit, v rokah jeklen, v svoji volji trd in v svojem ponosu neupogljiv. Zanj ni bilo nobeno delo pretežko, vzdigoval je bremena, ki jim drugače nista bila kos dva, drva je prevažal brez živine. »Lovrač, Lovrač, pretrgal se boš, saj si kar trapast,« ga je oče karal, pa ga natihem občudoval in ga zato imenoval Lovrača. Lovrenc pa je molčal in delal, češ, oče, ne vtikaj se vame, ko pa zaležem za tri take, kot si ti. Lovrač ni bil hribovec, kot so bili drugi hribovci. Obiskoval je sicer le hribovsko šolo, dorasel je pa celi ljudski šoli. Brati je znal, preden je sédel v šolsko klopi. Ako bi očetova kmetija zmogla, bi bil šel v šole, kar ga je toliko mikalo. Nejevolje sicer ni kazal, vendar so ostale knjige njegova najljubša zabava. Iz knjig se je navzel nekake mrkosti in molčečnosti, po naravi že pa je bil tudi trmoglav in samosvoj, kajpak je bral vse, kar je kje staknil.

Prav v njegovih fantovskih letih so tudi v hribovske vasi razni preroki natrosili branje, ki je očetom rodilo skrb, materam izvabljal solze iz oči, sinove pa vedno bolj odtujevalo od naukov pradedov. To so bila tista leta pred vojsko, ko se je tudi hribovskemu fantu zazdelo za malo, da bi hodil vštric očeta v cerkev. Mladi Lovrač pa, željan vsega, kar se je godilo in kar bi se moglo goditi izven meja tesne domačije, in trmast po svoji naravi, se je rad oklepal vprav tistih naukov, ki so bili nasprotni očetovim. Všeč mu je bil odpor proti očetu in samozavestni ponos, češ, ni vse tako, kot so me doma učili. Celó na pamet se je učil odlomkov iz govorov svobodoumnih glasnikov, čeprav mu je bilo vse to tuje in le na pol razumljivo. Njegova silna moč ga je gnala, da je vedno stikal za branjem, ki je pridigovalo svobodo, kakršnokoli: svobodo od Boga in cesarja, od davka in molitve. Če je naletel na posebno »svobodno mišljenje«, se je kar iz glave učil cele strani, dasi jih ni ne v srcu doživel ne čisto razumel.

Ko se je pa vrnil od vojakov iz Celovca, se je še bolj spremenil. Očeta je zaskrbelo: »Hentaj, čisto spridil se je,« mati pa je vzdihovala: »Vero so mu vzeli.« Opazila je, da se izogiblje cerkve in da ob nedeljah pohajkuje in prihaja domov pozno v noč. Molila je zanj, ljubila pa ga še bolj, ker se je bala zanj.

Lovrač je za to vedel, pa se ni opravičeval; zlezal je v podstrešje k svoji skrinji, prebiral pisma, liste in knjige in pozno v noč legal v seno. Kakor so ga spočetka trditve, da je Kristusov nauk zmota in potvorba, da je staro sveto pismo prazna bajka, navdajale z grozo, se je te groze počasi otresal in se v temnih, samotnih urah kar pogrezal v ta nova razodetja. Vsa glava mu je bila kot vročična, srce se mu je burilo v prsih. Znova je odpiral skrinjo, hlastno in neurejeno bral, verjel in dvomil, se upiral in omagoval. In v takih borbah mu je kar iznenada prihajala misel na staro mater Ančko, ki jo je ljubil bolj kot lastno mater. »Lovrač, nikar tako,« ga je opominjala njena podoba, »na Boga ne pozabi,« iz cule mu je pa delila kot nekdanj suhe krhlje, hruške in orehe.

Po planini so se podili vetrovi, v bukovem gozdu so zakasnele ptice iskale gredi, Mohor in Fortunat pa sta dvigala svoj stolp kot svareč prst proti nebu. Vsa prostrana ravan daleč pod njima tja do Grintovca je bila že temna kot zakleto jezero, le tu in tam se je vžgala luč in se bliskoma pognala preko ravnine.

Ta večer je v Lovraču dozorela misel: »Dovolj sem star, grunt naj mi dajo. Sit sem tega praznega hlapčevanja.« Trdovratno se je misli oklenil, zaloputnil skrinjo s knjigami in odšel v hišo. Družina je izbirala pšenico za seme, oče je dremal pri peči, mati pa je krpala hlače.

»Lovrač, k molitvi bi že lahko zmeraj prišel,« ga je ogovorila mati. V njenih besedah je bila skrb in očitek.

»Nisem več otrok!« je zavrelo iz Lovrača. Jeza mu je udarila v lica in mišice v železnih rokah so mu vztrepetale.

»Zato ti je še bolj treba moliti,« je pojemala mati.

»No, no,« je miril oče, »kaj bi se prepirali, Bog bo že dal, da bo prav!« Lovrač pa je sedel nepremično na klopi in misel na grunt in na oblast na njem ga je tako trmasto prevzela, da za vse druge misli ni bilo prostora.

»Oče, ali veste, da sem star šest in dvajset let!« je govoril kot iz sanj. Oče vprašanja ni razumel. Udarilo je vanj preveč iznenada in ni čutil njegove osti.

»Bo že res, pač, pač,« je mirno odgovoril.

»In?« je nadaljeval sin.

Tedaj se je zganila mati, oči so se ji zaiskrile, spoznanje je zažarelo.

»To se pravi, stara dva za peč, gospodar sem jaz,« je izgovorila v jezi in onemoglosti, oče pa se je skrčil v gubo in zmajeval z glavo.

»Saj sem tako za vse jaz. Ali naj čakam, da bom brez moči in zdravja?«

»Pa Franca in Jera, Luka, Lojze in drugi, seveda ti komaj za pastirje zaležejo! In jaz pa oče, kaj misliš, da sva za vse garanje in trpljenje zaslužila zaničevanje in umazan kot?« Solze so jo oblile, ki jih pa Lovrač ni videl.

Roke za široko mizo so zamrle in niti eno zrno ni več zdrknilo v pehar. Oči so se spogledovale, tiho govorile in prosile: »Lovrenc, nikar, materi zasajaš meč v srce in očeta pehaš v grob.«

»Oče, tako sem se namenil. Dovolj sem garal, grunt je obdelan, počitka ste potrebni vi in ga je potrebna mati. Dajte mi grunt, da ne bom več en hlapec.« V njem je zagorelo po svobodi.

»Lovrè, dokler bom le s temle gibala, grunta ne iz rok. Pomisli, devet jih je še za njim,« je presekano udarjala mati. Glas ji je bil raskav, vsaka beseda se je stresala od notranjega nemira.

»Nič ne rečem, da bi ti ne dal grunta, ampak pre-zgodaj je še, prezgodaj. Poglej jih, ali naj otroci gredo od hiše?« je moledoval oče.

»Kaj pa imam od grunta? Šest in dvajset let se že ubijam, slabši sem kot hlapec; povem vam pa, hlapčevanje se je zame nehalo. Pojdem pa od hiše!«

»Pa pojdi, trma trmasta! Še kolcalo se ti bo po domu in rad boš poiskal pot, ki pelje do doma. Sicer pa boj se, da zapraviš božji blagoslov, le to ti rečem.« Materine besede so bile kot jeklo. Franci so se orosile oči.

V Lovrencu je zavrelo; jeza ga je prevzela, da ni našel ne zagovora ne ugovora in ne opravičila. V sencih mu je kovalo in prsni koš se mu je bočil, kot bi hotel vreči iz sebe vso težo načrtov, ki jih je zasnoval ob svoji skrinji.

»Vere že tako nimaš, grunt brez molitve in Boga pa je zakleta groblja. Vsak pošten kristjan bi vrgel kamen na tak grunt, pljunil nanj in šel s studom stran,« je ihtelo iz matere.

Oče se je obrnil v peč in komaj prestregel dve solzi, ki sta mu zdrknili iz oči. Lovrača je imel zelo rad.

»Povedal sem ti, potrpi še nekaj časa, nič se ti še ne mudi. Naglica ni dobra, škodila bi tebi in meni in pa tvojim bratom in sestram,« je miril oče.

»Jaz hočem grunt,« je zacepetal Lovrenc. »Po božji in človeški pravici mi gre.«

»Grunta ne dobiš, zdaj še ne, to je moja zadnja beseda,« je zaključila mati in odkrevsala pred ognjišče.

»Prav! Pa grem,« je odsekano kriknil Lovrenc in odlomastil iz hiše.

»Bog mu daj pamet,« je kriknila mati.

»Le kam?« je jokaje zaklicala sestra.

»Boš že videla,« ji je zagrozil s praga.

»Molimo!« je ukazal oče.

»V čast sveti Katarini, da bi mu sprosila pravi um in pamet: Oče naš...«, je plahutala molitev, ki so jo zalivale solze, rojene iz strahu in čudne groze.

»Za Jero hodi, saj vem, Adamovec pa grunta ne dá, pa si misli Lovrè, zgrabimo doma,« je menila po molitvi mati.

Oče pa je samo skomignil: »Bo že res. Bog nas varuj nesreče.«

Potrta in v čudnih skrbah je polegla družina.

II.

Pod hišo so se košatile hruške krljavke in češnje hrustavke. Takoj pod češnjami pa je bila zarezana grapa, ob kateri so stražili debeli, temni kostanji. Temo in mir je motilo le žuborenje studenca. Zdaj in zdaj se je sprožil kamen in se potočil v tolmunček. V vejah se je splašila ptica, v vrhovih je vztrepetala sova in se prepeljala na ono stran grape. Lovrač je planil v podstrešje, duškoma nagnil steklenico žganja in se pognal nato iz veže. Z rokami je tipal mimo drevja, za njim pa se je vlekla vrv, ki jo je kar gredé snel spred hleva. Oči

so se mu še v temi svetile, pod nogami se mu je lomilo vejevje in ropotalo kamenje.

»Obesim se,« je vrelo v njem, roka pa mu je stiskala vrv. Nič ga ni bilo strah pred to mislijo, zdelo se mu je celó, da mu nekdo prigovarja: »Lovrè, kaj pa hočeš drugega! Daj, daj! Ne boj se, minuta, dve, in je konec.«

»Minuta, dve, in je konec,« je ponavljal in niti ena misel mu ni ušla nazaj v hišo, k materi in očetu.

Grapa se je vlekla in skozi robidovje, srobot in veje se je pehal Lovrač. Roke so mu bile že opraskane, veja ga je oplazila zdaj in zdaj po obrazu in noga se mu je pogreznila v mlako. V kostanjih je skovikala sova.

»Hudič te vzemi!« je zaklel Lovrač. Zdrknil je in padel vznak. Voda mu je brizgnila v obraz, mu napojila čevlje in tudi vrv je bila mokra.

»Samo do breze na kopišču,« je odločeval, trgal robidovje in brcal kamenje. Oči ni nič več napenjal v gluho temo.

Na zapuščenem kopišču je v lepem krogu bila jasa in na ravninici tik kopišča se je belila visoka, košata breza. Sem je Lovrè večkrat zahajal. Kraj je bil tih, ves pogreznjen vase; tu je ob nedeljah počival in bral. Ta zapuščena in neugnana lepota kraja ga je vedno omamljala.

Sredi jase je obstal. Vroče mu je bilo in v glavi mu je butalo.

Noč je bila gluha, le brezovi listi so se poigravali med seboj in govorili svojo čudovito pesem. Lovrè je splezal na brezo, sedel v rogovilo in privezal vrv na spodnjo vejo.

»Tako, sedaj pa še zanko!« Misli so mu begale iz nejasnosti v nejasnost, v srcu mu je kljuvalo in mraz ga je oblival. Oči je zapičil v temo. Tedaj se mu je zazdelo, da se iz noči nekaj mota, svetlika, raste in se bliža. Roka je še vedno trdo držala za vrv, druga se je oklepala debela. Bleda svetloba se je bližala Lovraču.

»Hud...!« je hotel zakleti, pa mu je kletvino nekaj presekalo. Roke so mu onemogle in vrv se mu je zdela v roki kot spolzka kača.

Meglina svetloba je obstala pred njim. Vanjo je bila zavita stara mati Ana, vsa bela, v hodnični obleki, kot je bila na mrtvaškem odru, in v rokah je držala rožni

venec. Obraz ji je bil bled, pa poln usmiljenja in dobrote; oči so razodevale ljubezen. Lovrè je vztrepetal in oledenel.

Stara mati Ana pa je zapičila oči vanj, ves njen pogled je bil ena sama prošnja. Lovretu se je zdelo, da jo razločno sliši:

»Lovrè, nikar! Boga se boji! Jaz molim zate!«

Zdrknil je z drevesa, da sam ni vedel kako. Tedaj pa je skopnela tudi svetloba. V grozi, kakršne še ni užil, je lomastil po grapi. Zaletaval se je v drevesa, se pogrezal v močvare, zapletal v vejevje in brezumno drevil proti domu. Pot se mu je zdela večna. Zdaj in zdaj se je ozrl, če morda ne bi spet zagledal svetniškega obraza stare matere. Po vejah so vztrepetavale preplašene ptice, pod nogami se mu je podiralo kamenje, iz grape je žuborel studenec.

Doma se je zakopal v seno in ni mogel zaspiti. Skušal je misliti, pa se mu je vsaka misel izvila, skušal je celó moliti, pa se mu je upiralo. Pred očmi mu je trepetala čudežna svetloba in ga utrujala, na uho pa mu je udarjala prošnja: »Lovrè, nikar!«

Zmehčalo se mu je v duši; pomislil je na mater in očeta, na bolečino, ki jima jo je storil zvečer. Vleklo ga je, da bi bil stopil v hišo in ju poprosil odpuščanja.

»Nak, še žandarjev se nisem bal, tri sem butil na naboru ob tla, v Celovcu se nisem nikogar ustrašil, nak, Lovrač, ne dajmo se!« je šepetalo v njem.

»Sirota, mati moja, kaj li veš, kakšen je svet! Vse, kar si videla, je pot od cerkve pa do doma pa redke kvatre do Brezij.« Pa se mu je misel zastudila; tudi na staro mater je pozabljal in se zaničljivo nasmehnil svoji zbežanosti ob čudnem prividu. Le misel na grunt je še obvisela v njegovem srcu. In vendar je sanjal o stari Ani, a se z mislijo na grunt prebudil.

III.

Sonce se je vzpelo že nad vrhove, ko je Lovrè priril iz sena. Mraz ga je stresal in dom se mu je zdel nekam tuj. Obsedel je v svislih.

Na dvorišču se je oglasil oče. Glas mu je trepetal, skoro jokav je bil.

»Ali greš orat?« je spregovorila boječe mati. Vsa objokana je bila in noge so ji klecale.

»Na Gradišče,« je komaj izjecljal oče. Skrb za Lovrèta se mu je še podvojila.

»Pa si fant vendar ni kaj naredil?« je povzela mati in debele solze so ji zdrknile čez lice.

»Bog ne daj!« se je izvilo očetu. Roke so mu bile tako oslabele, da je komaj snel jarem s klina. Noge so se mu šibile pod težo in pred očmi mu je migetalo, kot bi bil vročičen.

Lovrač je slišal očeta in poslušal mater. Nekaj usmiljenju podobnega se mu je budilo v duši, vstal je in skozi špranjo oprezoval, kdaj zagleda očetove oči, ki so bile vedno tako dobre in vdane.

»Nak, doma pa ne ostanem,« je vzrojilo v njem in hribovski ponos, pomešan s trmoglavostjo, se je oglasil in ga prevzel.

Kot tat se je splazil s senjaka. Sram ga je bilo, vendar se je zravnal in tršato stopil pred očeta.

»Dajte sem!« je skoro mehko izrekel in vzel očetu jarem iz rok. Vpregel je voli ter vrgel na voz drevo, brano, sejalnico in vrečo žita.

»Hej!« je zavpil, da sta se živali zdrznili.

Na pragu je stala mati. Obraz se ji je razjasnil in glas ji je bil sladek, mil, kakršen more biti samo materin.

»Lovrenc, pa bi poprej jedel!« je vabila.

»Ne bom,« je zarenčal sin in potisnil voz v klanec.

Z očetom vso pot nista spregovorila. Lovrač se je oziral po ravnini. Vse megle so skopnele, bele hiše so kipele k soncu in bele ceste so vezale vasi. Gradič med vasmi je stal kot gospodar, ki kroti hudomušne ovčice. Na Grintovcih se je razkazoval sneg in z gričev in hribov so cerkvé sijale v ravan. Čez polja se je vlekla črna kača, jutrnji vlak, in čez lepoto njiv metala gost dim.

»Na Celovec pelje,« je pomislil Lovrač in prijetno mu je bilo ob spominu na tisto brezskrbno mestno življenje.

»O, ni vrag, tudi jaz pojdem,« je zazvenel v njem sklep. Še nikoli ga ni tako vabilo v svet.

»K rudarjem pojdem,« si je vsiljeval misel, ki pa je bila motna in brez jedra; kajti rudarsko življenje mu je bilo znano le iz pripovedovanja. Slišal je, da se rudarji

ne boje ne žandarjev ne glavarjev, kar mu je posebno ugajalo. Odkar je bil pri naboru in se stepel z žandarji, jih je sovražil. Res je takrat premikastil in zmetal tri, četrti pa mu je zadril bajonet v roko, da mu je omahnila in so ga z lahkoto odvlekli pred sodbo in v zapor.

»Pa sem jih le,« se mu je dobro zazdelo tudi sedaj in razločno je videl pred seboj fante, ki so ga občudovali in bili nanj ponosni.

Volička sta počasi vlekla škripajoči voz, za njim je zamišljeno racal oče. Pred njim je stopal sin trdo in zravnano, močan, da bi zlahka dvignil vola.

»Presneti Lovrač, sama moč ga je,« se je posmevalo očetu in vesel je bil sina.

Njiva na Gradišču se je vila v loku. Ob robih so se košatile češnje, za njimi pa so iztezali vrhove kostanji. Gosto po drevju nasejane ježice so se svetile v soncu.

»Kostanj dobro kaže,« je hotel začeti razgovor oče.

»Bo,« je odrezal Lovrač. Njegove misli so bile vse drugje.

Očeta je zbolelo, sin je to opazil.

Pod češnjo sta izpregla. Oče je hotel seči na voz in pripraviti drevo.

»Nikarte, oče, bom že jaz.« Z eno roko je dvignil drevo in ga položil na rob njive, pripel kolca, nato zapregel voli. V grmovju je odrezal šibo in jo dal očetu.

»Bom že jaz oral, vi pa vodite. Tale zemlja je vražje težka.«

»No, le,« je pritrdil oče, prijel za kolca in nagovarjal voli.

»Hej, lisec! Hej, rjavec!«

Vola sta potegnila, plug pa je škrtal in škripal, rezal globoko, odsekal prepereli kamen, ki ga je Lovrè brcnil v dolino. Iz brazd je prijetno dišalo po vlažni zemlji in vonj je privabil božjo pastiričico. Tekala je po brazdah, odskakovala in vabila še druge. Zviška je padla na njivo tudi postovka.

Vola sta se potila in tudi očetu je bilo vroče. Lovrač pa je držal drevo kot igračo. Očeta bi zanašalo, drevo bi mu odmetavalo, sinu se je pa pod drevesom trda plast zemlje morala pokoriti. Prevezela ga je zemlja, njen prijetni vonj se mu je vsesal v pljuča in spet je bil gruntarski sin, ves zakopan in zaverovan v grunt.

Pokladla sta živalima, sama pa sedla v senco. Oče je težko dihal, lotevala se ga je že naduha, Lovrač pa je le z rokavom potegnil čez čelo in si obrisal pot.

»Oče, grunta mi ne izročite?« je umirjeno in nežno načel razgovor. Sam ni vedel, kdo mu je vdihnil to vprašanje. Na samem je hotel spregovoriti z očetom brez matere.

»Saj vidiš, Lovrè, kako je. Preveč jih je še pri hiši. Čez nekaj let. Sicer pa ti ni nič hudega. Če bi pa kaj potreboval, kar povej, imam še nekaj srebra, za kar mati ne ve.«

»Ne maram. Imam sam. Ampak star sem dosti, tudi jaz bi rad streho, ki bi bila moja, tudi jaz bi rad zemljo, ki bi rodila zame.« Lovrač ni bil več trd; glas mu je bil mehak, proseč, s sinovsko ljubeznijo ožarjen.

»Oče, saj vas ne silim. Vam sem hotel dobro, ker ste že izdelani. No, pa če ne gre drugače, se pa kam priženim. Ni vrag, da bi ne priženil vsaj bajte.«

Na to Lovrač prav za prav še nikoli ni mislil. Sedaj pa mu je bila ta misel sladka. Poznal je nekaj deklet, vedel je, da ga ta in ta rada pogleda. Vendar se je zdrznil ob misli na Adamovčevo Jero. Tako prijazna mu je in kadar jo sreča, je vsa plaha. »Saj jo imam rad,« si je moral priznati. Že davno bi ji bil rad povedal, pa se je sramoval. Ni našel besede in ko bi bil moral začeti, jo je odkuril in žalostno gledal za stezami, kjer je zginjala Jera in mu mahala z rožasto ruto.

»Saj ima grunt, če ga pa še nima, stari Adamovec ne bo dolgo, dobi ga,« mu je prišepetaval glas in ga bodril.

»Če dobiš kaj pametnega, zakaj pa ne,« je pritajeno izjekljal oče. Ni mogel pojmiti, da se sin oženi in da zgubi on z grunta najboljšo moč. »Vsaka ptica si splete svoje gnezdo,« se mu je vsiljevala misel in v duhu je blagoslavljal svojega sina in njegovo družico, ki mu bo dala otroke in se pehala na gruntu, kot se je pehala Polona, živalca uboga.

»Pa začniva spet,« je Lovrač premotil očetovo pre-mišljanje.

Sonce je že pripekalo in brazde so se sušile kar sproti.

»Tamle pa pazite, oče, da volu ne spodrsne!«

»Vem, vem, poznam tisto grobljo!«

Lovrač se je uprl na drevo, krčevito prijel za ročice, oče pa je poprijel voli.

Rúšine je bilo komaj za tri prste, pod lemežem se je drobilo kamenje, škripálo in se upiralo. Vola sta krčevito napenjala vratova, da se jima je jarem zarezal globoko v plečišči.

»Hej, lisec, hej, rjavec!« ju je bodril oče. Vola sta potegnili, da je zahreščalo. Oče je kar zastal in ni mogel dohitevati. Poprijel je za kolca, da se niso izmuznila iz brazde.

»Oče, stran, modras!« je zakričal Lovrač, udaril z otko oba vola, da sta zaobrnila navkreber. Tik pred očetovimi nogami pa je sikal modras. Oče se ni zganil. Zbegane oči so strmele v tla in roke so mu trepetale. Modras se je zvil v klobko in dvignil glavo, da bi usekal. Zbegana vola sta brcala in odskakovala, kar je moralo modrasa še bolj dražiti. Lovrač je spustil izdrti plug, z eno roko grabil za stremena, da bi obdržal vola, z drugo pa, v kateri je krčevito držal otko, je udaril in presekala kačo.

»Aaa,« je vpil nad voloma, skočil naprej, da je dosegel uzdo, in ju ustavil. »Vraga, tega pa ni malo,« je dejal.

Oče je le na pol slišal sinove besede. Bil je preplašen in gledal zdaj vola zdaj sina zdaj spet sebi pod noge. »Hentaj, dobro, da tebe ali vola ni pičil, mrcina,« je izgolcal, ko je zagledal pred seboj presekanega modrasa z razbito glavo.

»Da le vas ni, oče,« je drhtel Lovrač. Še nikoli ni bil tako mehak z očetom in še nikoli se ni tako tresel za njegovo življenje. Oče pa je bil bled in oči so mu bile rosne od hvaležnosti. Kesal se je, da je kdaj podvomil o sinu, in če bi bil sin takrat rekel: »Oče, dajte mi grunt«, bi rekel: »Lovrač, po nedelji pojdeva k notarju, imej ga!«

Lovrača je bilo sram mehkobe in oče se mu je zdel tako siromašen, da je pozabil na jezo, le svežo grudo je še vohal in otko je znova pritisknil na modrasovo glavo. Potem pa je skočil za mejo, odrezal kostanjevo mladiko, jo preklal in v precepu dvignil modrasa ter palico za-

pičil precej stran v svežo brazdo. Vola sta začudeno gledala, kot bi bila slutila nevarnost.

Tedaj se je Lovrač sklonil h groblji in poslušal.

»Oče, ali ste že kdaj čuli bobnenje pod tem skalovjem?«

»Nak!« je zategnil oče.

»Pod njivo so najbrž votline. Večkrat sem že poslušal bučanje vode. Tudi danes se sliši.«

»Jaz sem že gluha, ne bi slišal,« je odgovarjal oče. Spet sta orala, Lovrač je vsajal in povlekel.

»Lovreee!« se je razlegalo preko Gradišča.

»Hoj!« je kriku odgovarjalo.

»Južinat!«

Klicala je mati.

Izpregla sta, naložila plug na voz, le brano sta pustila na njivi in pognala domov. Sin je priganjal voliča in na ovinkih odnašal voz, da ni zdrknil pod pot.

IV.

Tisto noč je Lovrač mislil na staro mater Ano in na njen opomin, na modrasa in na Adamovčev grunt.

Adamovec — grunt je ždel kot splašena kokoš pod hribom — je imel najdenko, rejenko, ki so ji rekli Tržačanka. Ker sam ni imel otroka in ker bi grunta nikakor ne izročil sorodnikom, ki zanj nikoli niso dosti pridna skrbeli, je Tržačanko Jero vzel za svojo. Bilo je živahno dekle in ko je bilo še majhno in razposajeno kot mlado kuže, je Adamovec rad zategnjeno in hripavo vzklikal: »Ta jerasta bo še vse posekala, Marijana, boš videla!«

Adamovec je bil možakar zase. Bil je sicer skop in vase zaprt: kadil ni, v družbo ni zahajal, segal pa je le prerad v stensko omarico, kjer je hranil žganje, svojega »doktorčka«.

Kadar se je napil, je klical: »Jera, ta jerasta, poglej, če Jereb v grapi ne seka na mojem. Poglej! Če seka, pridi povedat! Z rovnico ga bom.« Svojo debelo glavo je vtikal skozi okno in ker roke ni mogel scela iztegniti, je toliko hitreje vrtinčil z glavo. »Počakaj me, Jereb, še se bova tožila, toda to pot boš imel premalo smrek. Še grunt ti bodo prodali, ha, ha!«

Jera je ob takih prilikah vselej stekla pod hišo, obstala pri studencu in se čez čas vrnila.

»Oče, nikogar ni v grapi!«

»Aha, Jereb, saj sem vedel! Ustrašil si se me, hincec, pa si pobegnil! Še bova zaorala, še! Jera, večerjo!«

Jera je morala begati od ognjišča do mize in šele ko je Adamovec v pijanosti zaspal, ji je odleglo. Marijana, njegova žena, mnogo starejša od Adamovca, je bila bolehnna in vsa polomljena. Vsak dan je že pred mrakom legla, prebirala jagode lesenega molka in mrmraje molila:

»Ki je za nas na svetem križu umrl...«

»Jera, molit! — — — ki je za nas... Jera, Jera, skrbi za dušo! Pusti dedca, se bo že prespal. O, ta grdavš!«

Starka je sunkoma kričala, Adamovec je pa grčal za mizo.

»Čakajte, kravam še položim!« je odgovarjala Jera.

»Jera, molit!«

»Saj veste, da imam polno dela, bom že potem, kar molite!«

Starka je molila, si brisala oči, ki so bile že tako vedno solzne, se zatopila spet v molitev in zadremala. Molek ji je zdrknil iz rok, zarožljajal na trhlih tleh, roke so ji pa omahnile čez stranico.

»Še za verne duše v vicah... V čast sv. Florijanu, da bi nas varoval časnega in večnega ognja: Oče naš...« je zopet začela moliti.

Adamovec pa je nehal smršati. Nenadoma se je vzdignil, udaril po mizi in začel modrovati:

»Hudiman, petdeset let že tolčem po tehle rebrih, precej denarja sem že natolkel, zemljo sem primoral, da mi rodi, kot tebi še nikoli ni, Jereb. To pa rečem, kdor že bo za menoj, zemljo naj varuje, moj grunt, če ne, ne bo imel sreče. O, vsak bi se lakomnil mojega sveta, vsak! Petdeset let že nisem sekal v grapi, čez šest sto klafter je samo drv v grapi, če ne več, pa smrek, smrek! Adamovec je znal, da boš vedel, Jereb.«

Udaril je znova ob mizo, momljajal in se spet razsrdil:

»Pa če ga malo cuknem, ga cuknem za zdravje. Ali ne cuknem svojega? — Nak, drena ne bom nikoli

sekal. Kako dobro mi stori na jesen! In še zalivati mu ni treba, samo malce očedim ga, pa je kot češnja. Dacarji še vedo ne, kako dobra pijačica je iz drenulj. Bog daj, da bi jih bilo dosti: še ga bom, da veš, Jereb!«

Zakrohotal se je in spet telebnil v omotici na mizo.

»Marijana, ali že spiš?«

»Moli, moli, kaj bi čenčal!«

»Marijana, le nikar, jaz molim, ko ne veš kdaj. Na vse mislim, pa tudi na molitev ne pozabim.«

»Če bi kaj mislil, bi se ne bil napil. Greh imaš, da veš...«

»Nak, več, kar je prav, pa jaz že ne pijem, da veš, Marijana!«

»Pojdimo spat, pa deklino tudi spodi!«

»Da, da, da!«

Hotel je vstati, pa so mu bile noge gluhe. Omahnil je na klop in med momljanjem zavozlanih besed zaspal.

Vrata na lesenem tečaju so zakrulila, z zapahom jih je Jera zaprla in stopila v čumnato k postelji, kjer je na pol ležala, na pol čepela pobožna Marijana.

»Na, ti naprej moli!«

»Veselega?«

»Nak, žalostnega. Saj vidiš, kakšen je dedec. Bog se usmili njegove duše!«

Jera je molila glasno in hitro, da jo je starka stežka dohajala.

»Starega spravi, potem pa še ti spat!«

»Bodo spet kričali in lomastili!«

»Potrpi, vse mine, tudi to bo minulo. Da bi le jaz ne čakala njegovega konca! Saj nič ne rečem, dober je bil zmerom, gospodaril je dobro, dosti prigospodaril. Le da bi tega žganja ne kuhal doma.«

Jera je Adamovca stresla za rame, za glavo, mu dvignila roko in mu prigovarjala.

»Oče, pozno je že, pojdite spat!«

»Kaj, kaj to tebi mar! Jaz sem gospodar, da veš! Naj delam, kar hočem. Kdo bo mene gonil spat, a?«

Zamahnil je z roko. Jera mu jo je prestregla.

»Oče, kdo pa pravi, da niste gospodar.«

»Prav, pray, Jera! Kaj, kdo bo pa oral to kamenje in brusil lemeže? Tebe bi drevo vrglo pod melino, da veš. Za tako delo sem jaz, jaz! Viš, te njivice sem jaz

izkopal in iztrebil, jaz razbil na njih kamenje. Za menoj bo lahko delal vsak smrkavec. Joj, koliko žaljev je na teh njivicah, ki so že tvoje, tvoje, Jera jerasta.«

»Veliko ste trpeli, oče, res. No, sedaj pojdite spat.«

»Že sam vem, kdaj mi je leči.«

Znova je zaspal. Jera je bila že nestrpna. Oklenila se ga je pod rameni in ga s težavo vlekla izza mize.

»Pusti me, ti pravim, ali slišiš?«

Jera je skoro vlekla Adamovca po hiši. Noge so mu drsale po tleh, roke so mu pa visele kot otrple ob telesu.

»Hvala Bogu!« se ji je izvilo, ko je Adamovec telebnil na posteljo.

»Jej, jej, da se le more tako izpozabiti!« je tarnala Marijana. »Potrpi, Jera, potrpi, saj ne bo zastonj!« je tolažila.

Marijana je še pozno v noč šepetala molitve. Adamovec je smrčal in se še v sanjah prerekal z Jerebom, ki sta si bila v vednem prepiru, poveličeval svoje njivice in svoj svet, na katerega je bil ves prikovan.

Jera je smuknila v posteljo, zaspati pa ni mogla. Čez dan ni utegnila razmišljati, bila je preveč zaposlena, ta večer jo je pa obšla otožnost. Pusto in prazno se ji je vse zazdelo. Mati — rednica ji je bila premehka in predobra, zamaknjena že v oni svet, Adamovec pa grčast, navezan zgolj na svoj svet, na skalovje, bregovje in bukve v grapi, na svoje košenine in ovce... Mar so mu bili občutki, ki so se budili v Jerini duši. Zdelo se ji je, da je Adamovcu razen zemlje vse tuje. Njej pa je bila zemlja premalo. Klicalo jo je nekaj v duši, ki je hotelo dneva in hotelo imena in ki je bilo mehko in sladko. Ko je pasla ovce, jo je klicalo, ko je plela proso, jo je vabilo. Šla bi kamorkoli že, pretesen se ji je zdel Adamovčev dom in Adamovčev svet.

Ta večer jo je pa še prav posebno zbolel spomin na detinska leta, ko jo je hribovska otročad podila s psovko Tržačanka, ki je ni razumela. Spoznala je šele ta večer, kako tuja je pri Adamovcu in kako osamljena je kot najdenka med vsemi temi ljudmi. Zaihtela je in se pokrila z rjuho.

V ihtenju je zabledel pred njo Lovračev obraz in mehko ji je bilo pri duši. Tedaj je začula korake okrog

hiše, pod oknom je zahreščalo na skladovnici. Stisnila se je pod odejo, da ni zakričala. Tako jo je bilo strah.

Potrkalo je na okno, enkrat, dvakrat, nalahno, močnejše.

»Jera, Jera, samo nekaj bi te vprašal,« je moledoval Lovrač, ves neroden, nič fantovski.

Jera se je zganila, ko ga je spoznala po glasu.

»Mati se bo prebudila, nikar ne bodi siten!«

»Le pet besedi; takoj grem!«

Sama ni vedela, kdaj je odprla okno in kdaj se je naslonila na železne križe.

»Jera, doma sem se sprl. Grunta mi ne dajo. Kar obesiti sem se hotel. Ali me imaš kaj rada?« je jecljal.

»Imam,« je ušlo Jeri, da jo je bilo sram.

»Vzela bi se, tako sem pretuhtal.«

»Ne vem.«

»Adamovec me ima rad.«

Jera ni mogla do besede, bilo ji je, kakor da so sanje.

»Kakor hočeš,« je izkolcala, ko je zapirala okno. Vsa se je tresla.

»Jera, kdo pa lazi okrog hiše?« je klicalo iz čumnote.

»Nihče!« je zategnila Jera in se skrila pod odejo.

V.

Brez posebnih priprav se je Lovrač odločil, da se preseli na novi grunt. Adamovec je bil zadovoljen, Jera pa še bolj. Nekaj opravljivih jezikov in pa nevšečnih pogledov, to je bilo vse, kar je Jeri grenilo sladke ure pričakovanja in sreče.

Brez solza in cmeravosti sta Lovrač in Jera pripravljala gnezdo in oče je bil ves srečen, misleč: »Sedaj je pa sin rešen!«

»Moja molitev ga je rešila,« je menila mati. Vendar jo je v dnu duše skrbelo, zaskelalo pa tudi očeta.

»Bog varuj Lovreta nesreče,« je vselej zavzdihnil in vsak dan pred slovesom mu je bil težji.

Slovo pa je prišlo prehitro.

»Lovrè, lepo te prosim, Boga ne pozabi,« ga je prosila mati, ko se je selil. Pred hišo sta bila vprežena voliča

in izpod strehe je zvlekel Lovrač svojo skrinjo in jo porinil na voz.

»Pojdimo še malo v hišo,« je poprosil oče, ki so ga oblivale solze.

Sin je nemo sledil in zlezel za javorjevo mizo. Mati je postavila na mizo mrzle štruklje, oče pa je primaknil pred vso družino steklenico češnjevca.

»Nisem mislila, da kdaj učakam,« je tarnala mati.

»Mladiči so se začeli izpeljevati, staramo se,« je dodal oče.

»Kar brž bova sama, Lovrè!«

Lovrač si je nalil in tudi njemu je bilo tesno pri srcu. Skozi okno se je zazrl v planino, kjer kraljujeta sv. Mohor in Fortunat. Bukve pod planino so pošumevale in rumenka pred hišo je že spuščala na tla ovelo listje. Voda v veži je enakomerno pela svojo pesem, ki jo je poslušal šest in dvajset let, pa mu je bila danes vse dražja in slajša. Očetov obraz se mu je zdel voščen, oči nekam vdrte. »Kaj je to tisti oče, ki ga je bilo vse življenje dobrotà, smeh in ljubezen?« Zasmilil se mu je.

»Nalij si, Lovrè,« ga je bodrila mati, da bi prevpila mučno tišino. France, Luka, Jera in Marijana, Franca, Lojze in vsi so pa skrivali solze: slovo od brata je prišlo preveč iznenada. In kaj bo grunt brez Lovrača? Kdo bo pletel košare in koše, kdo bo cepil slive in češnje in hruške, kdo bo varoval kostanj in češnje pred tatovi, hišo pred cigani?

»Lovrè, če bi ti pa kaj manjkalo, saj veš, kje si doma. Kolikor bomo mogli, bomo dali. Težko boš spočetka shajal, sam boš za vse, ti bo pa prišel pomagat France ali pa Luka. Za plevice ti tudi ni treba skrbeti,« je razkladal oče in si nalil, da bi si zbral srčnost, ki mu je takó ginila.

»Na srečno pot, pa Bog daj srečo, Lovrè!« Kozarec je romal od ust do ust, roke so segale po štrukljih, vse oči so bile uprte v Lovrača.

Tedaj je Lovrač spoznal, da je bil bolj navezan na dom, kot je mislil. Z očmi je božal brate in sestre in jih blagroval, ker ostanejo še pri očetu in materi.

»Kako pa je z gruntom?« je pobaral oče.

»Z gruntom? Adamovec ga je nanjo prepisal. Lesa je res dosti, njive so pa zanemarjene. Gnojiti bo treba,

če bom hotel kaj žetve. Adamovec je Adamovec, Jera pa tudi ni zmogla vsega sama.«

»Z vsakim gruntom je križ in vsak grunt je trda šola. Pa kaj tebi, zdrav si in močan, čez leta boš imel že svoje ljudi in prav zlahka ti pojde,« se je lovil oče. Včasih je bil v hiši smeh in je bilo petje, danes pa je vse tako mrtvo kot na pogrebščini.

Sence dreves so se že večale in drevje je postajalo že temnejše, ko je Lovrač vstal izza mize.

»Pa pozdravljeni!«

Vstali so tudi bratje in sestre, vstal je oče. Lovrač je stopal trdo, se ozrl na planino in obstal pred vozom.

»France, ali boš ti vozil?«

»Bom,« je jokavo odgovoril brat.

Mati je stala na pragu.

»Boga ne pozabi, pa bo sreča v hiši. Jaz bom vsak dan molila zate. Z Bogom!« Obraz si je pokrila s predpasnikom in se skrila v kaščo.

»Ui!« je velel Lovrač, France pa je prijel za povodec. Zavili so v globoko zarezano pot, oče ob sinu, Luka, Lojze, Franca in vsi pa za njima.

»Lovrè, če ni bilo kaj prav, pozabi. Jaz sem te imel rad in ti le dobro želim,« se je izvilo očetu. Od bolečine se mu je telo še bolj skrivilo.

Voz je škripal in pod kolesjem se je drobilo kamenje. Lovrač je gledal pod kolesa, misli so mu pa romale vse drugam. Šele po dolgem molku se je spomnil očetove prošnje.

»Vi pozabite, vi, če ni bilo kaj prav. Nisem bil zmerom tak, kot bi imel biti,« je izgoltal. Bilo pa ga je sram. Ozrl se je, če ga bratje morebiti niso slišali.

Na vrhu klanca se je Lovrač ustavil. Vsa ravan je bila razprostrta pred njim. Tam v bližini domačije, kjer je preživel šest in dvajset let, se je šopirilo Gradišče, onstran Gradišča se je senčila reber, kjer je cepil češnje belice, toda hiše, skrite med hruškami, ni bilo več videti. Rahlo pa se je krivila grapa, pod katero je kopišče s košato brezo. Pogled na grapo ga je zbolel in zdelo se mu je, da spet stoji pred njim stara mati Ana in ga prosi: »Boga ne pozabi!«

Otresal se je teh misli in jih dušil z učenostjo iz knjig.

Voz je zahreščal po belem pesku v klanec proti sosedu Strojnu. Hiša se je bahavo razgledovala proti Grmadi, po kotlah in košeninah in se zdela sredi drevja kot svetilnik.

»Lovrè, Strojin ti je sosed!«

»Da!«

»Bodita si dobra; razprtija s sosedi grunt žre!« ga je učil oče.

Lovrač in Strojin sta si bila že dolgo v laseh. Sporekla sta se nekoč in tudi stepla. Iz same objestnosti si potem nista dala prijazne besede.

»Pozabi, kar je bilo med vama; to so bile fantovske neumnosti! Saj ni napačen možak. Tudi pomaga rad,« je nadaljeval oče, ker je sin molčal.

»Saj ne rečem, da se sovraživa. Tudi govorila sva že. Sicer ga pa ne bom potreboval,« je odrekal Lovrač, ko je bil voz že tik Strojinove hiše.

Skozi okno je gledal Strojin in ko je zagledal starega, ga je pozdravil; odzdravil pa mu je tudi Lovrač.

Za Strojinovim hlevom se je odprl pogled na Govejek in na Adamovčev grunt. Bela pot se je vila po rebri, debeli kostanji so se košatili na meji in pod gruntom je bilo kar temno od gostih bukev.

»To je pa sedaj moj dom, oče!«

»Ni napačen,« je bil oče kratek, ker ga je bolelo slovo.

»Lovrè, sedaj se bom pa poslovil. Nič ne maraj, če pridejo skrbi. Na Boga se spomni, ne bo ti težko,« je jecljal. Rad bi bil izrekel kopico voščil, pa ni mogel do besede.

»Pozdravi Jero! V semenj pa prideva oba z materjo.«

»Le, le, pa zares,« je hitel sin, ki se mu je oče smilil.

»Dolgo pot boste imeli, oče!«

»Nič ne de. France naj bo čez noč pri tebi; zjutraj pride z volmi. Ponoči je nerodno.«

Stisnil je sinu roko, se zaokrenil in odšel brez besedi. Zalile so ga solze. Čuden strah za sina ga je prevzel.

Oče je izza Strojinovega hleva gledal za sinom, dokler ni utonil v senci bukovega gozda. Strojin je stopil k njemu:

»Kar sami z balo? Nič niste vabili!«

»Lovrač je Lovrač. Vse po svoje in vse drugače kot mi. Prečuden fant je.«

»Ga bo že še izučilo. Sedaj je v jarmu.«

»Da bi ga! Pa srečno!« — Poljanec se je hitro poslovil, tako težko mu je bilo.

Zvečer so Poljančevi molili vse tri dele rožnega venca in za temi še očenašev, ki jim je mati pritaknila prošnjo: »Še za Lovrača, da bi mu Bog dal um in pravo pamet.«

VI.

Lovrač se je oklenil grunta kot sin matere. Ni je bilo meline, da bi je ne iztrebil, ni ga bilo grma na košenini, da bi ga ne izkopal, ni je bilo kotline, da bi je ne zasul. Zravnal je meje, pocepil drevje, požagal suho vejevje, pognojil vrt in z apnom uničil mahovje na obronkih studenca. Čas mu ni bil gospodar, ukazovalec mu je bil grunt.

Jera ga je bila vesela, še bolj pa je bila ponosna nanj. V vsej soseski ga ni bolj postavnega, tako močnega pa v devetih farah ne. Le to jo je skrivoma bolelo, ker je ob nedeljah čezdalje bolj pogosto ostajal doma, ali pa se je klatil po gozdu in nabiral zdravilna zelišča. Sama je zgodaj vstajala in romala k prvi maši v dolino. Ko se je vrnila, je Lovrač čedil drevje, ali pa ležal in bral iz njej nepoznanih knjig.

»No, ali si se namolila?« jo je dražil.

»Sem,« je boječe odgovarjala.

»Viš, jaz sem se pa spočil pa še nekaj sem se naučil,« jo je mučil.

Kadar je pa delo sililo, pa niti največjega praznika ni poznal. V bregih, kjer bi bilo drva nemogoče spravljati, je zravnal kopišča in kuhal kope, prečepel pri kopi po štirinajst dni in še več, oglje pa je na saneh drsal v dolino, od koder ga je vozil v mesto. Veljal je za najboljšega koparja, njegovo oglje je bilo najbolj zaželeno.

Jera je garala, kolikor so ji dale moči, slutila pa je, da mož ne ceni njenega dela, kot bi moral. Na to sta jo opozorila tudi Adamovca, ki sta že prvo leto po Jerini poroki umrla.

Hribovci so se »čudaškemu« Lovraču nekaj časa posmehovali. Norčevali so se iz umetnega gnoja, ki ga je naročal, zavračali nasvete, kako je treba menjavati semena.

»Naši stari so sejali in sadili, kot sejemo in sadimo mi, pa niso bili lačni in še pod palcem so imeli,« so modrovali. Lovraču pa je njiva obrodila najdebelejši krompir in pod srpi je padala najlepša pšenica, njegove slive so bile najbolj polne.

»Čara,« so godrnjali, končno ga pa poslušali. Njegova živina ni bila nikoli bolna, če pa je že bila, jo je ozdravil sam.

»Črne bukve ima, ni šment, da bi drugače zmogel,« so sklepali. Potem so mu zaupali tudi živino in verjeli v njegova zdravila.

Sicer so se ga pa ogibali, ker so se ga bali. Bali so se njegove moči in njegove robotosti, ki je odbijala.

Jeri je bilo to prav, ker se ji je zdelo, da je tako vse bolj njen. Stregla mu je kot sužnja in bila vsa srečna, če je dobila prijazen odgovor ali skromno pohvalo.

Čudno se ji je zdelo le, da ljudje nekam previdno in zaprto govore tudi z njo. Le tu in tam se ji je pridružila Strojinka.

»To mi pa ne gre v glavo, da tvoj ne hodi k maši. Ti bi mu rekla!«

»Ne morem, ker bi me ne poslušal.«

»Jaz bi mu že pokazala,« se je košatila Strojinka.

Jera pa se je izmikala in bolelo jo je. Moža je imela rada, pa naj bi ljudje pljuvali nanj, branila bi ga bila. Ali vendar, prav se ji ni zdelo njegovo »brezverstvo,« kot so se izražali ljudje. Večkrat ga je prosila, naj gre z njo v cerkev, pa jo je vselej osorno zavrnil: »Nič ti ne branim, hodi, ampak mene ne nadleguj.«

Jera je vselej obmolknila, a vselej občutila novo bolečino. Še bolj pa jo je zaskalelo, ko se ji je rodil sin in se Lovrè za krst še zmenil ni.

»Saj lahko počaka, nič se mu ne mudi. Naj zraste in ko bo pri pameti, naj odloča sam,« ji je razlagal in se smejal, ko je ona iskala nasvetov radi botra in botre.

Šele ko je vstala in bila pri moči, je poiskala botre. Lovrač je kuhal kopo, ko so mu krstili sina Janeza.

»Krščen je,« mu je razodela.

Stopil je k okorni zibeli in pogladil sina, da je zavekal:

»No, kako se počutiš, odkar nisi več ajd?«

»Nikar, nikar, Lovrè,« ga je poprosila Jera in zajokala.

Tedaj pa se mu je zazdelo, da je njen glas prav tak, kot je bil glas njegove stare matere Ane. Sram ga je bilo, zaloputnil je vrata in zablodil v gozd.

Jera je odvila otroka in ga stisnila k sebi.

»Janezek, nedolžna dušica, prosiva za očeta!«

In zdelo se ji je, da otrok steguje roke, kot bi molil, in da nepremično zre v njo, ki je v prvem letu zakona že dostikrat jokala.

»Jera, z Macafurjem sem se menil, drva v drči bom prodal. Ne bi bila slaba kupčija.«

Jera pa je bila zaverovana v grunt in vsaka veja z grunta se ji je smilila. Že to jo je bolelo, ker je mož po kupčijah izostajal po več dni, že to ji ni šlo v glavo, da seka kar od kraja, reči pa ni upala. V drči pa je bilo drv za šest sto klafter in teh šest sto klafter lesa naj zdrkne v dolino kar v nekaj tednih. Strah jo je bilo goličave, ki jo je že kar videla pred seboj.

»Janez bo že velik, pa bo na goličavi grmičevje komaj nekaj komolcev visoko! Nak, tega pa ne smeš!« je vzklikalo v njej.

»Lovrè, lepo te prosim, nikar ne prodajaj. Adamovec bi se v grobu prevračal in te klel, petdeset let se ni pri-taknil drče. Ni nam še treba.«

Lovrač je zrohnul.

»Ker ni vedel, kaj se pravi gospodariti. Kje pa je zapisano, da bi se ne smel razkoračiti in raztegniti meje? Prodaj slabše dele in kupi boljše, to se pravi gospodariti,« je razlagal in se razvnemal. Jera ga ni nič poslušala, na ušesa ji je brnel samo Adamovčev krik: »Tega pa ne!«

»Sicer je pa grunt moj!« je bruhnilo iz Jere. Sesedla se je in bušnila v jok.

»Pamet babja! Pomnila me boš! Reči hočeš, nič ni tvojega, prazen si priromal k hiši. Prav, to si mi rekla. Tega sem pričakoval. Kdo pa je obdeloval, kdo pa je trebil, vraga!« je sipal iz sebe in vse se je treslo v njem.

Tiste dni je bil pekel v hiši. Lovrač je bil mrk in robat, nič mu ni bilo prav. Sicer je imel Jero rad, divjalo pa je v njem, da grunt ni njegov, da on prav za prav ni gospodar. Tujega se je čutil v hiši in še otrok mu je bil tuj, ki je vokal in se zvijal od bolečin, ker je bila materina hrana vsa grenka od bolečin. Nič več mu ni bilo obstanka doma. Še na kopiščih ga ni držalo, še pri drevescih, ki jih je cepil sam, se ni mogel zamuditi. Delal je sicer s podvojeno močjo, z neko trmo, ki ga je pa še bolj utrujala. Niti sam ni bil zadovoljen z delom. Krompir se mu je zdel predroben, bilje prekratko, latje prelahko.

Grunt mu je bil tuj in hlapec se je zdel na tem gruntu. Stisnil je pesti in zaškrtal z zobmi in nova misel se mu je utrnila.

»H knapom pojdem, potem si pa kupim svoj grunt.« Prestrašil se je te misli, ker se je v misel vrinila Jera in z Jero otrok.

Legel je in vse spanje so mu prepletale sanje o lastnem gruntu, ki so ga ustvarile njegove roke, kjer je kralj in gospodar in seka in klesti, kjer se mu zljubi.

Z Jero je postal prijaznejši, čim močnejša je bila želja po tujini in po lastnem gruntu. Opazila pa je, da je odslej še bolj zaprt in da se še z večjo vnemo zakopava v knjige.

»Jera, boš že kako shajala, jaz pojdem!« ji je razodel nekega večera.

»Kam, za božjo voljo?«

»Na Prusovsko h knapom. Tam se zasluži, da je veselje. Ko se vrnem, nam bo dobro kot gospodi.« Vendar se je teh besed sam skoraj prestrašil, da je povesil oči pred ženo.

»Jaz bom pa sama!« je kriknila v obupu Jera in stisnila k sebi otroka.

»Nič ti ne bo hudega. France in Luka ti bosta pomagala, za silo pa pokliči še Franco.«

»Kaj te pa vleče zdoma? Nič ti ne manjka,« je še izgovorila, vse druge besede ji je zadušil jok. V njeno ihtenje se je vmešalo zateglo vekanje otroka, ki je že racal po hiši.

Na spomlad se je Lovrač odpeljal. Jera je pre-jokala teden noči pred odhodom njegovim in teden noči po odhodu njegovem. Tako sama še nikoli ni bila in tako grenkih ur še ni preživljala nikoli.

Šele ko je dobila njegovo prvo pismo, polno hvale in spodbude zanjo, se je utolažila in dobila vero v moža. Ni pa mogla doumeti, kaj ga je gnalo v svet.

VII.

Jera je bila kot pred poroko spet sama za vse. Tolažba ji je bil otrok in misel na moža, čeprav se je bolj redko oglašal iz tujine.

»Nič ne maraj,« jo je tolažil stari Poljanec, »vse bo šlo z božjo pomočjo.«

Pa so poprijeli France in Luka in je bilo zorano in pokošeno, prismehtljali sta se Micka in Franca in je bilo opleto...

»Lovrač je sicer trmoglav, pa priden,« je povzemal Poljanec, »denarja se bo nabral, lepega dne se bo znašel doma.« On sam se je tolažil s tem, hkrati se pa bal zanj, ker o knapih je le slabo slišal: brezverci so, pijanci in zapravljevci. Pri knapih sta se spridila Gontarski Štefan in Stiskačev Blaž, ki ju je Poljanec dobro poznal.

»Za Lovrenca se ne bojim,« je pritrdjevala Jera, čeprav je bilo v njenih besedah še več strahu. Pripravljala se je na rojstvo drugega otroka, zato jo je skrbelo še bolj.

»Žato si pa nič ne ženi k srcu; na otroka pomisli. Če bo pa kaj treba, nam sporoči. Bog ne daj, da bi prešlo kaj na otroka,« jo je opominjal in smilila se mu je tako sama na prostrani samoti.

Mož ji o sebi ni dosti pisal. Ni se hvalil in tudi tarnal ni. Mimogrede je v nekem pismu omenil: »Denar je povsod v trdih rokah.« Tedaj je Jera razumela, da trdo dela in da si morda trga od ust za prihranke; ni pa slutila, kam bo s prihranki.

Prvi otrok je že zdavnaj shodil in tudi prve besede je že brbljal. Bil je čokat kot oče, le oči so mu bile svetlejšje. Jera ga je negovala, kot zna negovati hribovska mati: brez poljubov, brez božanja, toda z besedami in mehkobo, ki jo zmore le preprosta mati. Molila je na

glas, otrok jo je pa poslušal, in kot bi jo v molitvi hotel spremljati, je premikal ustnice. Kadar je vstala, ga je pokrižala in preden je legla, ko je otrok že spal, se je sklonila k njemu, šepetala molitev in ga pokropila.

»Usliši me, o Bog, in varuj mi sina.« Spomnila se je na moža in prav tako molila zanj.

Drugi otrok je bil takoj krščen. Jeri je stregla Franca in z ljubeznijo zibala malega Franceta.

»Pazi na oba, hlapce bomo potrebovali,« ji je pisal mož.

»Tak je Lovrè,« jo je tolažil Poljanec. »Na zunaj trd, v srcu pa dober.«

»O, saj ga imam rada, nič mu ne očitam. Le zakaj ga ni domov.«

»Svoje muhe ima, prazen noče priti.«

»Denar je v trdih rokah,« jo je prešinilo. V njej je zrasla bojazen, da utegne ostati Lovrač v tujini več let.

S še večjo ljubeznijo se je oklenila obeh otrok. Vera in otroka so ji bili edina tolažba in moč, da je zmagovala po grapah, po osatu, po brazdah in po melinah.

VIII.

Dve leti je bil Lovrač že v tujini. Zadnje mesece ni nič pisal. Jero je skrbelo in ure je prebedela v molitvi.

»Jera!« je nekoč zaklicalo in potrkalo na okno. Noč je bila temna, veter je mikastil vrhove sliv in hrušk, zavijal okrog hiše in udarjal na okna. Jera je vsa splasena poslušala in zdelo se ji je, da sliši v žvižgu vetra svoje ime.

»Jera!« je zaklicalo glasneje.

»Kdo je?« je strahoma viknila Jera.

»Jaz!« je zategnil Lovrač.

Lovrè, Lovrè!« je kipelo iz nje. Planila je iz postelje in hušknila v vežo, ne da bi prižgala luč.

»Pa nič nisi pisal,« mu je očitala.

»Nisem utegnil. Delal sem kot živina.« Držal jo je za roko in jo peljal v hišo. Prižgal je luč, odprl velik kovčeg, kakršnega je mogel nositi samo on. Izvlekel je pisano židano ruto in jo dal ženi na glavo.

»Prebito si lepa,« se ji je nasmehnil, ona pa se je topila od hvaležnosti. Take rute še ni imela v življenju.

Zbudila je Janezka. Pretegoval se je in se ni mogel predramiti. Ko pa je odprl oči in zagledal pred seboj bradatega očeta, se je stisnil k materi in zajokal.

Drugi dan si je ogledal grunt. Prelomastil je grape, obšel vse njive in premeril košenine.

»Ni slabo gospodarila,« si je priznal.

»Pa saj je tudi sama gospodar,« ga je jezilo. »Grunt je njen in ne moj.«

Potem se je začelo novo življenje. Jera je upala, da se bo med njima spet vse uredilo in da bo grunt oživel pod moževo roko.

Lovrač pa se je za čuda spremenil. Tiha jeza, da ni Adamov grunt njegov, knapovstvo, ki ga je pahnilo čisto v druge kolesnice, in tudi tuji svet — vse ga je trgalo od grunta. Zato se mu je odtezal in se vse premalo menil zanj, kar je Jera takoj opazila in se stresla ob misli, da ji Lovrač, ki se je pač vrnil iz tujine, ne bo nič pomenil in ji nič ne pomagal. Sama bo ostala, kakor je bila doslej.

Lovrè je hodil svoja pota. Vozil se je v mesto in zanemarjal dom in družino. Jera je tiho trpela in delala, da se ji je hrbet krivil in da so ji roke odrevenele. Kadar je plela, je Janez racal za njo, Franceta pa je zavila v cunje in ga posadila v senco.

O tujini je mož Jeri le malo pripovedoval.

»O, tam je vse drugače! Organizacije imajo vso moč in tam so delavci učeni kot naši učitelji. Sicer pa, kaj bi ti pripovedoval, ti tega ne razumeš in ne bi mogla razumeti.«

Jera je opazila, da je v kovčegu prinesel mnogo knjig s čudnimi platnicami, kakršnih še ni videla.

»O, le meni verjemi, brezverske knjige je prinesel v hišo,« se je razvnemala Poljanka, ki se ji je sin zdel zdaj še bolj zaprt in mračen.

Njega pa včasih po več dni ni bilo domov. Kje hodi, ga Jera ni vprašala, sam ji pa tudi ni pravil.

Zvedela je le, da poseda po krčmah in razlaga čudno vero, ki jo je slišal v Nemčiji.

»Krivo vero oznanja,« ji je omenila Strojinka.

»Kdor ne bere, nič ne ve,« je pridigal Lovrač. »Vi hodite poslušat fajmoštra v cerkev in mislite, da kaj

veste. Čenče so to. Vi bi morali slišati govorce po Nemčiji in videti shode tam! — Zakaj bi vam ukazoval duhovni, ki ima bele roke od pogače? Zato pa večno tista pridiga: Potrpite, potrpite! Pa od nebes! Haha! Naj čakajo na nebesa duhovni in vrabci. Mi pa hočemo tukaj nebesa. Te pa dela samo žuljava roka in ta bo imela komando, nihče drugi. To je resnica. Vse drugo je laž in čenča.»

Lovrač je mogočno sedel za mizo. Pivci so buljili vanj in požirali besede.

»Tisti kaj zna, ki gre po svetu,« je zatrjeval Macafur.

»Lovrač je pa tič,« je dodal Starman.

»Tič, pa brez repetnic. Presneto se mu bo še izpodrsnilo,« je ugovarjal star kmet, plačal in šel iz krčme.

»Naj le gre,« je zaničljivo omenil Lovrač. »Taki so za nas trapaste ničle.«

Ko se je Lovrač vračal proti domu, je dohitel Gontarja. Sključen in izmučen je že bil in pri vsakem koraku ga je dušila naduha.

»Hentaj te, Adamovec, iz Nemčije?«

»Že ni več res! — Adamovec pa nisem, saj ni moje.«

»Nič ne de! Kar je žena — to je mož! Ali si tam zaklad izkopal, ka-li?«

»Nič ne rečem, da ne!« se je potajil Lovrač in všeč mu je bilo, da se je srečal z Gontarjem. Gontarjev grunt je bil obsežen, sončen. Mejil je na Adamovčev grunt. Bukovi gozdovi so bili nedotaknjeni, le hiša je bila razdrapana in pota so bila razdrta. Boljših pašnikov pa daleč naokoli ni bilo kot na Gontah. Sadje je rodilo čudežno, dren se je na jesen kar šibil in v posekah so rodile drobnice kot nikjer na svetu. »Pravega gospodarja manjka in Gonte bi bile paradiž,« si je domišljal Lovrač in zadrževal korak, da ni prehitel Gontarja.

»Veš kaj, jaz nisem umazan, ti pa nisi prazen, midva bi se še domenila,« je zavlekel Gontar.

»Ne vem, kaj mislite,« je dodal Lovrač, čeprav se mu je že svitalo, kaj misli Gontar.

»No, star sem, sam, v dolino bi se rad zavlekel v kakšno bajto, Gonte so zame previsoko.«

»To je pa res. Zakaj bi se mučili po teh hribih! Ni vam treba, brez tega bi imeli lepše življenje,« mu je pritrjeval Lovrač.

»Takole sem mislil: Gonte bi bile kot nalašč zate, denar pa tudi imaš. Rekel sem, nisem umazan, ti nisi prazen.«

Lovrač se ni prav nič obotavljal, ves je zagorel po gruntu, ki si ga je ustvaril s svojimi žulji.

Začela sta kupčijo in jo sklenila:

»Velja!«

Gontar je segel v težko Lovračevo roko in jo dolgo držal v svoji.

»Kdaj napraviva pisma?«

»Kar v soboto pri notarju,« je pritrdil Lovrač. In sta se razšla.

Čez teden dni je bil Lovrač že gontarski gruntar. Tja se je preselila tudi vsa družina, čeprav se je Jeri trgalo srce, ko je zapuščala hišo, kjer ji je cvetela mladost in kjer je preživljala dneve prvega materinstva.

IX.

Gonte so bile za Lovrača. Spet ga je zgrabila zemlja in oklenil se je je z vso dušo. Divjim strminam se je smejal, preskakoval grape, vriskal z vrha Jegal, pod katerimi je šumel potok. Čuval je jegalarice, cepljeval divjake, pripravljajl kopišča in klestil suho vejevje z drobnic.

Vsako leto je družina narasla, ne da bi se pritoževal, ne da bi bil vesel.

Jera je delala s podvojeno močjo, da bi ne pokazala nejevolje, in vsa utrujena in sključena je legala spat. Pa še tisto bore spanja so ji kradli otroci: Lovrička so dajale gliste, Micko ošpice, Milko škrlatinka.

»Vse bo prešlo,« si je mislil Lovrač in se za otroke ni menil. Le starejše tri je vlačil s seboj na njivo, na košenino, na kopišča in vsem vtepal v glavo delo, lju-bezen do dela in do grunta in nič drugega.

Otroci niso poznali nič otroškega; z njimi se je pogovarjal kot z odraslimi. Strmeli so vanj in ga poslušali, toda razumeli ga niso. Bil jim je tuj mož, ki ukazuje in kaznuje. Šele kadar je odšel po opravkih v mesto, so

se jim obrazi razvedrili in mladost je zagorela na licih in ves zadušeni ogenj je zaplapolal v njihovih očeh.

Jera jih je učila moliti. V zvezdah jim je razodevala angelčke in Boga. Metuljček in pisana roža, jaslice in božji grob — vse jih je domikalo božji ljubezni. Zato jim je bila mati sveto bitje, ki je moglo utolažiti njihovo lakoto, ki je moglo olajšati njihovo trpljenje in ki jim je dajalo moč, da so mogli z očetom zmagovati delo.

Z očetom so otroci le malo govorili, ker se ni mogel dokopati v otroško dušo; nežnosti ni poznal in celó šibkosti otroških teles ni mogel razumeti. Nalagal jim je butare, ki bi bile za odrasle pretežke, in pošiljal jih je na pota, ki bi se jih izkušenec ustrašil.

»Lovrè, nikar tako,« ga je opominjala Jera, ker je čutila, da je otrokom tuj.

»Ne uči me!« se je je odkrižal in hodil svojo pot.

Nedelje so v hribih najlepše. Družina se porazdeli: gospodinja gre k prvi, ostali k drugi maši. Za južino je ričet, kuhane suhe češnje ali krhlji. Popoldne pa posede družina v senco. Vse, kar so domačnosti zamudili med tednom, jo nadomeste to popoldne in vsa ljubezen, ki veže družino v eno, se odkrije v tem času. Gospodar sprašuje otroke, kakšna je bila pridiga v cerkvi, otroci pa poizvedujejo, odgovarjajo in prodirajo v skrivnosti gruntarske učenosti: kdaj je trava zrela na njivicah, kdaj je paša najslajša v planinskem predelu, kako se popravi jarem, izpili lemež, kje raste gabrovina za jermenico, po čem spoznaš nagnoj, mokovec, hrast, bukev, lesko, jelko in smreko. Vsega tega ne povedo knjige, to uči življenje, to uče nedelje na kmetih.

Pri Lovraču tega ni bilo. Otroci so se nedelje bali; ali so morali delati kot druge dneve, ali so pa posedali sami in se dolgočasili. Mati jim ni mogla dati vsega. Učila jih je krščanski nauk in molitve, zlivala nanje svojo ljubezen, kar pa so pogrešali od očeta, ni zmogla.

Lovrač je hodil svoja pota, ki so bila nepoznana materi in otrokom. Drugi otroci so hodili v šolo, v cerkev, Lovračevi so se ubijali z ovci po goličavah, ali vlačili drva za kope. Drugi otroci so se pripravljali za prvo obhajilo in za birmo, Lovračevi so nosili težke butare sena z Jegal. Gosposka mu ni mogla do živega

zaradi šole. Natanko je vedel postavo, ki je štela kilometre.

»Ko bom velik, pojdem z doma,« je namignil Janez Tonetu. Spogledala sta se in se razumela, čeprav nista nič vedela o svetu.

»Doma je dolgčas,« je dodal Tone in oba sta otožno gledala na ravan, kjer je pozvanjalo in se vse smejalo, kjer so bili fantje lepo oblečeni in je vsakemu dal oče kaj okroglega: »Na, ker si bil priden.«

Ko pa sta zagledala mater, ki se je čudno postarala, se jima je zasmilila. Skrb ji je izglodala na obrazu globoke brazde, oči so se ji vdrle in roke splahnele.

»Rasto ti pa, rasto otroci,« je menil postaven kmet iz doline, ki se je mudil na Gontah.

»Bo že,« je odrezal Lovrač. Otroci pa so zbežali k materi, kot bi jih bilo strah pred očetom in pred neznanim moškim.

»Lovrač, ali kaj hodijo v šolo?« je zastavil kmet iz doline.

»Jih sam učim,« je odrezano odgovoril oče.

»In krščanski nauk?« je vščipnil kmet in ga prodirno pogledal. Lovrač mu je odgovoril s tako strupenim pogledom, da je mož umolknil.

»Pojdiva gledat smreke, če bodo zate,« se je Lovrač obrnil na stezo proti grapi.

Mrak je že bil, ko se je Lovrač vračal. Preden je bil doma, se je mrak zgostil v temo, da je kar tipal pot pred seboj. Znašel se je na svojem kopišču in zdelo se mu je, da tudi tu raste košata breza in proti brezi prihaja stara mati Ana, vsa solzna in blede.

Vrgel se je na posteljo in ni našel misli, ki bi mu bila v tolažbo. Zadremal je, pa ga je prebudil jok in v joku je razločno čul prošnjo: »Oče, ne bodi tak! Pogledj otroke: če si jim življenje dal, jim daj še ljubezni.«

Zamahnil je z roko, da bi se otresel nevšečnih misli in spominov, in se zavil v odejo.

Drugi dan je nakrmil konje, v dolini naložil oglje in ga peljal v mesto.

»Cesta me sprevedri, ni vrag.«

X.

Otroci so Lovraču doraščali v hlapce in dekcle.

Jero je vse to bolelo in oklepala se je otrok z vso nežnostjo. Iz strahu so se bolj ravnali po očetovi volji, vse drugo jih je pa nerazdružljivo vezalo z materjo; kar mehko jim je bilo pri duši, kadar se je oče odmaknil zdoma.

»Babe ne znate z otroki!« je trdil Lovrač in ni strpel, da bi Jera vlila otrokom v duše svoje mehko čustvo, ki je bilo vedno skrito in ni smelo pogledati v možev obraz.

»Ti bi rad, da bi bili otroci živina brez duše!« mu je ugovarjala Jera in vselej jo je zabolelo pri teh besedah, ker je vedela, da jo bo mož zasmehoval in ji oponašal njeno dediščino.

»Kaj boš blebetala, jaz že vem, kaj delam. Mevž je že tako dosti na svetu; pa naj bi bili še moji otroci, nak! Že dostikrat sem ti povedal, da se ti ne spreumeš na take stvari. Pa prav vse babe ste enake. Vsaka preži in išče, kako bi otroke odvrnila od očeta in jih priklenila nase, da bi uveljavila svojo voljo v hiši. Pri nas ne pojde tako. Zato jih pa ne mešaj, svoje naredi, vse drugo pusti meni.«

»Saj ti vse pustim; toda če jih že v šolo ne pustiš, bi jih pustil vsaj v cerkev. Vsi ljudje se že zgledujejo in vsak te obsoja in pomiluje otroke.«

»Pomiloval bi vsak, redil bi jih pa nihče. Zato pljunem na pomilovanje in zgledovanje. Kar bi se v šoli naučili v šestih letih, jih naučim sam v dveh zimah; in če jim vtepem v glavo, da ne smejo goljufati, krasti, ubijati, jim ni treba v cerkev, da veš!«

Jera je obmolknila in oči so se ji orosile.

»Ne boš imel sreče, Lovrè, vse mi pravi, da ne. Tudi otroci ne, radi tebe.«

»Beži no, beži, ti vedno sanjaš!« Zaloputnil je vrata, zaokrenil na dvorišču voz in mu snemal kolesa in mazal osi.

»Hudnika!« je zarenčal, kadar ni šlo po njegovi volji, in zaškripali so opleni.

Jera je bila po toliko otrocih vsa nadložna in težkih del ni več zmagovala. Lovrača je to jezilo, vendar je jezo prikrival; mislil si je pa vedno: »Preklete, babe so res zanič. Če bi bili moški tako kilavi, bi svet od lakote mrl. Zakaj pa meni nič ni, pa naj sem premočen, ali naj nesem dva centa na plečih v hrib, ali pa naj me piči gad —.«

Jera je bila res večinoma doma, zbiralala fižol in žito za seme; pa šivala je krpo na krpo iz debelega platna s hodnično nitjo. V robidovju in grapah so otroci raztrgali vse in šivanja ni bilo nikoli konca. Kuhe ni bilo posebne in tudi v redu ne: včasih je družina prišla od zajtrka šele k večerji in nič ni godrnjala. Lovrač se je usedel za mizo: »No, pa se sedaj namečajmo.« Molče so jedli, le žlice so rožljale in zvonile po skledi do zadnjega grižljaja, če ni Lovrač odmaknil sklede in jo potisnil pred najmlajšo, Milko.

»Ali je še kaj?« je večkrat vprašal Lovrač, ko je vsega tako hitro zmanjkalo iz sklede.

»Kaj naj bi pa skuhala?«

Otroci so se spogledali in pritajeno nasmehnili.

»Mi smo pa še lačni, delali smo kot živina. Ti seveda nisi zmučena, ko si ves dan doma in bodeš v cunje.« Otroci so se čutili pri teh besedah ponosne, ker jih ni oče nikoli hvalil; že to jim je bila hvala in pohvala. Toda v pohvali so takoj začutili tudi zasmehovanje matere in so bili vsi z njo.

Jera je molčala, bolelo jo je, ker je v besedah čutila ost očitka, ki ga določneje nikoli ni izrazil.

»Manca, pojdi z menoj!« Lovrač je vstal izza mize, Manca mu je sledila, kot bi se sramovala pred materjo, brati in sestrami. Šla sta v čumnato, zaškrtal je ključ v skrinji in oče ji je nasul suhih hrušk.

»Nate pa še malo hrušk, da ne boste lačni!« je raskavo zabobnel Lovrač in šestnajst rok je seglo v kup in v nekaj sunkih je bila miza prazna.

Tako so potekali dnevi, potekali meseci in leta. Otroci so rasli kot konoplja, Lovrač jih je bil vesel, pa tudi žalosten. Čutil je in slutil že zdavna, da jim je tuj in da so, zlasti starejši, nekam zamišljeni in da ga poslušajo le hlapčevsko vdano, ne pa iz ljubezni. Sta-

rejša fanta sta že začela hoditi svoja pota, kazati trmo, molče sicer, toda on ju je razumel, da zato, ker ne zna njunega dela upoštevati. Vse to ga je začelo gristi. Hotel je, da bi družino obdržal v otroških vezeh, in kadar je le čutil, da se mu načrt krha, se je znašal nad ženo, znašal nad najmlajšimi, starejše pa pošiljal za cele tedne v gozd kuhat kope ali izsekavat, samo da ni občutil nasprotstva in mu ni bilo pred očmi najhujše: odpor zoper njega, zoper njegovo vzgojo in njegovo voljo.

»Zakaj sta pa Janez in Tone tako čudna?« je v skrbah spraševala Jera.

»Boš ti že bolj vedela,« jo je zavračal mož.

»Zakaj?«

»Vedno si jima kaj šušljala in sta se prevzela. Ali ju je pa še Strojin naščuval zoper mene, vse lahko. Pa ju bom že ugnal, sta še premlada, da bi se kujala. Jaz sem ju izredil in tega ne smeta pozabiti.«

»Lovrè, nimaš vsega prav, ne. Fanta sta že odrasla. Ob nedeljah bi bila rada prosta in šla v družino. Boli ju, ko vesta, da sta vprežena vse dni in da oče nima za nju niti lepe besede.«

»Saj sem vedel, da mi boš očitala.«

»Nič ti ne očitam, ampak samo pravim, da bi moral z otroki drugače. Toliko so že stari, da se upravičeno izprašujejo: le kaj pa imamo od življenja in kaj bomo imeli.«

»Kaj bi se izpraševali! Na Gontah je treba garati noč in dan, pa se še ne utegneš zlekniti brez skrbi v seno. To je vse in to je življenje. Kdor je ustvarjen za delo, se tudi ne utegne spraševati: kaj imam od življenja.«

»Ti si pa res čuden. Saj si sam s hribov, pa si tudi rad šinil k fari, da si bil s fanti in se oddahnil.«

»Pa sem med tednom zato čvrsteje delal.«

»Ali naši ne? Ti si krivičen svojim otrokom!«

»Jaz nikoli, ti pač!«

»Jaz sem jim mati in nič drugega, to vem, krivična jim pa nisem bila nikoli. Molila sem zanje in zate. Bog me še ni uslišal, da kreneš ti sam in da krenejo otroci na boljšo pot. Vedno bolj me skrbi, kaj bo z vsemi, posebno s teboj, ki zametavaš vero, molitev, Boga in

božjo besedo. Poglej drugod, kako lepo je doma, kadar pridejo od maše in se pogovore in odpočijejo.«

»Seveda, ti bi rada samo klepetala in obirala sosede, moža in vse. Saj vas poznam, tercijalke, vse ste enake. In tega jaz nočem. Kdor je pošten, je pošten brez cerkve, brez pridige in vsega. Tatu in goljufu pa ne pomaga ne cerkev ne duhovnik, pa naj po kolenih drsi okrog vseh oltarjev. Bog ve, kdo ti je vdahnil take misli in kdo ti je natvezil o dobrotah, ki so drugod.«

»Tudi pri nas bi bila lahko sreča, pa je ni. Za otroke se ne brigaš, nič se ne meniš z njimi, samo tvoje ukaze slišijo in pa psovke. Mogoče se te zdaj še boje, ali boj se, kadar se te ne bodo več bali.«

»Kaj, ali se naj jih potem jaz bojim, jaz? Kaj se ti blede? Vse spodim od hiše, pa čeprav grunt prodam in pojdem, kamor bom hotel. Da bi meni ukazovali otroci, nak! Še nihče mi ni, pa mi naj otroci?«

»Ne želim ti tega, ali bojim se, da res ne pride takó. Po tvoji podobi so otroci, s tvojo trmo in tvojo močjo. Ne vem, če je edina zmaga trma in moč. V otrocih se kopiči, kar grešiš nad njimi. Vedi, tvoji grehi te bodo topli.«

»Moji nikoli, ker nikoli nisem grešil, pač pa mnogo trpel in marsikaj izpregledal. In za hvaležnost naj se pokorim? O ne, Lovrač že ne!«

Lovrača je ujezilo in njegov glas je postajal hreščeč, obraz zaripel, dlani so se mu krčile v pesti, ostro je zapičil oči v Jero, kot bi ji hotel siloma dopovedati: »Ne razkopavaj po mojih bolečinah.«

Jera je utihnila in s tresočo se roko vbadala v trdo platno. Misli so ji begale v njeno mladost in zazdelo se ji je, da je bilo življenje pri Adamovcu paradiž, a pri Lovraču ji je pekel. Zasmilili so se ji otroci, rojeni v bolečinah, boljše bi bilo, da bi jih ne bila rodila. Po svetu bodo morali, v srcu bodo nosili žalosten in grenak spomin na očeta, na dom in mogoče tudi na mater.

Zazeblo jo je po vsem životu, ko je pogledala v Lovračev obraz, v njegove gube na čelu in sive niti v njegovih laseh. Zasmilil se ji je tudi on, ker ji je nekaj reklo, da trpi in da mu kljuje v duši, kar pa siloma zatira in duši.

XI.

Lovrač se je vozil iz mesta. Sedel je na praznih ogljarskih vrečah sam, ves črn, in žvižgal.

Dohitel je pijančka Macafurja, ki je krevsal po prašni cesti. Nabral se ga je že in zanašalo ga je.

»Hej, Macafur, prisedi!« Ustavil je konja. S težavo se je skobacal Macafur na voz.

»Lovrač, otrok si se nabral, dobro ti je, lahko go-spodariš,« je začel Macafur.

»Za grunt jih je treba. Skrbi so pa z njimi, to je res. Pa bolj me skrbe fantje, ker vem, da bodo babe hotele tiščati le doma.«

Macafur se je nagajivo nasmehnil, kot bi čuval veliko skrivnost.

»Kaj pa mežikaš, Macafur, ali nimam prav?« je zrohnel Lužar, ki ni strpel namigavanj.

»Imaš in nimaš.«

»Tako se izmikajo babe; povej mi, ali imam prav ali nimam.«

Macafurju je bilo nerodno in še bal se je Lovrača.

»Ker že moram in ker te imam rad, Lovrè, ti povem; kajti drugače bi zvedel iz čenč. Žena najbrž že ve, pa ti povedati ne upa. Sam pa vem, da nisi opazil. Da boš vedel, tvoja starejša se je spečala. Če ne druga tudi.«

V Lovraču se je dvignilo s krčevito silo, udaril je po konjih. Vse se je treslo v njem. Na čelo so mu stopale potne kaplje.

»Lovrač, nisem ti mislil slabo, povem ti tudi, da govore, češ da si sam kriv. Dekleta so pasla sama, ležala v listnjaku, prilika dá priliko, saj veš...«

»Molči!« je velel Lovrač.

Macafur ni več dregal vanj. Težko mu je bilo in že žal, da mu je razodel.

Vozila sta se molče. Pri Starmanu sta se založila in ugasila žejo, ki je bila tem hujša, ker je vrelo v obeh: v Lovraču zavest prevare in zlomljenosti, v Macafurju pa strah pred posledicami njegove izpovedi. Molče sta se poslovila in razšla v noč vsak po svoji poti.

»Jaz jima pokažem, vlačugama!« je divjalo v njem in skoro ni bilo misli, ki bi ga omeščala.

Voz je pustil v dolini in s konjema divjal v hrib.

Pred hišo je konja kar spustil.

»Lovriček!«

»Spi!« se je oglasilo iz hiše.

»Lovriček!« je kriknil Lovrač v skedenj, da je jeknilo preko grap.

»Kaj je, oče?« se je oglasil Lovriček zaspano in boječe.

»Konja spravi!«

»Tako!« In že je drsal po senu in švignil naravnost v hlev, privezal konja, jima nametal detelje in se skobacal spet nazaj v seno.

Hišna vrata so zaškripala, zapaha pa Lovrač ni porinil iz vdolbine.

»Jera, ali si ti slepa?« je zarenčal.

»Zakaj?«

»Ali si slepa, pravim, ali si pa v dekleta zaljubljena, da ne vidiš, o čemer drugi očitno govore.«

»Kaj, za božjo voljo?«

»Ti jim pa daješ seveda potuho. Sram te bodi!«

»Kaj ti pa je danes?«

»Mene ne izprašuj, vprašaj deklini, kako je z njima!«

»Kaj?« je zategnila Jera.

Lovrač je planil iz hiše in se pred listnjakom ustavil. Vse se je treslo v njem in tudi glas se mu je tresel.

»Franca, Neža! Marš v hišo!«

V listnjaku se ni nič zganilo.

Zakričal je drugič.

Zategnjeno in zaspano se je izmotal ženski glas.

»Kaj pa je?«

»Nič, kaj je! V hišo, sem rekel!«

Sam je šel v hišo in se usedel na klop in strmел v tla. V žilah mu je pa vrelo. Jera ga je plašno gledala. Privil je luč, da je bil njegov obraz ožarjen od svetlobe. Oči so mu begale, po licih in čelu so se mu spreminjale barve. Z rokami je suval v lase in brado.

Na pol oblečeni sta boječe pricapljali Franca in Neža, obstali pri materini postelji in mrtvaška tišina je presunila mater in hčeri.

»Jera, da se ne vtakneš v moje stvari, da veš,« je presekala tišino Lovrač. Jero je zazeblo do kosti. Bala

se je nekaj strašnega, še strašnejše pa se ji je zdelo, ker ni nič slutila.

»Franca, kaj si zadnje čase uganjala, in ti, Neža, menda tudi?«

Vprašanje se je materi zdelo čudno. Strmela je v strop, dekleti sta pa povešali oči in molčali.

»No, ali ne vesta povedati, ali nočeta?«

Še sta molčali.

»V moji hiši od danes nimata več prostora. Razumeta? S komur sta se pečali in spečali, naj vaju pa še redi in še tisto zraven, kar pride.«

Jera je bušnila v glasen jok, Neža in Franca sta prebledeli. Nista mogli do besede. Lovrač pa je sedel kot sodnik in vse se je trgalo v njem.

»Zdaj, zdaj plane nanji! Marija pomagaj, še to sem morala dočakati,« so materi v jok uhajale misli. Do besede pa ni mogla in ni smela.

»Oče!« sta hčeri jeknili hkratu, več nista mogli, ker ju je že prekinil oče.

»Vlačugi! Ko sta sramotili hišo in prevarali mene, da bodo s prstom kazali za menoj, upata prositi odpušcanja, kaj? Marš iz hiše! Poberita svoje cunje in nikdar več čez moj prag. Marš! Če ne...«

Tedaj je stopila preden Neža. Res se je tresla, pa tudi kipela od žalitve.

»Mene je obsojal po krivem, kdor me je. Pa tudi France ne bo nihče zmerjal z vlačugo. Tudi vi ne. Sram vas bodi, da jo v nesreči in sramoti podite od hiše. Saj vam je dosti pretegnila, sirota.«

»Imej usmiljenje,« je kriknilo iz Jere. Onemogla se je zgrudila na posteljo.

»Tako torej. Franca, zgini, ti ostaneš!«

Neža je zamahnila z roko:

»Obe ostaneva ali pa nobena!«

»Pa nobena! Marš!«

»Marš!« je zarjul Lovrač in dvoje senc je zginilo skozi vežo v listnjak, odkoder je bilo slišati jok vseh štirih sester.

Lovrač je zapahnil duri in sedel za mizo.

»Sedaj naj upam na cesto! Fej, vlačuge sem redil!«

Jera je še vedno ihtela in drhtela in globoko v prsih ji je golčalo.

Lovrač je dihal sunkoma in si z roko brisal pot s čela. Zdaj in zdaj je zaškrtal z zobmi, predeval nogo čez drugo in stiskal pesti.

»Sedaj veš, kaj je!« je z očitajočim glasom ošinil Jero.

»Še sedaj ne vem, kako naj razumem!«

»Seveda, ti ne moreš razumeti. Take ste ženske. Razumem pa jaz in tudi ti boš razumela. Vlačug ne bom trpel v hiši, pa če se vse podre. Če jima boš dajala potuho, zapodim še tebe.« Pri zadnjih besedah je bil pa že mehkejši, da je Jeri skoro odleglo: »Saj ni tak!«

»Lovre, lepo te prosim, imej usmiljenje. Je že tako. Oba sva po svoje zakrivila, odpustiva ji. Kar je, je!«

Lovre pa ni odnehal.

»Tako praviš ti! Slišala si mojo besedo in vedi, da pri tej ostanem. Zastonj je vsaka prošnja.«

»O, saj sem vedela, da nas bo Bog udaril. Ampak to je šele začetek, kar pa pride, Bog nas varuj!«

Zaihtela je in si z odejo zakrila obraz.

»Čenča!« ji je zabrusil Lovrač in se zopet razvnel. »Seveda! Ti bi rada, da bi vlačugo v naročje vzel in pestoval. O, ti že, Lovrač pa ne!«

»Saj sta vendar tvoji hčeri! Neža je nedolžna.«

»Zato sem ji rekel, naj ostane. Če pa potegne z njo, od danes naprej tudi ona ni več moja hči.«

»O Bog, kaj bodo pa fantje rekli, posebno Tone in Janez. Še od hiše pojmeta.«

»Naj pa gresta! Gospodar ostanem jaz, pa če greste vsi. O, ne boste me še, Lovrača že ne!«

»Ali ne bi bilo lepše, če bi bili lepo prijatelji med seboj? Zakaj se zadnja leta le prerekamo in grizemo?«

»Jaz nisem kriv. Hotel sem vsem prav. Kdor pa noče tako, kot mu jaz želim in jaz hočem, naj gre. Ne bom ga pogrešal.«

»O, boš ga, boš! In še bridko!«

»Jaz nikoli! Kdo je pa takrat delal, ko še ni bilo otrok? Toliko sem delal, da sem še grunt prikupil, in kaj še hočeš?«

»Mojega pa zanemaril. S hiše je veter vso streho razmetal.«

»Brigaj se sama!«

Jera je kratek čas molčala. Nato je svareče dodala:

»Lovrè, ne pozabi, da se staraš!«
 »Za dva, tri še odležem!«
 »Ne boš več dolgo.«

»O, nikar ne misli, da me bo moč kar tako hitro minila, o ne! Ti tega že ne boš dočakala.«

»Da bi vsaj ne! Saj tako vem, da bi dočakala le gorje. Že to težko prenašam. Če bi bil ti drugačen, ne bi bilo tega. Opominjala sem te, pa me nisi poslušal.«

Za hip se mu je zazdelo, da sliši glas stare matere Ane, pa ga je ubil njegov srd

»Že spet zvrčaš name! Vsi, prav vsi ste nedolžni, seveda, samo jaz ne!«

Drugi dan je pogledal Lovrač v listnjak. France in Neže ni bilo.

»Ali sta obe odšli?«

»Obe!« sta mlajši komaj spravili iz sebe. Vso noč sta prebedeli in pre jokali.

»Oče, ali smeta domov, tako dolčas nam bo,« je zaprosila najmlajša hči, Milka, ki jo je oče najbolj ljubil.

»Nikoli!« je zategnil Lovrač. Težko mu je bilo pri srcu in odmaknil je oči od njenih, ker drugače bi ga bila ganila njena prošnja.

»Danes ženita na Jegale. Preden zaide sonce, pa priženita. Zvečer bosta spali v hiši, da vama ne bo dolčas. Sploh bosta spali v hiši, da vaju ne bo bodlo v stelji.«

Začudeno sta gledali očeta in ga nista razumeli; odprli sta hlev in gnali ovce v hrib.

Družina je ves dan molčala. Tone in Janez tudi pri delu nista spregovorila z očetom, čeprav je iskal razgovora.

Vsi razen očeta so se ozirali po potih in čakali, kdaj se vrneta Franca in Neža. Niso ju pričakali.

XII.

Jera je ležala pri peči na klopi. Od bridkosti in trpljenja ji je pešalo srce. Začela je otekati — in sama je že težko čakala rešitve. V mračni tišini je tiho in kot iz daljave vzdihnilo: »Reši me Bog in Mati Marija!« in se raztegnilo polglasno šepetanje, podobno molitvi. V hišo ni bilo nikogar, fantje so bili v gozdu, Katarina

in Milka sta pasli, oče je šel v mesto. Vajena je bila samote in nikoli ji ni bilo dolgčas. Toda zadnje tedne so se ji motale čudne misli, slišala je tajno pogovarjanje v kotih, opomine in klice. Za bolečine se ni zmenila, nikoli ni bila občutljiva; zdelo se ji je, da jo oprezuje Adamovčev obraz in da v kotu prebira rožni venec njegova Marijana. Začela je moliti, pa so se tudi v molitev vrinile misli na otroke, na moža. Ko je zazrla motna, majhna okna v hiši in se zagledala v bregovje onstran grape, je le strmela in vse se ji je zdelo tuje... Zameglilo se ji je tu in tam pred očmi in zgrešila je misli in oči so se ji odmaknile. Kadar se je zavedela iz omotice, jo je zaskrbelo in sama ni vedela zakaj. Molila je še z večjim trudom in hotela biti zbrana. Čim bolj se je prizadevala, tem bolj se ji je dozdevalo, da je slabotnejša, tem bolj je čutila, da jo nekaj trga od sedanjosti. Slutila je nekaj in še ob slutnji je vzdrtela. Tako močno jo je presunilo, da so ji solze zalile oči in je v sunkih plaho kriknila: »O Bog, usmili se me in usmili se mojih.« Bolelo jo je, ker je premalo, vsaj tako se ji je zdelo, navajala Lovrača k drugačnemu življenju; skrbelo jo je, če bodo otroci nesrečni, kot bo mogoče nesrečen Lovrač. »Usmili se jih, o Bog, niso zagrešili sami, spoznanja vlij njemu.«

Zadremala je in v sanjah hlastnila z rokami po sencah, ki so padale v hišo. Pred hišo je lajal pes in v hlevu se je oglašala živina. Večer se je pogreznil v noč, v jesensko, gosto temo...

Z vrha Jegal se je raztegnil vrisk. Jera ga je v sanjah spoznala in se vzdramila.

»Vendar enkrat!« je zavzdihnila in se prestrašila lastnih besed. »Siromaki so, ves dan garajo, saj moram biti sama!« Tolažila se je in s to tolažbo hotela zamoriti svoj očitek, ki je bil že na jeziku, češ, vsaj eden bi bil pa lahko doma.

Po klancu nad hišo so zameketale ovce in se v diru zakadile v hlev. Milka in Katra sta odprli vrata, nažgali luč in obema je v duši čudno vztrepetalo.

»Mati, ali vam je slabo?« je boječe vprašala Katra.

»Mati, kdaj boste pa vstali?« je povzela Milka, okroglolično in rdeče dekletce, ki še ni pojmovalo matere bolezni in se ji je vse zdelo odveč.

»Ali sta šele sedaj prignali?«

»Ta žival nikoli ni sita, pa tudi pregnano je že vse, vse smo prebredli, pa so še komaj site.«

»Oh, križ je, križ!« je vzdihnila Jera in bolečine so jo presunile, da je nehote zaječala.

V okovanih čevljih, da se je pod njimi kamenje drobilo, so prilomastili fantje z Jegal. V obraz zagoreli, strpinčeni, mračni in neobčutljivi. Posedli so in mrko strmeli v mater in nobeden ni mogel do besede. Vse je grizla v globini zavest, da bo zdaj in zdaj za večno utihnila materina beseda in da bo nepremično obležalo njeno telo na deskah.

Lovriček je neprestano strmел na ležišče. Niti dihati se ni upal in komaj je dušil solze, a ni vedel, zakaj in odkod mu silijo v oči. Janez in Tone sta bila v mislih Bog ve kje, naravna grčavost je bila trda skorja, čeprav so bili trenutki, ko se je v njiju srcih budilo sočutje in mehka ljubezen.

»Ali njega še ne bo?« je pretrgal tišino Jerin glas.

»Bo pa že zopet prav dolgo hodil. Da ga le nič ne skrbi!« je bušnilo iz Toneta in že ga je bilo groza lastnih besed.

Zabolelo je tudi Jero. Spoznala je, da so njene slutnje podobne Tonetovim.

Manca je pripravila večerjo; latvico mleka je postavila na mizo in ovsenega kruha, tudi materi je nalila skodelico.

»Kako je na Jegalah?« Hotela je, da bi se tišina pretrgala in da bi se v hiši razvezal pogovor kot včasih.

»Kot zmeraj. Sama kompava in grmovje, vsi smo opraskani.«

»Ali je nad drčo, koder se je Lecijanar ubil, še tako ozka steza?«

»Še!«

»Morate paziti na tisto stezo. Bog nas varuj, da bi kdo zdrknil po drči.«

»Ne bojte se, tako varno stopamo in počasi, da se tudi pesek ne zmakne izpod nog.«

»Pod Jegalami bukve še niso izsekane?«

»Ne še. Pa so lepe!« je odgovarjal Tone.

»Naj le ostanejo, tiste sem prihranila za vas in vam jih bom že o pravem času izročila. Morebiti kmalu.«

Zadnje besede je drhte izgovorila, da so presunile otroke. Milka jih ni razumela, vsi drugi so pa občutili grozo. Spogledali so se in obmolknili in se stisnili na klopi. Vsem je vrelo v dušah in skoro strah jih je bilo pred pogledom na mater, ki se je v nekaj dnevih tolikanj spremenila.

»Mati, ali vas zelo boli?« je vprašal Janez. Šele sedaj je Milka začutila, da je mati hudo bolna, in solze so jo oblile, da jih je z drobno roko sproti brisala z obraza.

»H koncu grem. Kakor je božja volja. Maruša, saj jo poznate, tista beračica od fare, me je obiskala danes; pa sem jo naprosila, da je šla po gospoda. Vsak čas morajo priti, da se pripravim za večnost.«

S prečudno slovesnostjo je to razodela otrokom. Nato je s trudnimi očmi obšla vse po vrsti. Otroci so kar onemeli in se še bolj stisnili. Dekleta so začela tiho jokati.

»Nič ne jokajte. Ure se mi iztekajo. Pospravite in pripravite, ko pridejo z Bogom. Manca, v skrinji imam križ in višarsko rdečo svečo. Prinesi mi oboje.« Sklenila je roke in šepetala in z očmi visela na začudenih in otrplih obrazih. Nihče si ni znal pojasniti teže, ki jih je tlačila, strmeli so in si grizli ustnice, niti misli se niso rodile v dušah ob tolikem iznenadenju.

Manca je brskala in brskala po skrinji, premetavala cunje, solze so ji zalivale vid. Ko je dotipala križ in svečo, se ni več mogla vzdržati, glasno je zaihtela. Križ se ji je zdel tako mrzel, sveča tudi, obojega se je bala. Da ni položila naglično poleg matere, zdrknil bi ji bil iz rok križ in sveča bi ji izpolzela.

Jera se je oklenila križa, ga poljubljala in šepetala, oči so ji pa begale od križa na otroke, kot bi jih z njim hotela spraviti in blagosloviti.

»Otroci, molimo!« je zaprosila. V prošnji je bilo toliko milobe, vdanosti in moči, da so nehote pokleknili in med pritajenim ihtenjem molili in se vtopili samo v molitev. Molili so glasno, da bi z glasno molitvijo zadušili grozo, v katero so bili popolnoma zamotani. Čuli niso ne psa ne vetra, ki je v sunkih stresal okna.

»Kličem in kličem, pa ni nobenega, da bi pokladel konjem!« je prekinil Lovračev glas zatopljeno molitev.

Zazrli so se v očeta in v presledkih iskali materinega pogleda. Tone je skočil iz hiše, nametal konjem klaje in bil koj spet v hiši.

»Mati je slaba!« je trdo in sunkoma pogrknil Janez in oče ga je začudeno pogledal.

»Jera, ali ti je hudo?«

»H koncu grem; no, da si le prišel.« Lovrač je obstal pred njo, potipal jo za čelo, za roko in nič ni spremenil obraza, samo sopsti je začel hitreje, tako da so se mu prsi kar sunkoma dvigale in nižale.

»Saj bi ti po zdravnika poslal...«

»Ni treba, saj bi tako nič ne pomagalo.«

»Če bi želela, grem ponj.«

»Ni treba, zakaj bi imel še te skrbil!«

Nič več ni silil vanjo, sesedel se je na klop in si podprl glavo z obema rokama. Sam ni vedel, kaj ga je obšlo, ampak prerivalo in prelivalo se je v njem in se lovilo občutje, da gre z Jero tudi sreča iz hiše in da z njeno smrtjo plane na dan, kar je slutil že davno in kar je dozorevalo že dolgo: osamljen bo ostal, se staral in zapuščeno umiral. Jezen je bil na take misli in udušil jih je, češ, bomo videli, ali bodo delali doma ali ne. Če ne, prodam in grem.

»Otroci, molite!« je Jera prosila in ukazala že z votlim glasom. Otroci so molili, Lovrač je pa strmel in tehtal svoje misli: Kaj pa je treba takih ceremonij? Človek je izhiran, srce že ponehava, zavest odpoveduje — miru bi moral tak človek imeti, saj smrt ni nič hudega in strah pred smrtjo je budalost. — Toda niti sam ni verjel svojim mislim, čeprav jih je tolikrat razglabljal in drugim pridigal. Vrivale so se mu drugačne: Kaj pa, če bi bilo za smrtjo le še nekaj drugega, namreč da bi bila smrt res le prag v drug in nepoznan svet in je za tako pot vendarle treba duhovne priprave? Kaj pa, če božanstvo zahteva odgovor za življenje in se zavest in strah pred božanstvom javlja najmočneje pred smrtjo? Otepal se je te misli in se oprijemal drugih, našel pa ni nobene. Poslušal je molitev in nekam tuji so se mu zdeli otroci, kot bi ne bili njegovi. Slutnja, da otrôk nikakor ne bo mogel navezati nase, mu je neprestano naraščala in zgrozil se je celó ob misli na Jerino smrt. Pogledal je na Jero in v duhu si je začel izpra-

ševati vest, v čem je zagrešil, da mu otroci ne morejo slediti in se z dušo prikleniti na njegovo voljo. Čim bolj je razmišljal, tem več očitkov se je grmadilo v njem.

»Manca, prižgi mi svečo, duši me...!« Lovrač se je zdrznil, sam prižgal svečo in jo zoper svojo voljo stisnil Jeri v roko. Otroci so se bližali po kolenih k ležišču. Lovrač je držal Jero za roko, stal nemo, le tu in tam ga je streslo kot mrzlica. Milki je glava zlezla v naročje, od ihtenja se ni mogla več zdržati pokonci, fantom je pa škrtalo v kosteh, ker so pridrževali jok. Tedaj pa se je oglasil zvonček. Upehan in prepoten je stopil v hišo duhovnik. Otroci so pokleknili in tudi oče se je sklonil z enim kolenom.

Molče so zapustili mater, da se sama pomeni z duhovnikom in da prejme zadnjo popotnico. Stali so v veži kot otrpli in nihče ni mogel do besede. Lovrača je dušilo in zla slutnja se je oglašala v njegovi duši. »Sedaj pa je razbita tudi družina! Vem, da pojdejo s kletvijo z grunta.«

Jera je obračunala z Bogom in s svetom in čakala le na poslednje. Lovrač in otroci so pokleknili ob postelji. Jera pa se je tedaj skrčila, spustila svečo, da jo je moral prijeti mož, križ pa pritiskala na ustne. Pa kakor bi jo oživila neznana moč, se je zleknila po ležišču, široko odprla oči in obšla z njimi vso družino, krčevito stisnila moževo roko in s poslednjim naporom naročila: »Pozdravite Franco in Nežo. Bog se usmili vseh nas...« Nato je obnemogla in ugasnila. Mož ji je zatiskal oči.

»No, mati je umrla!« je tiho, da bi ne izdal svoje razdvojenosti, izrekel Lovrač in še vedno držal svečo. Otroci so molili — za trenutek so obmolknili in niso mogli verjeti, da se je zgodilo ono strašno, česar niso poznali, pa so se bali.

»Molimo za rajno mater: Oče naš...« se je izvilo iz Tonetovih prsi in tišino je prevpila obupna, toda iskrena molitev. Lovraču je bilo težko, lovil se je in ni vedel, kako naj začne, da bi dal poguma otrokom in sebi. Luč in svečo je postavil poleg mrtve Jere in primaknil stol k njenemu ležišču. Ni se mogel odmakniti z očmi od nje in ni mogel razumeti mirnosti njenega obraza.

Sveča je že dogorevala, otroci so pa še vedno molili, vseh molitvic in drobnih prošenj so se spomnili, katere jim je mati nekdanj še v otroških dneh narekovala.

»Pa pojdite spat, bom že jaz bedel. Zjutraj bo pa moral kdo v dolino po rakev in v farovž.«

Otroci so ga nemo pogledali, kot bi ga ne razumeli.

»Pojdem jaz,« se je oglasil Tone in glas mu je bil spremenjen.

Počasi so se zravnali; dekleti sta se oklenili in odpahnili vrata čumnate, fantje so vsi šli na seno, prej pa še pogledali materi v voščeni obraz.

On je ostal sam v hiši. Bilo mu je tesno in neprijetno. Zdelo se mu je, da Jera še diha in da ga še vedno pogleduje, kot bi mu hotela povedati nekaj važnega, odločilnega za vse življenje. Smrt ga je prevzela tako močno, da v njem ni bilo misli, ki bi ga osrčila, ali ki bi ga zapeljala, da bi drzno tajil posmrtnost in smisel življenja.

Potne kaplje so mu legle na čelo in v rokah je začutil onemoglost. Zahotelo se mu je zraka, dušilo ga je skoraj, odprl je okno in slonel ob njem. Zdelo se mu je, da je tudi pri oknu ista vročina kot pri njenem ležišču. Potihoma je stopil v vežo, na dvorišče in sedel na klepalnik pred skednjem. V grapi je pošumevala voda, z nasprotnih hribov se je oglašal pes, iz hiše je luč metala v gosto temo le komaj vidne drobce.

Lovraču se je zazdelo življenje prazno, kolikor ga je že živel; vse mu je pravilo, da nekaj ni bilo prav. Jerina smrt se mu je zazdela kot smrt mučenice, vdane v nadnaravno moč. Misel mu je zašla v razmišljanje. Kaj pa, če je laž, kar hoče siloma verovati kot resnico?

»Janez, ali boš ti ostal doma?« je začul Lovrač Tonetov glas s sena.

»Jaz že ne! Pogreba počakam, potem pa kamor že!«

»Jaz tudi!« se je odrezal Tone.

»Doma ne bo več obstanka; kar me je še držalo, je bila mati,« je zatrdil Janez.

Lovrač je osupnil in zadržalo je v njem. »Tako, iz blata sem jih spravil in zdaj hočejo nehvaležneži z doma! Seveda, jaz jim nisem nič, samo mati jim je bila nekaj. Kaj jim je neki tvezla, da jih je tako navezala nase? Seveda, pobožnjaško jim je pridigala, o svetu tako ni nič

vedela. Pa naj gredo, svet jih že izučí.« V te misli mu je bušnil očitek, da je on sam grešil, ker jih je navajal k sami zunanosti in jim trgal dušo, jo ubijal in ji odjedal duhovno hrano, ki je tako močna, kakor je videl ob Jeri. Ni se mogel popolnoma otresti te misli, preveč resničnosti je bilo v njej. Spomnil se je svoje matere, očeta in sester. Vsa njegova učenost se mu je zazdela strašno tuja in prazna. Ničevna. Toda stara trma ga je prevzela in iz napuha je sklenil:

»Kar je, pa je, nazaj ne morem.« Obrisal si je pot z obraza in se podprl z rokami in zadremal.

Zjutraj so zbili skromen oder, deske pokrili z rjuhami in v nerodno, težko rakev položili mater. Oba dni je bila družina kot iz sebe, še jesti se ji ni zdelo in kot leseni so se prekladali iz kota v kot in nihče ni vedel, kam bi se okrenil, da bi ga minula otopelost. Lovrač je slonel ob oknu in strmел v dolino, na kmetije po obronkih in tuhtal. Težko je čakal pogreba, zdelo se mu je, da mu bo potem odleglo in se bo laže odločil tako ali tako. Izpraševal se je, kako je mogoče, da je tako čemerén, pa si ni našel odgovora. Kaj bi se izpraševal, si je končno mislil, je pač tako: življenje je močnejše kot človeška volja. Toda trmoglavost in trdno gojeni odpor proti vsemu, da, to velja... Tako mu je začelo kljuvati v duši in skoro nasmehnil se je.

V njem je še vedno prevladovalo mnenje, da je njegovo življenje, kakršno je že bilo, teklo povsem pravilno. Da je prišlo v tako navzkrižje z družino in tudi s sosedi, je zagrešila nevednost onih... V takih trenutkih se mu je vselej zazdela, da je on sam visoko nad njimi, on, ki pozna naravne zakone, njih nujnostne vzroke in učinke, medtem ko neuki slepo hlasta in se ravna po naukih, ki mu jih vtepajo v glavo in o njih sploh ne razmišlja.

Kropit jih ni bilo dosti, k pogrebu tudi ne. Hčeri Franca in Neža sta prišli, da sta še pokrižali materino čelo. Nato sta sosed in njegov hlapec rakev zabila, družina je ihtela pred hišo, Lovrač pa pripravljал ročne sani. Rakev so navezali na sani, na oplениh jo še pribili in naglično je šlo proti dolini. Otroci so nabrali resja in bršlina in obsuli sani in rakev, vlekel jih je pa po drči

sosedov hlapec. Ko je z ruše zdrknilo na pesek in kamenje, je zaškripalo in sunilo hlapca stran. Lovrač je vselej priskočil in prijel za rakev, da ni omahnila po bregu.

Sonce je bilo visoko na nebu, jesen se je bližala, listje je rumenelo in bukovi predeli so bili skoro rdeči. Po tej drči so navadno spravljali drva, leto in dan na saneh, in sedaj se je na saneh peljala tudi Jera.

Otroci so v dolgi procesiji stopali za sanmi, pred njimi seveda Lovrač, plečat, da bi bil ponekod lahko zajezil pot.

V dolini so čakali nosači in še nekaj pogrebcev se je pridružilo po poti. Pri fari so čakali znanci in spremili rajnico v cerkev in do groba.

Pri pogrebu se je nabralo nekaj ljudi. Lovračevi — ne vajeni ljudi — so kmalu šli domov, Lovrač je pa seveda moral ostati. Napajal je zgovorne goste in se ga nazadnje še sam nabral.

»Lovrač, čvrst si še, lahko se boš oženil!« mu je dajal poguma Macafur.

»Danes pa nikar ne čenčajmo,« je razsodil Lovrač in zaokrenil pogovor na druge stvari.

Šele proti večeru jo je Lovrač primahal domov. Janez in Tone sta med tem že pospravila svoje stvari, se poslovila in šla.

Lovriček in France sta žalostno gledala proti dolini, Katarina in Milka sta sedeli na drveh in jokali.

»Kaj pa je?« je osuplo vprašal oče.

»Sami smo!« je zategnil Lovriček.

»Marija, kako bo dolgčas!« je krčevito kriknila Milka.

Oče je kot senca zginil v hišo; bil je ves pobit in strt.

XIII.

Jerina smrt je Lovrača pretresla. Ves zrahljan je begal krog hiše in uhajal z doma, se vozil v mesto in se pozno v noč vračal.

Dom je bil prazen. Franca in Neža sta v dolini služili, Janez, na katerega je največ zidal, je šel za hlapca, Tone, ki je bil izklesan Lovrač, pa jo je mahnil k rudarjem. Tako osamelega se še Lovrač nikoli ni

čutil. Okna v hiši so se mu zdela zastrta in skozi zavese je videl ponoči višarsko svečo, ki je gorela ob Jeri.

Lovriček in France sta gospodarila, kakor sta znala, Milka in Katra sta gospodinjili. Vsem pa je bilo tesno pri srcu in celó med seboj so redko govorili. Ob nedeljah so skupno hodili v cerkev, potem pa molili na materinem grobu.

Lovrača ni bilo po tri, štiri dni domov. Prihajal pa je vinski in raznežen; ogovarjal je Lovrička, pomiloval Milko in bodril Franceta. Vsa robotost je splahnela v njem, v očeh se mu je poznalo trpljenje in notranje bolečine.

Nekega večera se je spet zapil. Pozno je šel mimo farne cerkve. Nezavedno je krenil na pot, po kateri je hodil v mladih letih, mimo grička, kjer je pokopališče. Ob zidu je naglo obstal. Za tem zidom počiva Jera... Čudno pretresen se je naslonil na zid. Roke so prijemale po neometanih skalah in sam ni vedel, kako je splezal čez zid in se dotipal do groba. Pokleknil je in glava mu je klecnila na grob. Vse je bilo tiho. Z vasi ni bilo vriska, še pes ni zalajal, še veter ni zamajal trepetlik. Hrib je bil spokojen, kot bi hotel spati, in še studenec pod njim je bil nem. Le zvonik je prosil k nebu in klical milosti božje.

Lovrač je klečal in skušal moliti. Ni več znal. Izjecljal je le spomine na molitve, ki jih je učila stara mati Ana in mati sama, pa že od tega mu je odleglo.

»Jera, sedaj priznam, da sem grešil. Čuj me, Jera, povej, zakaj sta šla z doma Janez in Tone? Da, Franco in Nežo sem sam zapodil. Jera, če si pri Bogu, prosi zame. Nič več nisem Lovrač, izruvana smreka sem, ki se suši in jo že glodajo črvi. O, grunt, ki sem te ustvaril, ti me pokopavaš.«

Obšel ga je obup, grob bi si izkopal in legel, da bi nikdar več ne vstal, kot Jera, pa so se mu porodile spet misli, ki so ga izvabliale v svet. Grunt! Hrepenenje gruntarskega sina, dokončno uresničenje sanj, ki gredo iz roda v rod.

»Grunt imam, ampak je okleščen, družino imam, ki pa ni moja, s teboj je umrla, Jera moja,« je skoro glasno zavzdihnil.

In zdelo se mu je, da čuje iz groba glas: »Ne, družina ni umrla z menoj, družina je bila že mrtva, ko se je rodila. Grob si ji izkopal, ko si se oženil, če si pa odkrit, že z dnem, ko si poteptal prošnjo tvoje stare matere Anel!«

»Jera, odpusti mi,« je poprosil gluhi grob, ki pa ni ugovarjal in ni odgovarjal.

Strt in ubit in od žganja raznežen se je Lovrač znašel sredi grape, zavil navkreber in se prikradel do steze, ki je spajala njegov dom. Iz teme je razločil obrise svoje domačije, pes je cvilil in klical gospodarja in gospodinjo, ali pa je vohal za Janezom in Tonetom, ki sta odšla v svet z jezo v srcu.

Moral je mimo Adamovčevega grunta, kjer je preživljala mladost Jera. Petnajst let ga je zanemarjal. Viharji so oglodali zidovje, zrebrili streho in razmetali po hruškah in slivah slamo. Kakor strašilo so se mu zdele slive in hruške. Še češnje, ki jih je cepil sam in ki so se razbohotile v ošabna drevesa, so mu bile tuje in so se mu odmikale. Lovrač ni hotel pomisliti na preteklost.

Prišel je nad drčo pod Jegalami.

»Deseti brat!« mu je šinilo v misel. O, poznal ga je. S tolminskih hribov je bil in je večkrat kolovratil po poljskih, prenočil zdaj tu zdaj tam in razlagal učnost: »Uboštvo je največji blagor, kdor pa je oženjen, zanj je družina največji blagoslov.« — »Siromak, morda res počivaš pod Jegalami v drči. Povem ti, resnico si govoril,« je glasno govoril Lovrač in lomstil po spolzki košenini.

Doma je bilo vse tiho; še konja nista zahrskala; le pes se je predramil in se mu smukal krog nog.

Vrata so mrtvaško zahreščala in iz sobe, se mu je zdelo, je zadišalo po mrličih.

»Mrlič! Saj to sem jaz sam!« je pomislil in se sesedel za mizo. Prižgal je luč in brskal med knjigami in jih metal ob tla.

»Lažete, lažete!« je kriknil, jih trgal, mečkal in teptal. Žganje ga je razpalilo do vročične razdivjanosti, pomešane z nežnostjo.

»Jera, ti pa nisi lagala, nak!«

»Stara mati Ana, Ančka, ti nisi nikoli lagala, nak!«

Omahnil je in zaspal in se v sanjah pogovarjal z Jero in pisal spravo z Nežo, Franco, z Janezom in Tone-
tom.

Drugi dan je bil še ves vrtoglav in le medlo se je spominjal noči. Sram ga je bilo. »Baba!« je siknil predse.

Milka mu je postregla molče, bila je vsa solzna, da je ni upal pogledati. Lovriček je naganjal živino v hrib, France je popravljal drevo. Zrl pa je nekam v daljavo in obraz mu je tuje žarel. Morda od hrepenenja po krajih, kjer se pehajo Franca in Neža, Janez in Tone.

Lovrač je osedlal konja in se odmaknil domu. Z njim je šla Jera in spremljala ga je stara mati Ana. Obeh se je otepaval, vendar mu je bila misel na obe čudno prijetna.

V dolinski krčmi se je spet razvedril in ves dan v pijači topil spomine.

»Kaj sem res baba? Nak, to pa ne!« je dajal poguma samemu sebi.

»Francka, liter vina!«

»To je beseda!« ga je bodril Macafur, ki se mu je pridružil kot zli duh.

»Pij!« je velel Lovrač.

»Lovrač! Saj bo že leto dni, kar ti je umrla Jera, pa še nisi pri sebi. Veš kaj, oženi se!« se je slinil Macafur.

Lovrač se je smejal, besede so mu bile pa le všeč.

»Kaj bi se starec ženil; kdo pa povoha starca?« je zavračal.

»Kaj bi se hlinil. Na tvoj grunt deset na en prst!« mu je obetal Macafur in pil.

»Nič ne rečem!« je odgovarjal Lovrač. »Ampak kakšno naj vzamem?«

»Kakršno si boš izbral!«

»Macafur, nekaj ti rečem. Če bi se ženil, bi vzel tako, ki nima niti beliča, ki bi ji za poroko krilo kupil, ruto in čevlje in srajco, take pa ne, ki bi imela grunt...«

Komaj je to košato povedal, ga je že ošvignil očitek, kot da mu ga prišepetavata rajna Jera in Ančka: »Ne teptaj spomina svoje žene!«

»Veš, Lovrač, na fante in dekleta se ne moreš več zanesti. Danes se ti izpelje Lovriček, jutri France, drugi teden Katarina in nazadnje boš sam. Jaz jo poznam, ki

bi bila pravšna zate. Je mlada, ampak brez vsega; dekla je in ti bo za odrešenje do smrti vdana in hvaležna.«

»Kaj boš čenčal, čenča macafurasta!« je ugovarjal Lovrač, bilo mu je pa kar prijetno in v srcu se mu je že vžgal sklep: »Pred svetom bom pokazal in vzel siroto, ki mi ne bo mogla očitati grunta. Kar bo imela, bo moje, povsod bom lahko rekel: kar ima, sem ji jaz dal.«

»Kakor hočeš! Jaz jo poznam in lahko govorim z njo. Postavna je in delavna. To je pa vse, ker ti nič ne manjka,« je vsiljeval Macafur neznano nevesto vdovcu Lovraču.

»Bova še govorila,« je zaključil Lovrač, naročil za Macafurja še liter vina in se zgubil v temo.

Ko se je ozrl proti pokopališču, ga je spet obšlo mehko čustvo. Jera je stala pred njim, tisto trpeče bitje, hribovska mati, ki rodi in rodi, moli in dela, molči in nosi bremena v hrib in s hriba in umira kot mučenica, ne da bi očitala možu in otrokom. Še v smrti jo je samo odpuščanje in ljubezen.

»Jera, saj nisem več Lovrač. Jera, odpusti mi!«

Drugo nedeljo so ga začudeno gledali farani. Pod cerkvenim korom je stal in po maši zavil k Jeri na pokopališče. Obe hčeri in oba sina sta se odmaknila, se pokrižala in odšla.

»Jera, ti si bila grunt,« se je poslovil s pokopališča.

»Oženim se, kaj bi pa drugače!« je ogovarjal samega sebe. »Grunt je grunt, ki mu je samo trda moja roka premalo. Treba je še mehke roke, ki ima tebe rada in ima rada grunt.« In bilo mu je prijetno v duši in grunt mu je bil spet dražji.

»Premlada bo zate!« mu je nekaj šepnilo.

»Se že privadiva, saj ji ne bo nič manjkalo in rad jo bom imel,« se je tolažil in varal.

XIV.

Lovrač se je res ženil. Prav za prav so ga bolj ženili prijatelji.

Marijanica je bilo triindvajsetletno dekle, čokato in zavaljeno, s precej surovim nasmeškom, ki pa je že razodeval, da je marsikaj skusila in doživela. Hči bajtarja, ki je imel kruha komaj zase, kaj šele za številno

družino, je morala od hiše, ko se ji je mladost komaj nasmehnila. Bila je obsojena: toliko in toliko let boš pastirica, potem dekla in nazadnje morda bajtarjeva žena.

Služila je zdaj pri tem zdaj pri onem gospodarju, vsak gospodar pa je moral njen zaslužek izročiti očetu.

Pri Mohaču je služila tedaj, ko je pricmokal k njej Macafur.

»Marijanica, dobra služba se ti ponuja, pa kaj služba, lepo življenje se ti obeta,« jo je nagovarjal. Marijanica se je pa široko smejala in kazala ploščate zobe.

»Kaj mi poveš!«

»Res, res, Marijanica, ženina imam zate. Vdovca, ki je za devet fantov, ha, ha!«

»No, no, saj se ne možim!« je zamomljala, vendar se je muzala, kot bi ji bilo prijetno, če ji Macafur kaj več pove.

»Veš, mlad sicer ni več, ampak pod palcem ima, dvojni gruntar je. Vdovec je pač. Pa kaj bi se mrdila, dobro boš pa le živela.«

Marijanici so zagorela lica. Že ime dekla ji je presedalo in vsi njeni dnevi so bili prežeti od misli na grunt, kjer bi ona gospodinjala. Vanjo so sicer silili gospodarji in hlapci, bila je v spotiko gospodinjam, toda ženin se ji še ni ponujal.

»Fanta imam!« se je izvijala in se delala, kot bi jo bilo sram.

»Kaj bi s fantom, ko ne veš, ali te bo vzel ali ne, ko ne veš, ali bo kdaj imel kaj ali ne. Tu pa samo primeš in že imaš!« se je sladkal Macafur.

Marijanica je bila omamljena, omejena pa ravno prav, da se ni pomišljala. Bodrilo jo je samo to, da ne bo več dekla, ampak gruntarica. Hlapci so ji ubili čut sramežljivosti, vso svojo vzgojo je črpala v hlevu, na stelji, pri metju prosa in pri ponočnih kvantah. »Bo že kako,« si je mislila, več njeni možgani niso obsegli. Bodočnost ji je bila samo misel, da ne bo več dekla, na vse drugo niti računala ni.

»Kaj pa hočem, bi ga pa vzela!« se je odločila.

Niti vprašala ni, ali je lep, ali je grd, le to jo je še zanimalo, če je grunt zadolžen. Tako so vsaj njeni gospodarji cenili sosede.

»Nak, zadolžen pa ni. Pet in devetdeset johov sveta ima, tako ti povem. Dva grunta!« je udarjal Macafur in se ji dobrikal.

»Bi ga pa vzela, če me bo rad imel,« je ponovila in sklonila glavo, kot bi ji bilo žal za svojo oblubo.

»Boljšega moža ne bi mogla dobiti,« jo je navduševal Macafur in razlagal dobre Lovračeve lastnosti, dobrote grunta in prijetnosti zakonskega življenja.

Ni se še zvečerilo, ko se je oglasil pri Marijanici Matevž iz doline, njen fant.

»Marijanica, kaj si pa tako zbegana?«

»Matevž, omožila se bom!«

»Res?«

»Danes sem imela snubce!«

»Pa se daj!« je Matevž zamahnil, se zaokrenil in se delal užaljenega.

»Matevž, nič ne maraj, saj te imam rada in te bom zmerom imela. Lovrač bi me vzel, gruntar je, tebi in meni bi bilo dobro.« Sama se je čudila, kdo ji je vdahnil to misel, a zdela se ji je tako dobra, da je z neokretno roko objela Matevža. Matevž se ji je odmikal, ni se ji pa odmaknil.

»Matevž, če ti ni prav, se pa ne bom!« je zamoledovala, pa ji je bilo žal besede, ko se je spomnila, da bo ostala potem dekla in čakala na Matevža, ki je ne bo vzel nikoli.

»Nič ti ne branim, čeprav te imam rad,« se je začel zvito izmikati in pomislil na večere, ko je vasoval z njo, potem z Lenko in nazadnje z Micko, ki se je priklatila na kmete od Bog ve kje. Matevž Marijanice ni imel resnično rad. Bil je lenuh, pokvarjen fant, ki je imel zelo kosmato vest, zlasti ko je šlo za tvoje in moje. Dekleta so mu bile brisalke, kamor je vtikal svoje umazane prste. Ob Marijaničinem bolj budalastem kot iskrenem namigavanju je obšla Matevža zlobna misel, ki se je razveselil, in hitro odgovoril.

»Marijanica, zagrabi, to je prilika, ki je ne bo nikoli več. Midva pa ostaneva prijatelja, kot sva bila. Velja?« je brez čustva in brez sramu odločil Matevž.

»I, seveda,« se mu je surovo nasmehnila Marijanica in mu segla v roko.

Matevž je zdirjal v dolino in se napil. Ne na žalost, ampak na veselje. Vedel je, da mu bo Marijanica mogla postreči z denarjem in z vsem, ko bo Lovračeva žena.

Marijanica si je pa tisto noč namišljala moža, ki jo bo negoval in oblačil, ona pa bo ukazovala po košeninah in njivah, hodila ob nedeljah gosposko k maši in razkazovala bajtaricam in deklam židano ruto, zlato verižico in svetle prstane.

»Vzamem ga!« je bil njen sklep tudi, ko se je prebudila.

V srcu ji je pa vendarle kljuval Matevž, ki jo je znal obnoretiti.

XV.

»Vzamem te,« je rekla tudi Lovraču, ko jo je vprašal.

»Ne bo ti treba trdo delati, gospodinja boš, za njive in košenine dobim pa ljudi, če se mi otroci spuntajo,« ji je razlagal Lovrač in ogledoval njeno postavo. Bila mu je všeč. V pleča je bila čokata, čez pas pretegnjena, noge je imela močne in koščene. »Kakor nalašč za Gonte!«

»Ničesar ti ne bo manjkalo, samo rada me boš morala imeti,« se je muzal Lovrač, ni pa našel več besed, da bi ji razložil svoje želje in da bi ji opisal dobrote bodočega skupnega življenja.

»Saj vem,« se mu je odmikala in povešala oči, da bi se ne izdala.

»Res sem nekoliko star, ampak . . .« Dvignil je pest in udaril po mizi, da je zaškripalo. »Viš, ne bojim se ga, pa če bi prišel iz pekla!«

»Jezesta!« je kriknila Marijanica in se ustrašila presilne moči. Matevž je bil drugačen.

»Toda gruntar ni!« jo je vabilo od drugod.

Mrak se je že lovil med drevjem, zagrinjal cerkev svete Katarine in tudi skozi okna je pogledal in omrežil Lovrača in Marijanico.

»Marijanica, dolgo pot imam pred seboj, ampak nate bom mislil. Saj si moja!« Prijel jo je za roko, ki mu je ni odtegnila.

»Marijanica, čez tri tedne bova mož in žena. Ali me boš imela rada?«

»Bom!«

»Vse ti bom dal, tudi grunt bi prepisal nate; nič se ne boj, ne bo ti slabo.« Besede so se mu zdele tuje in čudil se je, kje jih je našel. To ni bil več Lovrač.

Marijanica ga je verno poslušala, držala njegovo roko, mislila pa na Matevža.

»Stari dedec tako ne bo dolgo,« ji je odnekod prišla misel, ki se je ni mogla otresti. Ob vsej skvarjenosti je je bilo vendarle nekam groza.

Čez tri tedne je bila poroka in po poroki svatovanje. Bilo je veselja za dva dni, žalosti za pet dni. Marijanica je sedela za mizo kot lesena, se sramežljivo odmikala Lovraču, da so svatje sodili: »Lej, kako so jo ljudje osirali, pa ne bo napak.«

Marijanica pa je bila v resnici vsa zbegana. Vse ji je bilo kot sanje in zaeno čudna strast in groza. Zdelo se ji je, da vsi berejo iz njenih oči, da laže, da je lagala pred oltarjem in da se pogreza v čudno temo, ki jo obdaja s strahom. Pila je, od žejne razburjenosti gnana.

Ko so na noč prišli zaplečniki, se je med njimi pokazal tudi Matevž. Marijanica je vztrepetala. Skočila bi bila k njemu in zakričala vsem svojo laž ter zbežala z njim od Lovrača, saj se je vse v njej upiralo zoper tega moža. Fantje so poprosili nevesto za ples. Matevž jo je prevzel. Zaplesala sta divje, da je odmevalo po podu.

Lovrač je gledal. Kar smejalo se mu je, ko je videl svojo ženo, da se vrti kot iskra. Toda smeh mu je prešel v bolečino, ko je opazil, da pleše in pleše — in skoro vedno z Matevžem. Vso kipečo jo je oprezno zvabil spet za mizo in jo pridrževal ob sebi in s težavo potlačil jezo, ki ga je kuhala.

Iznenada je pogledalo skozi okna sonce. Tedaj je bilo treba odriniti. Prežalci so se motali okrog miz, praznili ostanke iz kozarcev in skled.

»Še eno vižo!« je ukazala Marijanica in se oklenila Matevža. Plesala sta divje in obema je gorelo iz oči.

»Jaz ne grem z njim,« mu je pošepetala.

»Ne bodi neumna,« jo je krotil Matevž.

»Saj ga vidiš!«

»Potrpi, vse še pride,« ji je šušljal Matevž.

»Pojdimo!« je zaklical Lovrač. Svatje so vstali, godci so prenehali.

»Pijmo še na zdravje moji ženi in se poslovimo. Ostanimo si prijatelji, kot smo bili današnjo noč,« je sklenil svatovanje Lovrač.

Marijanici je šlo na jok in kar ni hotela iz hiše.

»Ne bodi no taka,« so jo svarili svatje. »Terno si zadela,« so ji hvalile ženske grunt in moža.

Marijanica si je obrisala oči in omotična od vina in plesa opotekaje šla s procesijo svatov proti Gontam.

XVI.

Dom je bil zapuščen in prazen, ko sta prišla Lovrač in njegova žena Marijanica. Otroci so bili gnali živino.

Stregel ji je, sam ji skuhal kave, razvedriti je pa ni mogel.

»V mesto se popeljeva, vsega ti nakupim,« jo je tolažil, pa potolažil je ni. Legla je in ležala do polnega dne, ko je Lovrač že oral in so se otroci pehali in preganjali z živino po Jegalah.

Zdrčala je v dolino. Nič več ni mogla prenašati samote, ljubeznivost Lovračeva se ji je studila. Pomudila se je mimogrede pri znankah in naletela tudi na Matevža.

»Matevž, težko ga bom prenašala!«

»Pridem in se pomeniva,« jo je ošvignil, da bi ga ne slišali drugi, in nakladal hlode.

Marijanico niso te obljube ustrašile, ampak razveselile. Odšla je spet domov in zdelo se ji je, da je potolažena.

Nekaj dni za tem je bil praznik.

»Marijanica, tako sem sklenil, k maši bova hodila. Prej nisem. Saj veš. Pa Lovriček in Katarina in Milka z nama. Za poroko sem bil pri spovedi,« jo je nagovarjal.

»Jaz bom šla k prvi maši!«

»Skupaj pojdimo. Kaj pa, če bi zapregel?«

»Pa daj!«

V jutrnjem mraku so racali s hriba v dolino; konja sta hrskala. V dolini, kjer je imel Lovrač šupo za voziček, je zapregel. Konja sta zdirjala proti fari.

»Lovrač se je pa prenaredil,« so menili kmetje.

»Bržkone ga priganja mlada. Prav je, da bo že konec njegovega brezverstva.«

Po maši sta se odpeljala sama, otroci so krenili na pokopališče k materi. Lovrača pa nista šla domov. Peljala sta se v trg, tam južinala in se pomudila še nazaj grede v krčmi.

Pozno v noč sta se šele vračala. Ona je bila zadržana, Lovrač pa mehak, da bi objel slehernno drevo, ki sta mu presekala senco.

»Marijanica, le rada me imej!«

»Kako še? Saj te imam.«

»Moja žena si!«

»Vem!«

Marijanica je molčala.

Lovrač se je zamislil, spomnil se je Jere. Pogrešil je otroke, že prej je spoznal v njih očeh, da jim je dom še bolj tuj. Mamila ga je pa Marijaničina zastavnost in skoro prijala mu je njena samosvojost.

»Se že unese,« si je namišljal. »Privadi se, pa je ne bo boljše žene.«

»Trudna sem,« je potarnala in komaj lezla v hrib.

»Odpočij se jutri. Jaz moram po opravkih k sodnji.«

»Res?« Lice se ji je razjasnilo in ustne so ji zadržtele.

XVII.

Meseci nesrečnega in zlaganega zakona so tekli. V Lovraču je časih vzkipeo, pa je pogoltnil jezo in si skušal nakloniti ženo z dobroto. Ždelo se mu je, da zmaguje. Marijanica se mu je na videz kar dobrikala, čeprav ga je v resnici vsak dan bolj črtila.

Nekega dne je odšel Lovrač z doma po opravkih. Marijanica se je zasmejala, ko ji je zginil spred oči, nato pa še sama odhitela v dolino, da se je za njo kotalilo kamenje. Ozrla se je nazaj proti hiši, če jo kdo ne oprezuje, dokler se za ovinki ni skrila in je mogla nemoteno zbrati svoje misli.

»Kdo bi trpel takega dedca, to živino staro! Pri miru naj bi me pustil, saj je že dosti star, kuhala bi mu že!« si je namišljala in si slikala sončno življenje, le da bi Lovrača ne gledala pred seboj.

»Vse bi se spremenilo, da se mi le posreči! Joj, potem bom pa samosvoja, priče zadostujejo, ko mi je

obljubil prepis name. Testamenta pa tako kot tako nima. To sem že dognala. Da bi Matevž le besedo držal!»

Na licih ji je žarelo zdravje, v očeh so se pa lovile čudne sence prikritih načrtov, katere je tkala in spletala v nočeh in dnevih.

Zazdelo se ji je, da vidi pred seboj Lovrača mrtvega. Težko in mišičasto telo je zleknjeno po tleh, okrog ustnic je spleten venec krvavih pen, roke so stisnjene v pesti in izza polzaprtih trepalnic gleda belina oči. Okrog njega stoje otroci, nekateri kleče in molijo, večji pa nemo gledajo.

»Zastrupil se je, zadnji čas je bil tako čuden,« tako jim poreče. To jo je tolažilo in načrt ji je dozoreval.

Kar nič je ni osupnila njegova smrt in misel nanjo. Že nekaj tednov ji je bila pred očmi in vsakdanja ji je že postala, celó vzljubila jo je in si zaželela njene resničnosti.

»Bog ve, če bo res tako!« se je izpraševala.

»Vsi bodo rekli, da se je zastrupil, da se mu je zmešalo. Saj vere tako ni nič imel...« Niti malo ni dvomila, da ne bi ljudje tako verjeli. Zdelo se ji je kot pribito, ni si mogla misliti, da bi mogel kdo osumiti njo.

Bila je že v globeli in pred njo so zrasle hiše, druga za drugo. Dolinskih domačija je bila na koncu poti. »Pa bo ja doma, sporočila sem mu,« je ugibala; korak ji je zastajal in vročina ji je udarjala v glavo.

Matevž je Lovrača že od nekdaj sovražil, Lovrač pa Matevža. Že Matevževe oči so mu bile sumljive, vse zaprte vase, potuhnjene. Lovrač je obračunal odkrite, močne ljudi. Matevž se je Lovrača nehote ogibal. Ko pa ga je Lovrač zalotil v svoji hiši, kjer je vasoval in se mamil z Marijanico, tedaj je v njem vzkripelo. Ljubosumje se je pomešalo s sovraštvom in tedaj je pobesnel. Zgrabil je Matevža, da so zapokale kosti.

»Lovrač, Lovrač, lepo te prosim, ne delaj greha, ne ubij ga!« je tulila Marijanica in se stiskala v kot, da bi ne izdala svojega sovraštva do moža in svoje ljubezni do Matevža.

»Molči!« je velel Lovrač, odnesel Matevža kot butaro drv skozi vrata in ga treščil na grobljo.

Matevža je od takrat prevzelo strupeno sovraštvo. »Boš že še poskusil, dedec. Če te jaz ne bom, te bo pa

Marijanica,« se je zaklel. Marijanica je vedela za sklep. Bala se ga ni, temveč veselila.

Marijanica se je vsa tresla, ko se je bližala bajti, kjer je stanoval Matevž. Zavila je po stopnicah in počasi odpahnila duri. Matevž jo je čakal.

»Sem že mislil, da te ne bo!« jo je ogovoril.

Vsa spehana je sedla kar na posteljo in Matevž se je takoj primaknil k njej. Bila je zasopla in vroča.

»Veš, da ne odneham!« je izgovorila v razburjenosti. Matevž jo je objel čez pas, ji nagnil glavo in strmел v njen obraz in oči. Ni se mu umikala, oklenila se ga je in drhtela.

»Saj me imaš še zmerom rada?«

»Koga pa drugega?«

»Vroče ti je, Marijanica, hočeš požirek slivovke?«

»Pa jo daj.«

Natočil je kozarec in Marijanica ga je nagloma zvrnila.

»No, kako je?«

»Kaj če biti? Dedec je pust kot zmerom. Slini se okrog mene in se sladka; kot otrok je včasih, čisto šemast, kadar pa zroji, se ga res ustrašim. Kako pa grdo pogleda! Ti ne veš. Pa vse bi bilo, samo jaz ga ne maram pa ga ne maram. Saj ga še njegovi otroci ne marajo, mene imajo pa radi in dobro se razumemo.«

»Kaj se pa menita?« je zasmehljivo pobaral Matevž.

»On bi se že menil, če bi se jaz hotela!« je odvrnila mirno.

»Potem je res dolgčas!« je posmehljivo omenil Matevž.

»Še več kot dolgčas. Pekel je. Še ganiti se ne morem, povsod zija za menoj. Ne vem, zakaj se tako boji zame. Včasih me kar po pet minut gleda, kot bi me še nikoli ne videl. Strašno je to! Prej sem lahko delala, kar sem hotela. Veš, posebno, kar je tebe naletel pri meni.«

»Lepo je bilo, ali ne?« jo je podražil Matevž.

»Bodi no tiho!« ga je hotela sramežljivo zavriniti, pa ji ni šlo. Srečala se je z njegovimi očmi in v obeh so zagoreli spomini.

»Ali misliš še dolgo tako trpeti?« je namignil Matevž.

»Oh, da bi se že preobrnilo. Pa kmalu!« je kriknila in še tesneje objela Matevža. »Prav nobenega greha

ne bom imela, če ga spravim s sveta. Prav nihče ga ne bo pogrešal in vse drugače bomo potem živeli. Kdo bi pa živel pri takem dedcu in poslušal njegove litanije!«

»Pri meni ti ni dolgčas, ali ne?«

»Pri tebi bi bila pa zmerom rada.«

»Le počakaj, vse še pride. Ali kdo ve, da hodiš k meni?«

»Nobeden. Saj nič ne povem, kam grem in kod sem hodila.«

»Da se ne izdaš!«

»Jaz nikoli.«

»Veš, tisto je pripravljeno!«

»Torej si dobil? Ali bo?«

»Nič se ne boj, Marijanica, vse bo šlo gladko. Tako je narejeno, da mora zaleči.«

»Saj bodo rekli, da se je sam?«

»Seveda bodo rekli, tebe ne bo nobeden dolžil. Ne skrbi. Neumno se moraš narediti, jokati moraš, kar se da, njegovi otroci so pa tako na tvoji strani. Smili se ti pa tako nič ne. Jaz ga ne morem, kmalu bi me bil zadnjič ubil. Živinsko je delal z menoj. Še danes me vse boli. Ti ne veš, kako je ta dedec močan. Z rokami bi nihče nič ne opravil. Tole bo pa pomagalo.«

Iz vlekel je iz skrinje v papirju zavite praške in jih pokazal Marijanici. Marijanico je pretreslo. Ni ji šlo v glavo: to malo drobcev, pa naj ugonobi najmočnejšega človeka. Misli so ji švigale po glavi in zasenčilo se ji je pred očmi. Ni bila to vest, bila je bolj bojazen, če sploh učinkuje taka malenkost.

»Pa je dosti toliko?« je radovedno, pa vendar v zadregi vprašala.

»Popolnoma dosti! Jaz že vem, koliko je treba,« ji je razlagal. Ni mu mogla gledati v oči. Stisnil jo je k sebi in tudi ona se ga je oklenila.

»Marijanica, potem boš pa samo moja, ali ne?«

»Bom!«

Otresla se je vseh težkih misli in živela samo v tem, kako bo prijetno življenje z Matevžem, kako se bosta vozila, hodila na veselice in plesala.

»Kako pa naj ravnam s tem?« ga je nežno vprašala.

»I, kako! V večerjo mu natrosi, saj dedec veliko je, pa mu bo za zmerom zaleglo. Samo da se ne izdaš, ker

potem sva izgubljena. Ne poznaš ga še. Ni kar tako. Ne boji se ga zastonj vsa soseska. Bodi previdna, to ti rečem, ne zini nikomur. Meni se smiliš v takem peklu, zato ti pomagam. Sam pa tudi obračunam z njim. Proketo me je zdelal,« je grozil Matevž.

»Molčala bom kot grob. Kaj pa, če bi strup premagal? Kaj potem?« jo je zaskrbelo.

»Ne bo! Ga ni živega, ki bi prenesel tistole,« je za-trjeval Matevž.

Marijanica še ni razumela, kako je to mogoče, in ni se mogla namišljati, da bi Lovrač s svojo strašno močjo podlegel. Samo v tem so kolobarile njene misli, više se niso povzpele iz slepote.

»Matevž, pa da me potem ne boš zavrgel,« ga je pritajeno vpraševala.

»Tebe da bi zavrgel? Nikoli! Saj bova prijetno živela, ne bo nama sile. Če nama gori ne bo vseč, prodava in se preseliva!«

»Kdaj se pa vzameva?«

»Prehitro se ne smeva, bi bilo sumljivo.«

»Zakaj?«

»Rekli bi, komaj ga je spremila v grob, že se je omožila. Saj veš, kako je z ljudmi. Povsod črno gledajo.«

»Po treh mesecih pač?«

»Kaj še! Čez šest mesecev komaj. Dolgčas ti ne bo, bom že k tebi hodil pa delati ti bom pomagal in nihče se ne bo obregal ob to. Nazadnje bova pa razkričala med ljudi, da se vzameva!«

»Kakor veš, ti boš že znal!« mu je pritrdila in vesela je bila Matevža, ker se ji je zdel tako prebrisan.

»Ti boš vse prav izpeljal!« je še dodala.

Matevža je sicer skrbelo, kaj če pride Lovrač na sled in ovadi obadva. Toda znal je potlačiti skrb, češ, jaz bom vse utajil, zagovarja naj se pa potem Marijanica. Njej sami bi že Lovrač odpustil in prosta bi bila. Kakor je premišljeval, ni hotel in ni mogel obsojati Marijaničinega koraka, ker kakor hitro je hotela odločevati vest, jo je utopila maščevalnost.

»Marijanica, kdaj mu pa nasuješ?« jo je tiho in plaho vprašal.

»Če hočeš, že danes zvečer!«

»Le!«

»Pa ko bo mrtev? Kaj potem?«

»Mrtev je, zastrupil se je, reci in tako bodo rekli drugi, potem bo pa pogreb in konec!« Matevžu so se njegove lastne besede zdele okrutne in čudne in skoro zgrozil se je.

»V farovž bom morala naznaniti!«

»Seveda. Tam pa povej, da je bil ves čas čemerer in da si se bala že davno, da si kaj ne naredi. Pa reci, da je vedno kaj mešal in ogledoval in tisto zmerom zaklepal. Župnik ti bo že verjel pa ne boš imela nobenih sitnosti. Saj to ni taka reč. Koliko ljudi gre tako s sveta, pa nihče ne ve za to in vse je pozabljeno!«

Vse to sklepanje in podobno izpraševanje se je celó Matevžu zdelo okrutno in ogabno. Zato si je natočil žganja, natočil ga je tudi Marijanici. Žganje ju je razgrelo, objeta sta sedela na postelji, pila in molčala.

»Ti, ali je Lovrač doma?« je iz zamišljenosti vprašal Matevž.

»Ni ga, je šel nekam po opravkih. Do večerje bo že doma.«

»Glej, da te ne ujame, ko boš nasipala v jed.«

»Ne bo me. Pred večerjo bere in še med večerjo. Jé in še pogleda ne, kaj nosi v usta!«

»Da te ne bo groza, da se ne boš izdala ali pa celó kričala, kot imajo babe navado: za božjo voljo, zakaj sem mu zavdala.«

»Ne bodi no neumen. Če ga pa ne maram, se mi tudi smilil ne bo!«

»Na denar nisi pozabila? Saj se spomniš, kaj si mi obljubila. Vsega ni treba danes, samo nekaj.«

Iz neder je izvlekla v papirju zavite bankovce in mu jih dala.

»Veš, tista stvar namreč ni zastonj. Saj veš, da voz ne teče, če ga ne mažeš.«

»Je že prav, saj ne gledam na denar. Bom že še dala, da boš zadovoljen.« Nataknila mu je prstan, kate-rega ji je nedavno prinesel Lovrač iz mesta.

Matevžu ni bilo tolikanj za prstan, samo denar je varno spravil.

»Marijanica, še enkrat ti rečem, bodi previdna. Slaba nama bo predla, če vse skupaj pokvariš,« jo je še opominjal.

»Rekla sem ti, da se ne boj. Nisem tako neumna,« je zatrjevala Marijanica.

»Ti, jaz moram še nekam, ti jo pa mahni proti domu.«

Oklenila se ga je še enkrat in ni vedela, kaj bi še govorila, da bi udušila grozo, ki jo je od nekod slutila.

Spremil jo je do vrat in gledal za njo, kako je lezla v hrib.

Marijanici se kar ni mudilo domov. Zdelo se ji je, da je silno upehana in da jo nekaj tlači k tlom. Začela je premišljati.

»Kako bo? On bo sedel za mizo, zajemal in zajemal, bral in buljil v časopis ali pa v knjigo, postajalo mu bo najbrž slabo, odložil bo žlico in potem legel na klop in bo mrtev. Jaz bom bušnila v jok, potem bodo zajokali še otroci. To bo vse.«

Bil je še dan, ko je prišla domov. Lovrača še ni bilo. Pripravila je večerjo in tako se je vživela v svoj namen, da se ji niti niso tresle roke, niti ni čutila zbeganosti v očeh. Mirno je postavljala lonce v peč in jih prav tako mirno odstavljala.

Milka ji je donášala vodo in drva in še Milki se je zdelo, da je Marijanica prav dobre volje.

Družina je že povečerjala, priganjala jo je Marijanica, a Lovrača še ni bilo.

V zapečku je bila pripravljena zanj večerja, in sicer taka, kot je bilo prav Marijanici in Matevžu.

XVIII.

Marijanica je po večerji obsedela, za pečjo so žuboreli Katarina, Milka in Lovriček.

Marijanica jim je pravila o križih in težavah, ki jih preživlja dekla pri gospodarjih, in jim prigovarjala, naj ostanejo doma in delajo; naj delajo na svojem, za svojega očeta. Milka jo je kar vzljubila in še Lovričku so bile njene oči všeč, čeprav se mu je zdelo, da jih pred očetom večkrat poveša.

»Dolgo ga ni,« je menila Katarina.

»Bo že prišel. Bog ve, kje se je zamotil. Opravke ima in skrb za hišo, ni mu zameriti,« se je hlinila Marijanica.

Mesečina je udarjala skozi okna in rezala po tleh široke pasove. Luč v sobi je le slabo brlela, utripala je in begala z obraza na obraz.

Pred hišo je zalajal pes, ovce so zameketale v listnjaku, kot bi klicale Nežo in Franco.

Lovriček je zadremal, tudi Milki je zlezla glava v naročje. Le Marijanica ni mogla zatisniti oči. Trepetal je v njej in utripalo: še nekaj trenutkov morda, pa bo rešena, jo je bodrilo. Odvila je luč, da bi je oči ne izdale, in se sklonila pri oknu v večerni hlad.

»Morilka!« se ji je zganelo v vesti. Pa ni še misli dobro zgrabila, jo je že ubila s svojo dognanostjo: »Nič, nič, kaj bi tisto, jaz ga ne maram, zakaj pa je silil vame!«

Zasmejala se je in pred seboj je čutila Matevžev smeh, ki ji je dajal poguma.

Mesec se je že plazil čez Jegale in tema se je zgostila v neprodarno črno plast. Pes je zlezel v svojo hišico, ovce so pospale. Zaspal je Lovriček, zaspala je Milka in Katra, le Marijanica je čakala.

Zdaj in zdaj je odprla zapeček in povohala jed, če strup morda ne bi zadišal in je ne izdal. Pa se je namehnila in zapeček varno zaprla.

Lovrač se je vrnil šele opolnoči. Bil je utrujen in ves zbit se je sesedel za mizo.

»Lovrač, ali si lačen?«

»Seveda sem! Zakaj pa nisi šla spat?«

»Čakala sem te!«

»Res?« Lovraču je bilo toplo pri srcu. »Počasi se privaja,« si je mislil.

»Marijanica, sedi k meni!«

Nič se ni obotavljala, sedla je. Igral se je z njeno roko in jo božal.

»Saj me imaš rada?«

»Tolikrat me vprašuješ!« je zamomljala, vstala in iz zapečka pristavila predenj večerjo. Lovrač ni bil več lačen od same sreče, da mu je tako dobra.

»Jej, jej, Lovrè, lačen si,« je silila vanj Marijanica. Odprla je okno. Tako čudno vroče ji je prihajalo, v glavi ji je razbijalo. Zdaj in zdaj se bo zgodilo! Zamahnil bo z rokami in ne bo ga več. »Morda pa le ni bilo prav, Matevž,« jo je grizla vest in zvrčala vse nanj.

Gledala je skozi okno in se zdaj in zdaj ozrla, kako bo deloval strup. Pol latvice je že pomlatil, pa ni bilo še znaka o zastrupljenju.

»Ali zvezde šteješ?« jo je pobožal z levico Lovrač in jedel.

»Oh, ne, tako zagatno se mi zdi.«

»Saj je res; tudi jaz sem se ves spotil, ko sem jo kresal v hrib.«

Lovrač je postrgal skledo in vrgel žlico vanjo, da je zaropotala. Marijanica je stopila od okna, pobrala skledo, jo odnesla v kuhinjo in tam potopila v pomije.

»Nič ne bo,« se je plašila. »Matevž me je spravil ob denar. Naj te zmikasti sam Lucifer,« je stiskala pest. Vzela je burkle in ropotala z njimi po nepotrebnem v peč in prisluškala in čakala.

Nenadoma je zaslišala divji krik:

»Milka, Milka!« je zatulil Lovrač. Milka je skočila s peči, Lovriček se je pretegnil in skočil za njo, Marijanica pa je obstala sredi vrat. Lovrač se je stresal za mizo, da je pokala, se davil in divje, plašno gledal.

»Pogubljena sem!« se ji je nekaj zarežalo v duši in preklinjala je Lovrača in Matevža.

»Milka, mleka, mleka!« je bruhal Lovrač. Glas mu je bil zaripel in čudno visok.

Lovriček je begal sem in tja, Milka pa je skočila v kaščo in postavila pred očeta latvico mleka. Oklenila se ga je in zajokala. Prisedel je tudi Lovriček in strmел v očeta, kakršnega še ni videl.

Lovrač je v dušku popil mleko. Marijanica je zahtela, vila roke in šla proti njemu: »Za božjo voljo, kaj pa ti je? Le kaj si jedel po tistih krčmah?«

Lovrač je krčevito stiskal roke, kremžil obraz in se grabil za trebuh. Dihal je globoko in stresalo ga je.

»Še, še!« je šepetal.

Milka je odbrzela in prinesla še latvico.

»Pomagaj mi, Lovriček, ven bi šel rad,« je izjecljal.

Noge so se mu vlekle, život mu je bil sključen in glava mu je visela kot odsekana.

Marijanica ni mogla za njim. Sesedla se je k peči in tulila.

»Zdaj je po njem,« si je mislila in trepetala v grozi.

Lovrač je omahnil po skladovnici drv in tedaj se je utrgalo v njem. Zameglilo se mu je pred očmi, udrihal je z rokami po drveh, lomastil z nogami, vse njegovo telo so krivili krči.

»Oče bruha,« je kriknila Milka in pritekla v hišo.

»Najbrž je kaj takega pil,« se je obregnila Marijanica in stopila na vežni prag. »Zakaj si toliko pil?« ga je jokaje karala.

»Nak!« je zatulil Lovrač in tedaj že stopil na noge. Ves bled je bil. Lovriček ga je držal in jokal.

»Oče, oče, pojdite v posteljo!«

»Nak! Nak!«

In še se je pognalo iz njega.

Zakrilil je z rokami in se pognal v hišo.

»Morilci! Zdaj vas poznam. Zastrupiti ste me hoteli. Pa vam je spodletelo, ha, ha!«

Zasmejal se je krčevito, bolečina v želodcu ga je zvila znova.

Tedaj je Marijanica planila proti njemu, mahala z rokami in tulila: »Takole je, ko obsedeš vse krčme, piješ in piješ — potem ti je slabo, meni pa kaj takega — U—u—u—« Begala je po sobi kot nora.

»Tudi minute ne ostanem več pri tebi — niti minute ne!«

Začela je grabiti obleko in si narejati sveženj.

Lovrač, ves slaboten, jo je gledal z razprtimi očmi. Ko je povezala culo, je zajokala še glasneje in grozila: »Da te bo sram pred vsem svetom! Svoji ženi tak očitek, fej!«

Namerila je proti durim, Lovrač ji je ves slaboten vendarle zastavil pot:

»Nikamor ne pojdeš! Spat!«

Izgubila se je v kamro.

Lovrač se je zvalil na klop pri peči, otroci so zlezli v zapeček.

»Ne, ni mi zavdala ona. Mogoče je bil urok, mogoče mi je Macafur, ki mu nisem hotel dati še za pijačo, vino požvečil — s čikom.«

V takih mislih je omotičen zaspal.

XIX.

Predramil se je, preden je posijalo sonce. Bil je truden, ves stepen in čuden okus se mu je prelival po ustih. Kakor v omotici se je spominjal vsega in ni si bil na jasnem, ali je bilo vse tako, kot mu je narekoval spomin.

»Previden bom le moral biti; doma in drugod. Saj mi res enkrat zavdajo,« se je bal bodočnosti.

Zaobrn timer se je na klopi in začutil v sebi nemoč. »Kaj me je res že tako zdelalo?« se je izpraševal in ni mogel verjeti, da človek more v enem večeru toliko oslabeti.

Grenko mu je bilo pri srcu, če je pomislil, da mu ponehavajo moči; zaklinjal se je, da začne drugačno življenje. Zopet bo neomejen gospodar in vse mu bo moralo biti vdano in poslušno. »Bomo videli! Da se le otresem trapaste misli na ljubezen, usmiljenje in obzirnost, jim že pokažem, vsem skupaj. O, ne misli Marijanica, da boš pometala z menoj, ne! Z Lovračem že ne! Oči so mi najbrže ukazovale, da sem ti prizanašal, sedaj so se te navadile, niso več zaslepljene. Jeri ne bi bil tako prizanašal, pa sem jo rad imel. Mlad sem bil, danes pa usiha v meni ali kaj, mehak postajam in popustljiv in vase se preveč zaklepam. To ni dobro. Jo že izučim, samo da vem, kje dobiva potuho in kdo jo hujska. Drugače ne more biti. Morebiti sama na sebi ni slaba, neumna je še in stvari ne premisli, sploh pa malo misli. Babnice so že take.«

Temne slutnje so ga oblile in ni se mogel izmotati iz njih. Opojile so ga in se ga oklenile, da je začel preklinjati sebe, preklinjati prevaro z Marijanico, s katero se je začelo njegovo propadanje.

»Kaj sem obsojen na večno nesrečo, kaj ni zame izhoda?« mu je plahutalo v duši. Pogreznil se je v spomine prejšnjih let in v dremavici izgovarjal komaj polslšno:

»Nisem se nikoli ustrašil bojev, nikoli nisem klecnil pred človekom, uklonil sem vse, celó samega sebe. Kdaj sem tako omagal, da se ne morem iztrgati iz krempljev ženske zvijače? Postaral sem se, ne čutim sicer starosti v žilah in v rokah, čutim jo v duši in čutim razklanost.

Življenje se mi zdi ničevno, vsaj tisto, kar sem ga živel. Vera vanj mi ugaša in ne morem na pravo pot.«

Na mater je mislil, na očeta in na svojo mladost, v kateri je pokopal dušo in živel samo zunanjemu svetu. Prazno se mu je zdelo vse poveličevanje naravnih zakonov in oglašal se je v njegovi duši klic po nečem velikem, ki je tudi njemu gospodar.

Mati in oče sta oživila pred njim in vsa njuna vdanost v življenje in smrti mu je stopila pred oči. Kje sta jo jemala? »Kaj pa, če nisem zakopal svoje sreče, ko sem pozabljal na njune nauke?« si je očital in vedno verjetneje se mu je zdelo.

Tema se je jela redčiti in skozi okno se je usipala svetloba. V dolini se je kopičila in gostila megla, obronki gričev so bili pa že posejani s soncem.

»Vstati bo treba, v mesto je dolga pot,« se je bodril, čeprav ni vedel, kaj ga je vleкло od doma.

»Šema šemasta, star dedec, pa ljubosumen,« mu je nenadoma šinila misel. Ni se mu zdelo prav njegovo početje in namišljal si je, da prečno gleda in da je sinoči delal krivico Marijanici. Toda pekoča slutnja, da mu je Marijanica v resnici tuja in da zanj nima niti drobtinice ljubezni, je bilo močnejše in je prevpilo vse.

Vstal je, se okomatal in zbudil Marijanico, ki je še spala.

»Halo, vstani, če greš v mesto!«

»Ali bi šla?«

»Če hočeš!« ji je naglično odgovoril in se skušal zravnati in ji samo suho ukazovati.

»Pojdeš ali ne pojdeš?« je zarenčal z močnim glasom.

»Ali si siten! Pa pojdem,« je zamomljala Marijanica in se skobacala iz postelje.

»Nedeljsko obleko obleci!« je velel odločno.

Marijanica je prebedela vso noč v silnem trpljenju. Prisluskovala je. Lovrač je hropel in se odhrkoval. Proti jutru jo je zmogel spanec.

In sedaj ji kar trdo veli, da mora v mesto z njim. Grozničavo jo je pretresalo, ko se je oblačila:

»Če me izroči dohtarju in sodniji...?«

Šla se je umivat in hitro treščila pomije, kamor je dejala latvico, na gnoj.

»Ne zveš, če me obesijo!« si je zatrdila in si pokrila ruto.

Lovrač je napojil konje in hitel z Marijanico nizdol.

»Saj greš rada z mano v mesto?« je izpraševal Lovrač ženo.

»Rada!«

»Kolikokrat si pa že bila?«

»Danes grem tretjič!«

»Ali bi bila rada v mestu?«

»Rada!«

»Jaz pa ne. Jaz bi umrl v mestu, od dolgega časa bi umrl; hrib je hrib in ni lepšega na svetu kot takole na hribu neodvisen gospodar. In če se še razumejo v hiši, kaj bi hotel več.«

Marijanica ga je zijala in si mislila svoje.

V dolini sta vpregla in konjiča sta jadorno puščala za seboj grapo, travnik in gozd. Lovrač je bil zamišljen, preveč mu je še trepetalo v duši od prejšnjega večera. Izmučen je bil in v njem se je ruvalo dvoje sil. Končati za vekomaj nesrečno zvezo, ali navezati nase njo, da bi čutila z njim in ga ljubila. Oboje se mu je zdelo težko. Za prvo sploh ni imel moči; da bi dosegel drugo, je bil že prestar. Ženska pa hoče nagličnosti in vihravosti, nič zapletkov in nič zavozljajev. Vse to, se mu je zdelo, je pri njem usahnilo, ali se pa sploh nikdar rodilo ni. V žensko dušo se nikoli ni pogrezal in nikoli ni iskal merila za njene globine. Mati ga je razumela, Marijanica pa hodi svojo pot in ga ne razume.

»Otrok sem in sem starec,« si je mislil, pogledal na Marijanico in grenko mu je bilo v duši. Sedela je na vozu zravnan, zagorela, od mladosti kipeča.

Sedel je poleg Marijanice in tuhtal. Neroden se je zdel samemu sebi in ni našel ne besede in ne kretnje, s katero bi se prikupil ženi. Rad bi jo bil objel čez pas, pa mu je roka kot odrevenela. Marijanica ga je prevzela vsega in to je čutil tako močno, da ga je bilo sram. Ni znal iz mreže, le odpuščanje ga je bilo in starčevska zaljubljenost.

»Prestar sem,« mu je šinila misel v glavo, vendar mu ni bila prijetna.

»Ampak vsaj hvaležna bi mi bila lahko, če me že ne more imeti rada,« si je dajal tolažbe, da bi v sebi zadušil

nemožatost, ki se je je zavedal. Ni je mogel. Sedel je ob njej kot uklenjen suženj, ki trepeta pred vsakim gibom svojega gospodarja.

Spomnil se je besedi starega Anžeta, ki mu je pre-rokoval:

»Pri babah ne boš imel sreče, Lovrač, preštorast si in pa preveč naravnost, ženske so lisice in premoti jih samo lisjak. Ti pa nisi lisjak in nikoli ne boš. Ti misliš, da je moč vse, pa ni!«

Živo se je spomnil Anžetovih besed in še bolj živo je občutil njihovo resničnost.

»Kako me je ta dedec poznal!« si je priznal, pogledal na Marijanico in rad bi ji bil razodel svoje bolečine. »Takale živalca, kot je Marijanica, pa mi kljubuje,« je tuhtal v sebi, »in lomi moje moči in mi ubija vse, kar sem ustvaril v življenju.«

Čutil je, da se je Marijanici zdolgočasilo; sedela je nepremično in nekam zaverovana in ni odgovarjala Lovračevim očem. Živela je v svojem svetu, o katerem Lovrač niti sanjati ni mogel.

Bolelo ga je, da v svoji miselni razkosanosti ni mogel do njenih misli in čustev in da ni mogel razgibati ljubezni v njej, kot bi zase rad. Samemu sebi se je zdel pust in skoro jezil se je nase, da jo je prejšnji dan tako naglo obsodil.

»Ali si kaj lačna?« jo je ogovoril, ko je voz drdral proti obcestni krčmi. Zdelo se mu je, da bo tako vprašanje najprikladnejše in da bo z dobro voljo ustregel ženski in jo napeljal na pogovor.

Marijanica je molčala; ni se mogla izmotati iz misli.

»Ali bi kaj pojedla?« jo je stresel za roko.

»Pa še sprašuješ!« mu je presekala in ustavila besedo.

Obstala sta pred gostilno.

Oba sta jedla s slastjo in Lovrač je samo čakal, da se Marijanici razveže jezik in da mu dá prijazno besedo. Ali Marijanica se zanj ni zmenila. Jezilo ga je, da ju je oprezovala gostilničarka, in v njenih očeh je začutil zasmeh: »Kaj si res taka šlapa, Lovrač!« Čutil je, da v njem utriplje vedno močnejše, in gnetel je nove misli:

»O, ne pojde dolgo tako, Marijanica. Še mula se naveliča, pa se ne bi jaz? Ti že pokažem, še kesala se

boš. Predober sem ti bil. Do sedaj sem bil res mevža, kar sram me je, pa ne bom več dolgo. O, še pomnila boš. Me še ne poznaš. Kadar ti jo zasolim, ti jo zasolim dobro, ne boj se!» Nagnil je kozarec in bil vesel svojih misli.

»Trd bom z njo, drugače ne kaže. Jo že spokorim. Seveda, babnico so dražili le nezreli pobje, hvalili so jo in ji obetali nebesa na tem svetu, pa se je prevzela. Drugače ne more biti. Jaz pa nisem več otrok in tudi ona bi ne smela biti več, žena je!» je razpletal misli. Pa komaj se jih je oprijel, so mu vznikale druge, vse drugačne.

»Marijanica je proti meni otrok, jaz še ne tolikšen starec, da bi me imela za starca, ampak starec sem ji kljub temu. Bog ve, če ji nisem odveč in živi v njenem srcu nekdo drugi...«

Zabolelo ga je in razjezilo.

»Koliko sem dolžan?« je razdraženo pretrgal tišino.

»Kaj ti pa je danes, Lovrač?« ga je karala gostilničarka. »Ali te je ženica zdražila?«

»Jaz že ne!« se je odrezala Marijanica.

Lovrač je nekaj zagodrnjal in odšteval denar.

Vozila sta se po cesti, dohitevala delavce, v rutah so nosili svojo južino in pozdravljali. Nekaj se jih je obesilo na voz, Lovrač jim ni branil.

Z Marijanico sta komaj spregovorila deset besed, šele ko sta se bližala mestu, je Marijanici vzplamtel ogenj v očeh in v Lovraču zagorelo upanje: »Mogoče se pa le razvedri in se da pogovoriti.«

Izza megle so rasle hiše, stolpi in jasnejši obrisi skupin, grad je plaval nad meglo in s svojo sivino oživljal spomine iz starih grozot.

»Kaj praviš, Marijanica, koliko se jih je že mučilo na gradu!«

»Zakaj?«

»Morilci, ubijalci, Bog ve, kdo še!«

Marijanico je presunil strah.

»Ali so bili dolgo zaprti?«

»Kakor je bilo! Tudi po dvajset let, deset let in do smrti. Pa v kakšnih ječah!«

»V kakšnih?«

»Brez oken in pod zemljo.«

»Pa so prestali?«

»Malo jih je bilo. Skoro nihče ni vzdržal. O, to zidovje bi marsikaj moglo povedati!«

Marijanica si je ogledovala hrib in nakopičeno zidovje in spet jo je čudno spreletelo.

»Kaj pa je sedaj na gradu, ali so še zaprti?«

»Ne več, stanovanja so tam!«

»Res? In v ječah?«

»Tudi! Najbrž!«

»Pa vzdrže?«

»Že morajo, ko vedo, da niso zaprti.«

Marijanica ni razumela in ni več izpraševala. Lovrač jo je iz kota oči ošinil, da bi ujel strah v njih in se prepričal, ali mu je hotela zavdati ali ne. Nič ni opazil in zelo zadovoljen je bil.

Zavila sta med hiše, spočetka med nizke, potem med višje, dokler se ni cesta razširila in nista bila sredi mesta in med izložbami. Marijanico je kar mamilo. Izpregla sta pri Figovcu, zavila v ulico in postajala pred izložbami. Marijanica se ni mogla nagledati. Lovrača je veselilo, da ji je ustregel. Kupil ji je to in ono, ali Marijaničine oči so bile lačne še vedno. Bogastvo barv jo je opojilo, da je pozabila na Lovrača in se pogrezala samo v misli, kako bi z Matevžem nakupovala in izbirala. A sedaj se je vse razdrlo. Zanič je bil strup in tako drag. Jeza jo je popadala.

Lovrač jo je peljal k zlatarju, ji kupil zlato verižico in zlat srček. Marijanica je oboje premetavala po rokah in skoro si ni hotela obesiti na vrat.

To je Lovrač tudi čutil, ali svojim čustvom ni hotel verjeti... »Presenečena je, pa se ne utegne zahvaliti. Neizkušena je in še nikoli ni imela kaj takega,« je tolažil samega sebe.

Nakupil ji je tudi oblek, rožastih, kot jih je ljubila, rut, svilenih, o katerih je vedno sanjala, na pečenko jo je peljal in celó v kavarno, kjer se je prvičkrat v življenju zibala na mehkem sedežu.

Potem sta morala oditi.

»Ostala bi do smrti v mestu in bi se ne naveličala,« ji je brnelo po glavi in komaj se je vživela v prazno, z njivami posejano pokrajino, presekano s cesto, po kateri je drdral Lovračev voz.

»Vsa neumna je na mesto, dobro, da sem jo peljal s seboj. Jutri bo vsa mehka in ko ji bo dolgčas v skalovju in hribih, bo tudi z menoj drugačna. Ne rečem, da me ne bi še rada imela. Saj ni tako slaba, le neumna je še in neizkušena. Z menoj bo še morala, pa bo prav pripravna ženica,« se je tolažil Lovrač in si v sanjah ustvarjal srečen dom in srečen zakon.

Marijanica je hotela naravnost domov, Lovrač pa ni strpel, ustavil se je pri fari, samo da bi razkazal svoje darove.

»Pa pokaži, Marijanica, kaj sem ti vse kupil!«

»Ko je pa vse tako trdno zavito!«

»Le odvij, le!«

Marijanica je počasi odvijala in nič ji ni šlo izpod rok.

»Tole verižico sem ji tudi kupil!« je tehtal verižico in jo razkazoval krčmarici.

»Ti si pa res dober mož. Kdo bi si mislil! Lahko ga imaš rada, Marijanica!«

Marijanica je zavijala in molčala, ni ji bilo prav, da ogleduje krčmarica njene stvari, in še bolj jo je grizla njena prikrita pridiga.

»Da bi mi bil moj kaj takega kupil, po kolenih bi šla za njim,« je še pristavila in pomilovalno ošvignila Lovrača. Lovrač je sicer opazil, ni se pa za to razburjal. Popil je in okomatal konje.

Šele v mraku sta se vrnila. Marijanica je že na vozu zadremala. Lovrač jo je sicer vso pot ogovarjal, pa mu ni dosti odgovarjala. Če se ji je bližal, mu je rezko odbila: »Ne bodi no siten!«

»Zaspana je,« si je mislil Lovrač in jo pustil, »jutri bo pa drugačne volje.«

V taki tolažbi se je ulegel tudi spat...

XX.

Po poroki je pisal Lovrač, hribovski modrijan, poseben dnevnik. Strašna osamelost in zapuščenost od vseh ga je begala. Žena se mu je umikala, odrasli otroci so se raztepli po svetu, z malimi ni mogel govoriti. Zbeganost, boji in slutnje so ga mučile. Zato je v samotnih urah, v dolgočasnih večerih govoril sam s seboj in pisal, včasih ves prevzet od groze.

Torej jaz sem se oženil. Čudno bi me pogledala Jera, zavidala bi mi mogoče ženo, pa ni zavidanja vredna. Napisati tudi moram, da sem se spovedal pri kapucinih na Lokah in da je v spovedi nekaj čudnega; ne vem, kaj bi bilo. Nekam lahek postane človek. Vsaj jaz sem, ne vem, kakšni so drugi. Spovedal sem se natančno, kakor je bil spovednik natančen. Kdo bi si mislil, da se bom tako daleč zavrgel. Pa še verjeti mi nočejo. Kakor hočejo. Prebita Marijanica, nisi slabo mislila, ko si me prisilila k spovedi. Najbrž si vedela, da se bom omehčal in ti prizanašal. O, pa se motiš, da bom dolgo. Naveličal se bom in potem ... No, da, kaj hočem, mlado je še in še neizkušeno, a tega nisem prej premislil. V toliko sem kriv sam.

Mnogo sem že pretrpel te dni. Še prijazne besede mi ne da, kaj šele ljubezni. Drugod je vsa oblita s smehom in dobro voljo, doma se pa drži, kot bi vozle jedla. In še postreže mi ne! Jera je bila vsa drugačna. Z otroki se dobro razume, mene pa se otroci kar ogibljejo. Ne vem zakaj. Še Milka se mi zdi vsa drugačna, pa sem jo vedno najrajši imel. Kaj sem res že tako star, da me že otroci prezirajo zaradi starosti? Tako sem osamljen, da ne vem več ne za svet in ne za ljudi. Je že tako, življenje me tepe, in sicer vedno močneje, in njegovih zadnjih udarcev se bojim.

Za nobeno rabo nisem. Beraču bi ne privoščil takega življenja! Marijanica in otroci so vsi zoper mene in delajo, kakor se jim zljubi. Mene sploh ne poslušajo. Zrožil sem že, pa so jo pobrali iz hiše in šli Bog vedi kam. Kaj sem hotel? Kdo bi si mislil, da je Lovrač taka copata. Sram me je. Zvečer igra gramofon in vse pleše križem, jaz sem pa sam in moram gledati. Marijanici je gramofon strašno všeč, ples pa še bolj. Lovriček je vselej upehan, da ga komaj noge drže, in če le more, ujame Marijanico, Marijanica pa njega.

Prav to ni: sumiti nočem nič, nehati se bo pa moralo, tako ali tako.

Včeraj sva bila z Marijanico na Močilniku. Med potjo sem jo izpraševal, zakaj je taka in zakaj me ne

mara. In mi je zopet rekla: »Ko si pa tako grd in pust!« Vedel sem, da mi bo tako zabrusila, in sem kar molčal.

»Le zakaj si me vzela?« sem jo še pobaral.

»Ne vem,« mi je zasolila in me strašno neumno zijala.

Saj bi nič ne rekel, tudi potrpel bi, ko je pa tako trmasta. Bog ve, če jo bo minilo. Da bi jo vsaj! Ustavila sva se pri Močeradniku in kakor hitro je bila med drugimi ljudmi, je že bila vsa drugačna. Čudna ženska je to. Ne vem, če je sploh kaj ljubezni v njej. Bo več satana. Kakor hitro sva odšla stran, se je pa zopet našobila in zastonj sem jo nagovarjal.

Iz mesta sem ji prinesel novo obleko in uro. V hrib proti domu sem kar dirjal, ker sem bil trdno prepričan, da jo bom neizrečeno razveselil. A kaj še! Obleka ji ni bila všeč: preveč preprosta ji je bila. Uro je pa še nekam rada vzela, pristaviti je pa le morala: »Brez nje bi tudi še shajala.« Pojedel sem in se ulegel in samo tuhtal. Saj bom še znorel od tuhtanja. Shujšal sem že, čutim v rokah in čez pleča, postaral sem se pa tudi za deset let. Jera, zakaj te nisem že od začetka bolj poslušal, vsaj otroci bi bili z menoj! Z Milko bo še mogoče kaj, vsi drugi so pa zame pokopani. Jera, zakaj si morala umreti, da sem dočakal pekel v hiši!

Meni se vse zdi, da Marijanica gleda za drugimi, ne bom rekel, za domačimi, v dolini nekaj sumim, ker najrajši hodi doli. In da bi mi vsaj kdo kaj povedal! Pa ne! Vsak se me ustraši, če me sreča, in nič več mi niso tako prijazni kot nekdanj. Ali nekaj vedo in mi ne marajo povedati, ali so pa vsi na strani Marijanice. A uklonil se ji jaz ne bom. Pride ura, ko bo vse plesalo na moj migljaj. Iz nje sem že vlekel, pa nisem nič izvedel, je zvita kot lisica, in ko sem ji rekel, naj ne gleda po drugih dedcih, je planila v jok: »Še tega me boš dolžil! Kako naj te imam potem rada! Govoriti bom vendar smela, če me kdo kaj vpraša.« Taka je, pa naj z njo opravi kaj zlepa. Zgrda bom moral, že vidim. Težko se bom odločil, pa se bom moral. Precej v začetku bi jo moral, no, pa bo morebiti še šlo. Pred dnevi je šla z doma

in prišla čez dva dni, strgana in kuštrava, Bog ve kod se je potepala. Rekla je, da je bila pri Mehlički. In še huda je bila, ko sem jo ozmerjal, zakaj ni prej povedala in sem bil v skrbeh. »Kaj, še ganiti se ne bom smela! Še dekla sme na obisk, pa mene ne boš pustil!« Takrat sem pa zrožil. »Moja žena si in jaz sem te vzel zase. Pohajkovala ne boš, kakor boš hotela in kadar se ti bo zljubilo!« sem ji rekel, udaril ob mizo in bi bil lopnil tudi po njej, pa sem se le premagal. Seveda je jokala in se od togote tresla, otroke sem pa spodil iz hiše. Nekaj so se obotavljali, šli so pa le. Še se me boje. Drugi dan me ni pogledala, niti mi ni odgovorila. Jaz sem odšel k fari in pil. Ali kaj, opiti se nisem mogel.

Čudno sem spet sanjal o stari materi Ani. Videl sem jo, zbegana in objokana je stopila k meni in roko mi je položila na ramo.

»Lovrenc, kako je s teboj?«

Jaz sem jo gledal, bila je prav taka kot nekaj mesecev pred smrtjo.

»Rekla sem ti, da ne boš srečen, povedala sem ti, kako moraš, da boš. Zakaj me nisi poslušal?«

Gledal sem jo in se ji čudil, čutil pa njeno težko, mehko roko.

»Samega sebe pokopavaš, če misliš, da se dvigaš. Pozno je, pozno, Lovrenc, ne vem, če boš utegnil popraviti grehe. Pohiti, mogoče je še čas!«

Jaz sem jo gledal in sem jo komaj razumel. V čem sem grešil, sem se izpraševal.

»Nič se ne izprašuj, samo vase poglej in priznaj. Ubil si prvo ženo, ubil si otroke, druga žena in otroci ubijajo sedaj tebe. Nič jim nisi dal kot telo — dušo si jim zatajil in to te tepe. V njihovih dušah se je zganilo, spoznali so, da si jim lagal, lagal o Bogu, o veri, o svetu in o smrti in o življenju. Morebiti si lagal v zaslepljenosti, ampak otroci vedo samo to, da si lagal. Slab računar si bil, če si mislil, da prikovan suženj ne misli!«

Njene besede so mi zvenele v ušesih in težko udarjale na srce. Trepetal sem, oči pa nisem mogel odmakniti od materinih.

»Boga si preklinjal, norčeval se iz njega, bojim se zate. Hiti, hiti, da ne bo prepozno!«

Njena roka je spolzela z moje rame in stare matere ni bilo več pred menoj. Rad bi se je bil oklenil in jo vprašal za pot k sreči... Prebudil sem se utrujen in premražen in še vedno sem trepetal. Noč je bila še gosta, zunaj je požvižgoval veter in stresal okna.

Na čelu sem začutil potne kaplje, mrzle in razlezene. »Ubil si otroke in ženo in ubijajo te otroci in druga žena,« mi je kot kamen ležalo na srcu in nisem se mogel otresti težke misli. Moliti sem hotel, pa tudi pozabil sem že. V vrtincih se je podila kopica drugih misli in rad bi se jih bil oprijel; toda samo ena: »Ubil si otroke, otroci te ubijajo in žena te ubija!« je ostala kot pribita na srcu.

Ne vem, kaj bi vendar storil, da premagam sebe in da ukrotim druge. Na drugo pot bi rad, pa ne znam, in kakor se lotim, je narobe. Otroci me ne poslušajo. Marijanica je vedno bolj tuja. Zmerom se me ogiblje in če le more, gre v dolino. V delu bi se rad zamotil, pa se ne morem, bral bi rad, pa mi še branje ne gre od rok. Kakšen bo konec? V meni silijo na dan moči, da bi razmetal vso drhal, da bi napravil vsemu konec, sebi tudi...

Začel sem na nov način. Njo sem bil vpregel v delo, da je bila upehana kot žival. Godrnjala je, potem se pa vdala in delala. Toda zvečer mi je ušla.

Pet dni je že ni domov. Vsako minuto jo čakam in poslušam, kdaj zaškripljejo vrata. Ozmerjal jo bom, še stresel jo bom mogoče, preveč me bo zgrabilo, pa me bo spokorjena prosila.

Sedmi dan je že, pa je še ni. Čudno. Ali naj grem ponjo?

Osmi dan sem se napravil, nič nisem povedal, kam grem, po Marijanico sem šel. Iskal sem jo, nihče ni vedel zanjo, ali pa mi ni hotel povedati. Šimnov pastir mi je šele povedal, da jo je videl na poti proti Sv. Katarini. Torej sem jo moral iskati pri Sv. Katarini. Tudi tam je ni bilo. Hotel sem že domov, ali šel sem dalje proti Sv. Marjeti, ne vem, kaj mi je ukazalo, šel sem, ker sem moral iti. In sem jo našel. Med fanti. Sedela je pri Matevžu. V meni je zavrelo in pobil bi jo bil na tla.

da se niso v moje oči zapičile njene, zbegane. Trepetati je začela in bledeti in že to mi je bilo dovolj, da je pred menoj trepetala.

»Lepo si začela!« sem jo mirno in zložno ogovoril.

»Zakaj?«

»Ali te nič ne peče vest?«

»Zakaj?«

»Saj sva si vendar mož in žena, pa jo kar pobereš z doma!«

Marijanica je molčala.

»Kar nič se mi ne obotavljaš, sedaj greva domov!« sem ji rekel že osorneje.

»Ne grem, ne,« je odgovorila kot vedno.

»Ne bom te prosil, zahtevam, če ne...!« sem ji zapretel surovo, da se je stresla. Od užaljenosti je jokala in krčila pesti. Prijel sem jo samo za roke pod rameni, stisnil, da je kriknila, iz mojih klešč pa ni mogla.

»Ubij me!« je siknila.

»Ne bom se pregrešil, ne! Ubila bi rada ti mene. Poskušala si že!« sem jo zasmehljivo zavrnil in še močneje stisnil.

»Ne upiraj se, žena si, pa je. Mož ima pravico zahtevati, da si doma. Jaz te ne smem zadrževati!« jo je pregovarjal starejši fant.

»Pa me bo pretepal!«

»Še nikoli te nisem, čeprav bi zaslužila!« sem zrojil.

Težko je šla z menoj, ali šla je vendarle. Vso pot se je cmerila in mi nekam čudno pretila. »Saj me ne boš dolgo mučil.«

Sklenil sem, da jo spokorim, pa naj bo, kar hoče.

Slaba baba je vrag! Gorje, kdor jo mora okušati. Če nisi iz železa, moraš umreti ob njej. V meni vse utriplje in kljuje, jeza, maščevanje, vse, vse... Kar vroče mi je.

Včeraj sem bil v mestu in povedal sem ji, da pridem šele čez dva dni. Ne vem, zakaj sem ji tako rekel, res ne vem. Verjeti je že morala, ker drugače bi ne bilo tako, kot je bilo.

Sinoči sem se vračal že domov in nekaj mi je ves čas narekovalo, da doma ni vse prav. Rad bi bil ostal

čez noč v dolini, še zadrževali so me, pa me niso mogli pregovoriti.

Okna so bila doma zagrnjena, še skoro nikdar niso bila in šel sem od okna do okna. Skozi vrzel se je po malem sipala medla svetloba medle luči in skozi orošeno okno sem zapazil Marijanico na peči — in zraven nje — v meni se je hotelo pretrgati — dedca ... Ne vem, kako sem prišel v čumnato, puško sem držal v roki, ali je bila nabita, nisem gledal, varno sem stopical v hišo in kot pribit obstal. Ne vem, zakaj nisem streljal.

»S peči, če ne, bom streljal!« sem zakrulil, da sem se celó svojega glasu ustrašil. Marijanica se ni ganila, tako sem jo najbrž prestrašil.

»Pravim, spravi se s peči, baraba!«

Bil je dolinski Matevž, tisti, ki sem ga že enkrat, kmalu po poroki, vrgel skozi duri. Kobacal se je s peči. Gledal sem njega in gledal Marijanico, bila je bleda kot mrtva, le iz oči ji je gorelo, ne vem, ali je bilo sovraštvo ali kaj.

Nisem dobro pazil nanj, oklenil se je puške in mene. Potegnil sem, kopito puške je ostalo v njegovi, cev v moji roki. Čudno, da ga nisem ubil. Na slepo sem udrihal, niti krvi nisem čutil, ki mi je curljala po čelu. Dobil sem jo najbrž s kopitom. Kako sva prišla v vežo, pred hišo, ne vem, vem le, da sem ga pred hišo zavihtel in telebnil po strmini. Prisluhnil sem, pa nisem čul stoka. Marijanica je bila še na peči, še vedno bleda in nepremična.

»Še ti s peči!«

Ni se ganila.

»Ali ne slišiš?«

Še se ni ganila. Če bi imel še celo puško, ne vem, če bi je ne bil streljal. Najbrž bi, tak sem bil.

»Vlačuga!« sem ji zabrusil.

»Zverina!« je v tresljajih siknila ona. Pograbil sem jo za roko in nogo in jo potegnil s peči in jo z viška zagnal na posteljo, da je vse zaškripalo.

»Tako delaš za mojim hrbtom! Čedna žena si!«

»Če si ga ubil, ne bo dolgo, ko te bodo gnali žandarji. Da bi te le!«

»Tebe bodo, ne mene!«

»Mene že ne, tebe pa lahko. Te bom jaz naznanila, da imaš skrito vojaško puško!«

»Vlačuga, molči!« je zavrelo v meni in nisem se mogel obvladati.

»Bom te...«

»Molči!« Pograbil sem jo za roke, da so ji zamrle v mojih in je obmolknila.

Nato sem jo pustil. Legel sem na klop, a nisem zatisnil očesa. Jel sem premišljevati in nisem se mogel preriti do misli, kam naj me privede tako življenje. Vse, kar je izven sedanjosti, slutim le v omotici. Bojim se!

Zjutraj sem šel v strahu pred hišo, našel sem puškino cev, kopito pa poleg skladovnice. Pogledal sem po bregu, Matevža ni bilo več. Ubil ga nisem.

Nimam miru. Milka mi je povedala, da se je Matevž komaj splazil na pot. Dobro sem ga moral. Kmalu bi bil postal razbojnik. O, kako mi zopet zveniš v duši, glas stare matere.

Otroci me danes pomilovalno gledajo. Marijanica hodi kot senca in vem, da jo samo to skrbi, kako je z Matevžem. Milka se suče samo okrog mene, otrok čuti z menoj.

Utrujen sem. Za delo sem prijel, pa ni šlo. Na čelu imam le majhno prasko, ne vem torej, od česa me vse boli. Menda mi duša trpi. Kako bi začel drugačno življenje, ne vem.

Otroci nekaj slutijo, ali pa nekaj vedo. Zdi se mi, da je vse zoper mene. Nikjer prijaznega pogleda, nikjer prijazne besede. Ne vem, zakaj Marijanica tako streže otrokom. Od srca ne more vse biti, bo najbrž kaj drugega. Bojim se, da je tudi otroke zaplela v svoje mreže.

Pogledal sem se v zrcalo in videl, da nisem več Lovrač. Upadel sem, oči so se mi vdrle, še zbolel bom. Kdo drugi bi že omagal, ali pa zapodil ženo. Jaz je ne morem. Rad jo imam, ne vem zakaj. Če pomislim, bi jo moral sovražiti.

Kam sem vendar mislil, kaj me je preslepilo, da sem bil zaljubljen vase in mislil, da se mora tudi ona zaljubiti vame?

Včeraj je bila zelo prijazna z menoj. Bil sem kakor otrok in vse bi ji bil rad dal. Zbolelo me je pa, ko je zvijačno začela namigovati, naj grunt prepisem nanjo. Da me ni zbodel spomin na Jero in na otroke, ki bi po moji smrti najbrž niti domov ne smeli, bi ji bil ustregel.

»Saj se še ne mudi!« sem jo zavrnil.

»Da te ni sram, pa si tako sveto obljubljal!« mi je očitala.

»Seveda sem ti. Ne bom še umrl, do smrti ti lahko še stokrat prepisem.«

»Zakaj bi pa takoj ne, saj ti je vseeno!«

»Zato, ker nočem! Bom vsaj nekaj časa še gospodar.«

»Potem se pa hliniš, da me imaš rad! O, saj te poznam, zverina si in brez srca.«

Šel sem iz hiše, preveč so me boleli očitki in preveč me je vse razburilo.

Kaj bi se zgodilo z menoj, ko bi res prepisal nanjo?

Bog ve, kaj prav za prav namerava. Tu so gotovo še drugi prsti vmes, hujskanje ali kar je. Nikoli mi niso mogli sovražniki blizu, sedaj se pa vesele in smejejo moji nesreči... O, pa imam še moči, ne bom popustil, ne.

Marijanico in vse okrog nje bom pa oprezoval in previden bom. Zdi se mi, da vse preži name, samo da bi se pogreznil in izdihnil kakor že. Ona je že taka, da bi bila vsega zmožna, zato ker me sovraži. In zdi se mi, da je ženska v sovraštvu slepa in ne izbira sredstev.

Vse bom poizkusil, da doženem, kaj je vzrok sovraštva. Tako življenje me ubija.

XXI.

Kakor bi Marijanico obsedlo, se je zarila v edino misel, da moža ugonobi. Strast do Matevža je rasla, stud do moža se razpasel do bolesti. Vsak glas vesti, vsak človeški čut usmiljenja je udušila. Videla je samo eno rešnjo pot: Lovračevo smrt.

Ko mu je hotela zavdati in se ji ni posrečilo in je Lovrač verjel v njeno nedolžnost, je v njej rasel pogum, da v strastni omotici ni niti malo dvomila, da se ji vse posreči in da uideta z Matevžem pravici in kazni.

Zato jo je že kar dražilo, da se njeni nameni tako zavlaučujejo. Matevž se ji je dozdeval omahljiv. V strup ni več verovala. »Lovrač je premočan,« si je mislila. Drugih izhodov si ni mogla domisliti, kakor da ga ubije s puško. Odločila se je in se tega sklepa oprijela z vso dušo. »Krogla tudi Lovrača podere,« ji je brnelo po glavi; vest si je tolikanj ubila, da se ji ni več oglašala.

Matevž je Lovrača sovražil z vso besnostjo. Odkar ga je tako neznansko pretepel in vrgel po strmini, je bil zelo previden, kadar je hodil za Marijanico. Hrepenel je, da bi se znosil nad njim. Ko mu je pa Marijanica razodela svoj načrt, naj ga ustreli, je zijal in je ni mogel razumeti. Na tako maščevanje ni mislil. Toda Marijanica ga je znala pretkano omamiti:

»Brez tebe ne živim več, z njim pa ne morem,« mu je zatrjevala. In ko se je obotavljal, se ni zgrozila pri besedah:

»Če ga ne končaš, končaj mene, ali se bom pa sama.« Bušnila je v jok in se tresla, da jo je Matevž komaj potolažil. Šele ko ji je s prisego obljubil, da jo reši, se ga je oklenila in mu med smehom in solzami odgovarjala:

»Nate se še zanesem. Vem, da me ne zapustiš in me rešiš. Saj si moj in moj ostaneš. Kar se bo nama zljubilo, bova imela.«

V Matevžu se je mešala pohotnost s sovraštvom in sam si je zaželel trenutka, ko se znosi nad Lovračem. Vendar si ni mogel natančno ustvariti podobe življenja z njo. Prepad med Lovračevo smrtjo in življenjem, o katerem je Marijanica sanjala, je zijal med obema in ni ga znal premostiti.

»Najbrž bi moral potem pobegniti!« je plaho namignil Marijanici. Iznenadilo jo je in sama se ni mogla znajti. Kakor je pomišljala, čez to ni mogla in zgubila je sled do svojih sanj. Sram jo je bilo zadrege in kakor ji je že blisnilo, je bleknila:

»Najbolje čez mejo. Jaz potem prodam grunt in pridem za teboj!« Misel se ji je zdela srečna in pograbila jo je, kakor je bila za Matevža grozna; njej se je zdela naravna in edino pravilna.

»Denarja ti bom že dala, nič ti ne bo hudega, ne pozabim nate!« ga je napeljevala. Osvojila si ga je in mu samo še ukazovala. Kadar se je obotavljal, se ga

je Marijanica še strastneje oklenila in ga obsipala s poljubi.

»Ti me lahko rešiš, reši me! Zaradi tebe je tako, sicer bi se še kako vdala. Tako pa, ti si vse... reši me in maščuj sebe...«

Kar je vedel slabega o Lovraču, vse je še v veliko bolj črnih barvah slikala, samo da bi zanetila v Matevžu tem večje sovraštvo. Sama sebi se je čudila, da ji gre tako srečno, in skoro ponosna je bila na svojo iznajdljivost, češ, vedno se bahajo moški, kako si znajo pomagati, ali kadar je treba zares, omagajo in nikamor ne morejo.

»Kako pa naj bi naredil?« je zmešano izpraševal Matevž.

»Kako? Ti bi ga počakal, reciva ponoči, s puško, ga ustrelil in zginil; do meje ni daleč!«

Matevž še vedno ni mogel premostiti prepada.

»Potem bo vsak vedel, da sem ga jaz!« je rekel.

Marijanica je sama pomislila na to, da ima v tem Matevž prav, in se zgubila v vrvežu misli.

»Nekaj dni pred tem bi nalagal ljudi, da si odpotoval za delom,« je naglično razbrala iz misli.

Matevžu se še ni razjasnilo, še vedno je računal in računal in povsod je videl vrzeli.

»Pa če ga ne zadenem, ali če me kdo vidi in ujame?«

»Kdo naj te vidi!« Marijanica ni mogla umeti, da je Matevž tak omahljivec. »Vsake sence se ustraši. Moški so pa res čudaki. Toliko govore o svojem pogumu, kadar je pa treba, si nič ne upajo,« mu je v mislih očitala.

»Kje pa misliš, da bi bilo najbolj pripravno?« jo je v tresljajih izpraševal in zakrival, kar se je dalo, svojo razburjenost in negotovost.

»Ob rdeči poti pod Jegalami!« Sama ni vedela, zakaj se je odločila za ta kraj, ali ko je začela premišljevali, se ji je zdel najprimernejši.

»V melino se uležeš in počakaš; že pride mimo. Poskrbim jaz.«

V Matevžu je zavrelo in mraz ga je stresel ob misli, kako bo prežal na svojo žrtev.

»Ali bom mogel?« Nič več ni mogel zadrževati in tajiti svojega strahu, olajšanega se je čutil, ko ga je izgovoril.

»Pa nikar! Nikoli več te ne pogledam in Lovraču povem vse, da veš, mu že tako povem, da te zapro, veš, tisto o strupu. Potem pa še praviš, da ga sovražiš! O, da sem se ti mogla zaupati!«

Zaihtela je in se v krčih lomila.

Matevža je dušilo. Režalo je vanj dvoje grozotnih izhodov, ali poslušati Marijanico in jo obdržati, ali priti v zapor in si nakopati dvoje sovražnikov, njo in Lovrača. Skoro se mu je zastudila Marijanica; rad bi jo bil v tistem trenutku pognal. Ali ona je ihtela in krilila z rokami.

»Grem pa sama v smrt, grem pa sama, vsi dedci ste zanič, tudi ti si zanič, Matevž, da veš!«

Matevža je psovka zbolela, zbolel ga je njen krik in skloniti se je hotel k njej in jo pomiriti.

»Pusti me, vidim, da ste vsi enaki!« je zarežala in ga odrinila. Matevž je pozabil nase in iskal le njenega obraza.

»Marijanica, ne smeš biti huda! Marijanica!« Iskal je njeno roko, jo objel in bi se bil sam skoro razjokal.

»Ko me pa nimaš nič rad!« je med ihtenjem momljala Marijanica.

»Rad te imam, Marijanica!« Stiskal je njeno roko in ni mu je več odmikala.

»Zakaj si pa tak omahljivec, če te prosim?«

»Bal sem se!«

»Zakaj se pa jaz ne bojim? Vse se mi je še obneslo, tudi to se bo, zato se ne boj.«

»Saj se ne bojim, samo...« Ni vedel, kako bi se izrazil, da bi ne izdal svoje nevere v namišljeno srečo in da ne bi znova užalil nje.

»Torej se ne bojiš in ne umankaš?«

»Ne!«

Objela ga je in poljubovala, da je udušila vso njegovo plahost.

»Ko me rešiš, se nama začne življenje, kaj, Matevž?«

»Kdaj naj ga počakam?«

»Če prej ne, na velikonočno nedeljo pred dnevom. Ti že razložim. Moram ga napeljati na to, da bo šel takrat mimo. Primorala ga bom, da gre z menoj k vstajenju k fari. Še pred tremi bi moral čakati!«

»Bom!«

»Prisezi mi!«

»Prisegam!«

Matevž ji je prisegel, Marijanici je žarel obraz.

»Kmalu bom rešena!« je vzkliknila in objela Matevža.

»Moram iti, da ne bo kaj sumill!« In je šla.

V Matevžu so plahutale ure preizkušnje in samega sebe ga je bilo strah.

XXII.

Marijanica je hitela v hrib, ob rdeči poti se je ustavila in nič je ni zazebló v dušo. »Kot nalašč je ta prostor ustvarjen, mora ga zadeti,« je sama sebi pritrdila in mirno nadaljevala pot.

Lovrača ni bilo doma, le Milka in Lovriček sta skladala pred hišo drva.

»Milka, drva mi boš pripravila za večerjo.«

»Bom žel!«

»Kje si pa bila?« jo je ogovoril Lovriček.

»V dolini, zaradi moke!« je v naglici odgovorila Marijanica in že stala pred ognjiščem. Bila je veselo zamišljena in žvižgala je v tišino svojo priljubljeno pesem:

sem sama doma . . .«

»Le pridi, le pridi,

»Marijanica je pa danes dobre volje,« je pripomnil Lovriček.

»Oče je pa zmeraj slabe!« je popravila Milka.

»Kaj praviš, zakaj?«

»Marijanica ga nima nič rada!«

»Kako veš?« se je delal nevednega.

»Tako!« Drugače ni znala utemeljiti svoje sodbe, čeprav je njeno resničnost z otroško dušo živo občutila.

»Kregata se dovolj!« je rekel fant.

»Res. Zmerom imata kaj.«

»Tebe ima pa rada.«

»Ima me. Zmerom mi kaj prinese.«

»Ali jo imaš tudi ti rada?«

»Tudi!« je pritrdila Milka in drugič naložila drv.

Lovrač je prilomastil iz hriba, za seboj je vlekel celo grmado hoste.

»Ali je Marijanica doma?« je vprašal Milko in Lovrička.

»Je,« sta hkrati zinila.

Zavil je naravnost v hišo in se v veži ustavil.

»Drv sem privlekel; bilo je nekaj tako lepo suhih vej, da bi jih bilo kar škoda. Za podkurjavo jih boš imela.« Marijanica se je motila z lonci pred pečjo in šele čez čas ošvignila Lovrača: »Kaj praviš?«

»Hoste sem ti privlekel!«

»Prav je, komaj zakurim; vse rdeče oči imam že od dima!«

»Pazi, da se ti kako ne vnamejo!«

»Pa naj se!«

»Ni res! Pokaži mi oko, pokaži, Marijanica.« Hotel jo je nežno prijeti in ji pogledati oko, pa mu ni pustila.

»Pusti me, kaj bi pa ti vedel. Tudi če bi bilo kaj!« Lovrača je ujezilo.

»Trma babja!« ji je zabrusil. Marijanica se še zmenila ni, on pa je stal poleg ognjišča in strmел vanjo. Zdela se mu je spremenjena in razigrana in še bolj se mu je zdela prikupna. Rokave si je zavihala, da so se v svitu ognja žarile rejene roke. Igral bi se bil rad z njo in jo je uščipnil.

»Starec sivi, pa še tako otročji!« ga je zavrnila. Lovrač je mislil, da se le tako dela iz nekakšne sramežljivosti.

V Marijanici je vse kipelo. Najrajši bi se bila znosila nad njim in izbruhala nanj točo psovk, toda premislila se je. »Prijazna mu moram biti, da ne bo slutil. Bog ne daj, če kaj izvoha. Ne bi bilo več pomoči.«

Strešla mu je poslej, kar je le mogla, pospravljala z večjo vnemo kot drugače in tudi v dolinc ni uhajala.

Spremembe je bil Lovrač vesel. V večerih je igral na citre, družina se je pa zavrtela. Še Marijanica je plesala. »Z Matevžem bo vse drugačno življenje. O, tudi bova plesala, pa še lepše,« si je mislila med plesom in se sesedala na klop. Razvneemale so jo le misli na skorajšnje novo življenje in dnevi so ji bili dolgi, predolgi.

»Ti, Marijanica se bo pa še naredila!« je pripomnil Lovriček.

»Lahko da!« je dodala Katarina.

Lovrač je igral, bil je fantovski in po zraku bi vrtel Marijanico. »O, saj se pričinja novo življenje, saj se je

že unesla, še prav dobra žena bo,« se je tolažil in žal mu je bilo, da ji je tolikrat očital.

»Marijanica!« Prisedel je k njej in se je oklenil čez pas.

»Marijanica, poslej bova pa res zmerom prijatelja! Tako lepo bo nama!« jo je ogovarjal.

»Bo!« je odgovarjala ona.

»Veš, ne smeš biti huda, če sem bil včasih siten. Rad te imam, pa se mi je zdelo, da me ti nimaš!«

»Ko si pa tako divji,« mu je zabrusila, vendar ga tako ostro pogledala, da Lovrač ni dvomil o njeni iskrenosti.

»Jutri pojdem k Rožniku, Marijanica. Pojdeš z menoj?«

»Ne bom utegnila; velika noč je pred vrati, moram kaj pospraviti!«

»Pa bi le šla!«

»Res ne morem. Saj veš, da ne smem kar tako pustiti hiše in veže. Če za praznike kdo pride, kaj bo dejal. Da je baba zanič, čisto gotovo!«

»Kakor veš, no. Pritegni pa še Milko in Katarino, zakaj bi sama?«

»Saj lahko! Kje imaš pa nedeljsko obleko, da ti jo očistim?«

»V skrinji!«

»Pa nič ne poveš, kar tak bi kolovratil k fari. V nedeljo bo vse novo, ne bi se spodobilo.«

»Ti bi rada k vstajenju?«

»Seveda, že zadnjič sem te mislila nagovoriti, da bi šel z menoj. Pri fari je procesija v nedeljo in zgodaj zjutraj je najlepše!«

»Prav, pojdeva; konja naprežem v dolini in se popeljeva.«

»Prav,« je zategnila Marijanica.

Lovraču je bilo mehko pri srcu in v duši mu je zagorelo upanje, da mu vzcvete pomlad.

Marijanici je tudi odleglo. Ko bi jo bil še dalje časa nadlegoval, bi se ne mogla premagati. Preveč je že vrelo v njej.

Lovrač je šel zjutraj v sosednji hrib k Rožniku in bil po brezskrbni, mirni noči ves svež, dobre volje, skoro meden.

»Marijanica, preveč se nič ne ubijaj. Deklini napreži! Naj se le privadita!«

»Bom žel!« je zaspano odgovarjala Marijanica. Tako je bila v mislih drugod, da moža še videla ni. V glavi ji je šumelo velikonočno jutro. Še pet dni in ne bo je več nadlegoval. Z Matevžem bo združena, na vse drugo je pozabljala.

»Še teh pet dni naj potrpi, potem ... ah, potem ... Matevž, da ne umankaš!«

Pospravljala je in pripravljala, ni pa imela ob-
stanka. Dan ji je bil predolg, predolge zlasti noči. Kdaj bo še nedelja!

»Milka, ali bi ti šla v štacuno v dolino? Za praznike moramo še kupiti.«

»Bi šla,« je bila Milka hitro pripravljena.

Marijanica je skočila v hišo. »Kar malo počakaj, ti napišem, kaj boš vse kupila.«

Šla je k mizi in začela pisati Matevžu pismo, ki mu ga je namenila poslati po Milki. Roka se ji je tresla. Raztrgala je pismo na drobne koščke, šla ven in rekla Milki in Katarini: »Nič ne pojdeš. Človek res ne ve, kaj bi naročil. V štacuni pa vidim in kupim. Pridno pospravljajta, pojdem sama in se hitro vrnem.«

Vzela je cajnico in stekla po bregu.

O Matevžu je vedela, da je raznesel novico, češ da pojde drugam za delom. Vedela pa je tudi, kje se skriva, saj mu je skrivaj nanesla hrane in žganja. Oprezno se je približala na pol podrta kolibi v samoti in ga poklicala.

»Vse je, kakor sem povedala. V nedeljo zjutraj pred tretjo uro čakaj. Na,« mu je še stisnila denar in kratko vprašala: »Boš?«

»Bom,« je rekel zamolklo. Ona pa je po ovinkih skozi goščo odbrzela v dolino k štacuni.

Kakor je obljubila doma, je res hitro prišla in prinesla polno cajno.

»Tako mi je vroče,« je sedla na tnalo pred hišo. Pot jo je curkoma oblival. Toda ni je zdelala strma pot; gnalo jo je, da ni vedela, ali beži pred strašnim, kar sta sklenila, ali teče le v strasti in slepoti zasanjanim dnem naproti.

XXIII.

Dnevi so Matevžu v brlogu cezeli, kot bi iz večnosti kapali. Prerivalo in prelivalo se je v njem dvojje sil: dušil je vest in se naslajal ob misli na Marijanico, denar in grunt. Zalival se je z žganjem, notranjost mu je razpalilo sovraštvo in mu priklicalo željo po uživanju.

»Previdno in skrito moram končati to reč, nihče se ne bo zmenil zame. Ves teden me že ni bilo na spregled, ljudje so trdno prepričani, da sem odpotoval, in celó oddahnili so se, češ, vendar smo se ga iznebili,« se je bodril in zalil z žganjem svojo misel.

Ogledal si je karabinko, pregledal vseh pet nabojev, prvi je bil napiljen. »Takle dobro raztrga,« je premišljal in v glavi se mu je vrtinčilo, ko si je namišljal pred seboj Lovračevo razmesarjeno truplo.

Prešteval je denar in ga zopet spravljaj v skriti predal denarnice. Tolikšne vsote še ni imel v žepu in vse udobnosti življenja so se mu motale pred očmi.

»Na Laško jo potegnem, Marijanica mi še dopošlje; kakor bom hotel, bom živel!« je dajal duška omami.

Marijanica je begala iz hleva v hišo, iz listnjaka v svisli. Lovrača ni mogla pogledati. Odgovarjala mu je prijazno, če bi ga bila pa pogledala v oči, se ji je zdelo, da bi se ji bil zasmilil. So prišli trenutki, ko ji je bilo skoro žal naklepa, in če bi v tistem hipu imela pred seboj Matevža, bi vse preklicala. Ali otopelost jo je že toliko prevzela, da je prešla take trenutke in se vrgla v opoj misli, krožečih v zamišljeni sreči.

»Zaradi Matevža naj bo! Tudi on je trpel,« je prilivala svojemu opravičevanju. »Jaz sem pa tudi trpela v teh mesecih.« Z otroki je kramljala, kolikor je mogla. Zdelo se jim je pa čudna in so se je skoro ogibali. Niso prenesli njenih oči in njene zvezane zbežanosti.

Lovrač sam se ji je čudil. Brskal je po svojih papirjih, iskal in iskal, ali najti ni mogel. Sam ni vedel, zakaj brska in kaj išče. Iskati je moral. Hotel je zapisovati račune, hotel prešteti dolgove in število dolžnikov, prevpile so mu račune temne slutnje in ni se mogel več ganiti iz sveta domnev.

Spomini so se mu zmedeno valili po glavi od prvih let; vso pot do trde sedanjosti je prebrodil. Kakor je bila

pot strma, si jo je želel nazaj, vsaj toliko, da bi zravnal njene klance in ustvaril v sebi moža, kot bi ga hotel sedaj. Zdel se je samemu sebi smešen, če je pomislil, da je v preteklosti iz ohole zavesti tajil vse, kar je bilo svetega, stokrat in stokrat dokazanega, priznaval pa samo »novo«, ki se mu je izkazalo tako trhlo in prazno.

»Človek, kaj pa je človek?« se je izpraševal in njegovi prejšnji nauki so mu zvoedeneli. Nenadoma je obstal pred uganko in ni je mogel razvozlati. »Če bi bil jaz na primer, ko sem tudi človek, samo stroj, zakaj bi moral tako skrbeti za svojo srečo, za srečo žene, družine? Zakaj bi me bolelo nesoglasje in prevara med mladostjo in starostjo?« se mu je vrivalo vprašanje. Ali v razmišljanju se je pogreznil v nedoglednost in ni si mogel odgovoriti.

Takega velikega tedna še ni preživel in tako tesnih, zaprtih ur še ni dočakal. Zdelo se mu je, da je zbit, kot bi bil bolan, ali bolečin ni čutil, samo v duši ga je grizlo, peklo in pred očmi so mu begale motne sence. Grozo je občutil, pa ji ni znal dati oblike, čim bliže je prihajala velika nedelja, tem težja je bila groza.

Na veliko soboto se je ulegel in ni mogel spati. Premetaval se je po postelji, stiskal oči, toda spanca ni bilo.

»Milka, zdaj pa le pokonci! Napraviti se bo treba, če hočemo k vstajenju!«

Lovrač je začul Marijaničin klic in čutil je v njem negotovost, ženi se je glas skoro tresel. »Kaj je tudi ona bolna?« ga je zaskrbelo.

»Vstati boš moral, da ne zamudimo!« je poklicala tudi moža. Zunaj je bila še tema, ali ozračje je bilo kolikor toliko že orošeno z medlo svetlobo. Vsaj njemu se je zdelo.

»Ne vem, če bi šel, sem nekam bolehen,« se je izgovarjal.

»Potem naj ima pa človek kaj od velike noči! Kako to, da si druge dneve zdrav, na velikonočno nedeljo pa zboliš? Čeden kristjan si,« ga je v raztrganih sunkih zmerjala. Lovrač je mislil, da se je tako raztogotila, in ni občutil njene zadrege.

»Če je pa tako, pa grem! Ali je obleka že pripravljena?«

»Že!«

Zlezel je iz postelje in se pri brleči luči umil in oblekel. Tudi otroci so bili že napravljeni. Sedeli so v hiši za mizo. Marijanica jim je kuhala čaj. Starejši, ki so prišli za praznike domov, so popili in šli svojo pot. Milka, Katarina in Marijanica so pa čakali očeta.

»Cvrkni mi še malo žganja, mraziti me hoče!« je velel mož. Nalila mu ga je in tudi sebi ter hlastno pila.

»No, pa pojdemo v božjem imenu!« je šepnil Lovrač in težko prestopil prag. Zdelo se mu je, kot bi nekaj pozabil, domišljjal se je, pa se ni domislil.

»Konja še okomatam! Počakajte malo.«

Konj je zarezgetal in pod kopiti so se ukresale iskre.

Zavili so proti dolini. Lovrač je šel spredaj in na konopcu vlekel konja, ki je previdno stopical po strmi poti in se ogibal kamenja. Milka je drobila z Marijanico, za roko jo je držala in Marijaničina se je vsa tresla.

»Ali te zebe?« jo je vprašala.

»Ne! Pod noge pazi, da ne padeš.«

Na križpotu se je Lovrač ustavil, kot bi se pre-mišljjal.

»Na levo zavijmo, bo krajša pot!« je namignil Marijanici.

»Kdo se bo drsal po tisti strmini! Po tejle poti človek vsaj ve, kam stopi!« mu je svetovala Marijanica.

»Meni se pa zdi, da bi bilo po levi strani boljše.«

»Prava reč, če stopimo še tistih pet korakov. Le po tejle poti pojdemo,« je odločala.

Lovrač je še vedno stal in ni mogel naprej in tudi konj ni bil voljan.

»Kaj pa še čakaš? Bomo res zamudili.« Lovrač se je premaknil z mesta in potegnil konja. Vse je bilo tiho, le udarci kopit in okovanih čevljev so dramili tišino. Lovrača je oblivala vročina in z rdečim robcem si je brisal pot, v grlu ga je pa nekaj dušilo, strah ga je skoro bilo in ni se ga mogel otresti.

»Hudnika, kaj pa je z menoj? Tak pa še nikoli nisem bil!« se je izpraševal in strašno tesno mu je bilo v duši. Očeta se je spomnil in matere, Jere in svojega življenja in vse mu je zagorelo v čudni luči.

Kakih dvajset korakov pred rdečo potjo ga je strelala neznana groza. Z očmi je begal po izdolbeni poti in rad bi se bil zaokrenil in se vrnil domov.

Pogledal je nazaj, žena je zaostajala, Katarina in Milka tudi.

»Kaj pa zastajate?« jim je zaklical.

»Nič ne zaostajamo!« je kriknila Marijanica. »Le ženi naprej, saj smo čisto za teboj,« je zarežala Marijanica in trdo držala Milko za roko, da jo je kar bolelo.

Lovrač je gnal konja naprej. Marijanica je vztrepetala, zaklicala bi: »Lovrač, ne naprej!« pa ji je nekaj zamašilo grlo. »Marijanica, bodi pametna, še minuto, pa si rešena!« Z roko je šla preko čela.

»Ali te boli glava?« je vprašala Milka.

»Malo me res!« je polslišno rekla Marijanica.

Lovraču so klecale noge in narahlo je držal konopec, tudi v rokah je čutil slabost. Misli so se mu kopičile v glavi, da je zgrešil vsako sled in se ni mogel okleniti niti ene.

Izza brega izdolbene poti se je zablisnilo, počilo, konj je planil v breg, med odmevom se je zgubil Lovračev glas: »Mari—ja...«

Marijanica je kriknila in obstala.

Otroka sta vrisnila od strahu, nato pa se kot brez pameti vrgla čez očetovo telo, ki pa ni več dihalo, le iz raztrganih prsi je dehtelo po krvi, ki je vrela iz rane.

XXIV.

Sinovi, ki so bili že skoro v dolini, so slišali strel, za katerim se je razlegal v tiho jutro grozen jok sestra. Pritekli so na pomoč in z grozo obstali pri mrtvem očetu.

»Fantje, po žandarje! Pomagajte!« je kriknila Marijanica in vila roke.

»Za morilcem!« je velel najstarejši. Pognali so se v hrib in lomastili v temi skozi grmovje in robidovje. Marijanica je vsa trepetala: »Če Matevž še ni zbežal? Ubijejo ga!« Trgala je z divjo grozo in strahom hčerke z mrtvega očeta in jih gonila k fari po orožnike.

Fantje so se kmalu vrnili. »Izginil je brez sledu, hudič,« je siknil Tone in zapičil pogled v Marijanico,

ki se je tresla kot šiba na vodi in z glasnim jokom dušila strah in vest.

»Midva z Janezom ostaneva pri očetu, vi pa k fari in takoj po orožnike.« Marijanica je potegnila Milko s seboj in se spustila v dir po bregu. Jok ji je zamrl, misli so begale za Matevžem, mednje pa je zevala strašna rana na prsih ubitega Lovrača.

Matevž je ležal skrit pod visoko skalo in buljil v dolino. Zdelo se mu je, da vidi bliskajoči se bajonet, ki se je bližal strmini.

»Zdaj, zdaj me prebode,« ga je zazeblo.

Puško je bil prislonil na skalnato steno. Ko pa jo je zagledal, ga je zapeklo. Zdelo se mu je, da iz cevi še zdaj puhti smrad po smodniku in da se v tem smradu meša duh po krvi in drobovju. Zgrabil je puško; cev se mu je zdela vroča.

»Skrij jo!« mu je nekaj šepnilo.

»Vraga, kam pa!« je v mislih odgovarjal šepetalec.

Pa kot bi mu nekaj velelo: »Tja!« se je okrenil. V široko razpoko skale je kot na ukaz zrinil puško, natrgal mahovja in zamašil vrzel.

»Tudi vrag je ne iztakne!« se je oddahnil in zlezel pod skalo. V žepu se je dotipal do steklenice. Globoko je nagnil, da ga je žganje razgrelo do razdraženosti. Prevezela ga je omotica in je zadremal. Težke, krvave sanje so bile kot resničnost. Začul je korak, vztrepetal in prisluhnil. Ptič se je prepeljal mimo vrhov in s krilom otresel vejo. Začutil je na rokah verigo, mrzlo in težko, ki se mu je ovijala ob členkih. Pretegnil je roke, da je mogel ubiti sanje, napel oči, da je pregnal gonjače, ki hočejo lajati vanj in ga gnati pred sodnike.

»Ne dam se jim!« je vzkipelo v njem, se je trgalo v njem; bila je groza pred neznanim, bil je stud nad samim seboj, bila je mešanica čustev, ki jih je rodil in opajal v zadnjih dneh, ko sta on in Marijanica gradila nov dom, ki naj bi mu temelj položil umor.

»Morilec!« je butilo vanj. In zdelo se mu je, da mu je ime »morilec« zapisano na čelu, v očeh in da bi mu tudi koraki peli: morilec, morilec, morilec, morilec, dokler bi ne razodeli svetu: »Glejte ga, morilca, sodite ga po božjih in človeških postavah!«

Vstal je, se stisnil ob steno in bil nepremičen kot skala sama.

Kot obešenec, v čigar telesu je zamrl vsak utrip, se je tolažil: »Nihče me ne izsledi.« Z očmi je prodiral skozi grmičevje. Zdelo se mu je, da iz doline prihajajo v ilovnato globel kropilci nemo in sklonjeno in da se prav tako vračajo. Lovil je z očmi, da bi ugledal vsaj eno bitje; laže bi mu bilo v tej samoti strahov in groze.

V hrib se je poganjala Marijanica, za njo se je vlekla Milka.

Matevža je kar odmaknilo. Zasenčil si je oči z dlanjo in strmел v hrib. Vsaka kretnja Marijanice mu je bila znana, vonj njene obleke je začutil pred seboj, vendar mu je bil pogled nanjo zoprн, gnusen; vsak sunek nje-nega koraka ga je zbodel, pred njim je zazijala votla, črna duplina, iz nje se cedi kri in se razliva po rdeči ilovici.

»Nič ne slutijo, nič ni izdala,« si je odgnal mračne podobe in krvave misli.

»Ne bi je drugače pustili izpred oči!« Dobro mu je del hlad. Pomirjen se je zleknil pod skalo in spet zadremal.

»Mrači se,« je pomislil Matevž, ko se je prebudil. Groza se je razlezla po njegovem telesu in mrliški duh in vonj po svečah sta mu udarjala v nosnice.

Tedaj šele mu je spoznanje prav v živo zabrusilo nespremenljivo resnico: »Ubil si ga!«

Matevž se je odmotovilil izpod stene ter se v velikem ovinku bližal cesti in s ceste hitel v breg.

Prevzemal ga je mraz, ki pa se je trenutno sprevrgel v vročino; pot mu je oblil obraz in po prsih je čutil ščegetajoče potne kaplje, ki so mu močile srajco. Vsak korak mu je bil težak, kot bi bil pred prepadom. Roke so mu bile kakor tuje, čutil je, da mu je obraz od groze spačen in da kriči iz oči in z obraza: »Morilec, morilec!«

Z nasprotnega brega je opazil brlečo lučko, ki so jo postavili ob mrtvem Lovraču.

Nehote je Matevž sklenil roke, raznežilo se je v njem in v premraženosti mu je vzdrhtela na ustnicah molitev.

»Odpusti mi, Lovrač, za tvojo dušo bom molil in že molim, za mojo ni več milosti...«

Glava mu je zlezla na koleno. Obraz si je zakril z dlanmi. Mašil si je ušesa, a je slišal iz gluhe loze klice: »Morilec, morilec!« Matevž je planil in bežal dalje v noč kot obsedenec. Vsak šum ga je pretresel do mozga. »Žandarji!« je vselej pomislil in stisnil svoje zbegano telo pod grm. Zjutraj se je znašel v podstrešju rodne hiše. Stisnjen v klobčič je ležal za skrinjo.

»Lovrač me ne bo strašil, prosil sem ga odpuščanja,« se je tolažil. »Toda žandarji!« Čul je rožljanje verig, udarjanje puškinih kopit, žvenket podkvic na čevljih in ostrost besed, ki jih zna oblast in postava.

»Ne boste me!« Skobacal se je izza skrinje, pobral iz nje denar in se založil z jedjo in z žganjem. Neslišno je odprl zapah in izginil v hrib in po tihotapskih stezah prišel do meje in v Italijo.

Lovrač je takrat še ležal v globeli, bil je veliki ponedeljek. In takrat je v dolini zvonilo Lovraču, zvonili so blagoslovljeni zvonovi, zvonili spravo in odpuščanje in prosili za milost, zvonili so tisti zvonovi, za katere pokojnik ni imel niti vinarja in si je volil kravje zvonce. Toda zvonovi so odpustili.

Pri Lovračevih je bilo tiste dni strašno življenje. Marijanica je pozabila na Matevža in na moža. Ni je našla misli, ki bi se je oklenila, pa tudi solze ne, ki bi jo iskreno potočila. Milka je ihtela v kotu, da so ji oči zatekle, Katra se je dušila pred ognjiščem, pred hišo je tulil pes, v hlevu hrzal konj in utrinjal, da bi se utrgal in zdirjal h gospodarju.

»Milka, še oči si boš izjokala, nikar no! Kar je, to je. Bo že kako!« je v tresljajih zlogovala Marijanica, da bi dodala besedam nekaj žalosti in obupanosti.

Milka pa je še sunkoviteje zaihtela.

»Zaigramo! Navijmo gramofon, naj poje v spomin njemu. On mi ga je kupil. Čakaj! Tale mu je bila najbolj všeč,« je blebetala žena in navila obrabljen gramofon, ki je s hreščanjem in škripanjem tulil v maršu prav za prav mrtvaško pesem. Iz kota v kot se je valila melodija, se razbijala ob tramovju pod stropom, se lovila pod mizo in uhajala skozi okna v dolino do

globeli, skozi vrata v hlev in do psa, ki je še bolj obupno zavijal.

»Viš, prav tako lepo poje kot tisti večer, ko ga je ata prinesel,« je segla v melodijo Marijanica in se po kobilje zarežala v medlo luč, ki je revno brlela. Ko je gramofon utihnil, so se lovili v temnih kotih le še posamezni zvoki. Potem pa je bilo v hiši mrtvaško tiho.

»Milka, uro navijemo, dolgčas je!« je v nemi grozi zaprosila Marijanica.

»Ne, mrliča imamo!« je kriknila Katra izpred ognjišča. Tedaj je vzkipelo mleko in neprijeten vonj se je razlezel po hiši. Marijanici je bilo, kakor da se je razlil vonj po krvi, ki je vrel iz moževe rane, po vsej hiši.

»Neroda!« to je bilo vse, kar je mogla izgrgrati Marijanica.

Večerje se nihče ni dotaknil. Skrivoma je použila le Marijanica nekaj »žegna« in izpila kozarec žganja.

»Spat pojdemo, jutri se bo treba pripraviti za pogreb.«

Zadnja beseda jo je tako grozno zbodla, da je ni cele izgovorila. Zaželela si je Matevža, da bi se ga oklenila in bi jo branil pred strahovi, zijajočimi vanjo iz vseh kotov.

Milka tudi to zadnjo noč pred pogrebom ni spala. Strah je ni bilo. S stene je snela očetovo sliko in s pogledom nanjo molila, molila s srcem, z dušo, z ustnicami, z vsem telesom. Molitve si je sama ustvarjala, srce jih je rodilo: »Bog, Oče moj, usmili se duše mojega očeta. O Bog, usliši prošnje moje matere, ki je v nebesih in je zanj molila. Usmili, usmili se njegove duše ti, sveti Janez, njegov patron, in prosi za očeta Boga, ki te ima rad in te je za svetnika postavil. Mati, mati moja, ki si me moliti naučila, jaz molim zmerom, zjutraj, opoldne in zvečer in kot si želela, tudi k maši hodim, še moli za očeta, da bo njegova duša pri tebi in da bosta prijatelja.« V molitvi so se utrinjale solze in zdaj in zdaj je prekipevajoča ljubezen do očeta kriknila:

»Oče, vstani! Jaz te bom obvezala, samo pri nas bodi. Jaz bom umrla, če te ne bo!« Svojega glasu se je ustrašila, ko pa je zagledala očetov obraz na sliki pred seboj, njegove oči, ki so jo ljubeznivo objemale, si je obrisala solze in se zazrla v sliko:

»Oče, pridi no domov, večerja te še čaka, jaz jo bom pogrela.«

»Saj je mrtev!« jo je presunilo. Zagledala je spačeni obraz Marijanice in v tla povešene oči Matevževe.

In ko se je hotela otresti teh podob, se je zagledala v očetove oči na sliki. Bile so svetle, lepe, radodarne, božajoče, tako kot takrat, ko je delil odpustke s semnja. Toda te oči so bile mrtve. In v te mrtve oči je pala senca in iz te sence se je zarežal obraz Marijanice...

Počilo je, konj je planil v reber, oče pa se zgrudil kot podsekana bukev...

Milka se je zgrozila. Zunaj je lajal pes, petelini so peli in v staji so meketale ovce. Mlečna svetloba se je cedila skozi okno in sesala temo v sobici, v kotih, pod stropom; izmedlela je luč v luči dneva.

»Danes ga pokopljejo!« je kriknilo Milki v dušo. Ni čutila lakote, ne utrujenosti. Tavalala je kot večša po dvo-rišču, po hiši, božala ovce in konja in se ogibala Marijanice, ki je bila mršava, črna pod očmi in neprespana. Vso noč je čakala, da jo pokliče Matevž. Vsako uro ji je bilo tesneje; če je pes zalajal, se je zagnila z odejo, da bi ne zagledala orožnika. Matevža bi pes ne oblajal.

»Morda se je sam javil; volčičev je zadosti,« je pomislila.

»Jaz sem nedolžna,« se je tolažila.

»Rad me ima, ne bo me izdal!« si je iskala pomoči.

»Le kam ga je zaneslo?« se je izpraševala zjutraj, ko jo je iz preišljevanja prebudil dan.

»Kar pripraviti se bo treba počasi,« je ogovarjala Milko in Katro.

»Še to najhujše prebolimo, potem bo pa že šlo. Drug drugemu si bomo pomagali,« je hotela tolažiti.

Marijanica se je začela oblačiti v črno obleko. Vse ji je letelo iz rok, vse ji je bilo narobe. Nemirna in razdražena je priganjala dekleti, naj hitita. Fantje sploh niso prišli na dom. Studila se jim je mačeha. Če so bili sami, so se pridušali, da je ona to pripravila.

Ko so uredili živino, so zaklenili in se podali k pogrebu. Hčere so hotele k očetu. Marijanica jih je siloma trgala na drugo pot.

»Ne smemo! Komisija je tam. Nihče ne sme blizu. Kar k fari pojdimo. Tam počakamo.«

Vlekla je za roko Milko, ki je glasno ihtela, in bežala po strmini kot preplašena zver.

Prav ta čas se je res zbirala komisija pri mrtvem Lovraču, ki je ležal tri dni v gmajni. Ves čas in od vseh krajev so ga ljudje hodili kropit in gledat. »Čuden, prečuden je bil vse življenje in taka je smrt njegova,« so plašni modrovali spotoma. Plešast možiček, ki je stanoval samski v leseni bajti, je mrmral ljudem: »Ko smo pobirali za mrtvašnico in zvonove, je odklonil in nas odgnal ter si sam naročal: 'Ko poginem, me vlecite v gmajno, tam naj ležim. Namesto zvonov naj mi kdo poropota s prašičjim loncem.' — O Bog,« je zavzdihnil starček. »Zvonove nam je pobrala vojska, — sam pa leži, kakor si je prerokoval.«

Ljudje so molčali s sklonjenimi glavami. Samo eden je komaj slišno odgovoril: »Bog je sodnik. Molčimo in molimo zanj.«

Ko je komisija opravila, so položili Lovrača v krsto in ga odpeljali k fari. Zadnjikrat je šel po svoji ljubi dolini. Pogrebcev ni bilo. Le voz je drdral po poti.

Pogrebci so se zbirali v krčmi pri fari in čakali, da ga pripeljejo.

Vsi Lovračevi so sedli za svojo mizo in mrko gledali predse. Fantje so pili v žalosti žganje, dekleta so ihtela.

V sobo je stopil Ratink — tudi Lovračev sorodnik, za ženo je imel njegovo sestro. Pri podbojih se je moral skloniti, da ni udaril z glavo ob prečnik.

»Glej no, glej, saj so vsi skupaj!« Ratink je odlomastil k Lovračevim in jim podajal svojo težko roko.

»Kaj hočemo, je že tako. Nič ne marajte,« jih je tolažil, v duši pa preklinjal morilca, ki je pobil njegovega dobrega prijatelja.

Žganje je razgrela pogrebce in so se razvneli.

Ratink je udaril po mizi in prav tedaj je stopil v gostilno tudi žandar:

»Hudiča, jaz pa takole mislim. Baba je skuhala vse to, le meni verjemite. Nič prida ni, že oči jo izdajajo.«

Pogrebci so se spogledali in prikriti sum je oživel v njihovih dušah.

Žandar je lovil besede z očmi in z ušesi.

»Ne se prenaqliti, možje. Preiskava bo dognala!« jih je miril žandar.

»Pa naj toži!« je zarenčal Ratink.

Kot strah se je tisti hip priplazila v gostilno tudi Marijanica. Oblečena je bila črno, oči je povešala, obraz ji je bil voščen.

»Hinavka!« je siknila neka ženska.

Pogrebci so umolknili. Marijanica se je sesedla na stol pri Lovračevih, ki je še pogledali niso. Pogled je započila v tla, ustnice so ji trepetale od čudne groze.

»Psica!« je zarjovel Ratink in se razkoračil pred njo. V pesteh mu je pokalo členkovje; kar škripal je z zobmi. Za korak se je približal žandar.

»Psica!« je ponovil. »Sedaj si srečna, ko si ga spravila. Fej te bodi.«

»Ubijte jo!« je kriknila starikava ženska in se penila od jeze. V roki je že držala steklenico, da bi zamahnila po Marijanici.

»Mir!« je zaukazal žandar, pa tudi njemu je utripalo v spoznanje. »Morda imajo le prav!«

»Da je sram ni in da se kazni božje ne boji,« so povzele ženske.

»Prisezi tukajle pred Bogom, da ga nisi ti najela!« je velel Ratink.

Marijanica je trepetajoče vstala, ni našla besede, ni našla niti misli. Oči so ji begale od stene do stene, nikjer pa niso našle vrat, da bi pobegnila. Končno se je zagledala v žandarja, ki je mrko oprezoval pogrebce in razmišljal, kaj in kako naj ukrene, da bo zadoščeno postavi in ljudski jezi.

»Prisezi!« je rohnal Ratink.

»Nisem kriva!« je izjecljala. Obraz ji je splahnel, pobledele so ji tudi zavaljene roke in tresle so se ji noge. Praznота se je odpirala pred njo in zdelo se ji je, da pada v to veliko praznoto, zmerom globlje in globlje.

Hotela je dvigniti roko, da bi prisegla, pa je bila roka pretežka. Ženske so to opazile.

»Bog in sveti križ božji, priseči je hotela,« so šepnile ženske.

Na okna je udarila žalostna, revna pesem edinih dveh zvonov, ki ju je pustila vojska. Pogrebci so utihnili in hiteli iz hiše. Lovrača so sneli z voza nosači, pogrebci so se zvrstili za krsto in s sklonjenimi glavami šli na pokopališče.

Ko so padle na rakev prve kepe prsti in kamenja, se je Milka zgrudila; v grob je ječalo glasno ihtenje hčera in sinov, sorodnikov in vseh, ki so se prišli posloviti od Lovrača.

Marijanica je klečala v bližini groba in bila kot ubita. Niti z ustnicami niti z očmi ni trenila; grob ji je bil tuj, pogrebci so ji bili tuji... videla je le praznoto, prepad, v katerega pada, pada...

Molitev je utihnila...

Orožnik, ki je stal za Marijanico, se je zganil, vrgel puško na ramo in položil roko na Marijanico:

»Marijanica, v imenu postave pojdite z menoj!«

Stresla se je in s težavo vstala. Brez upora mu je ponudila roke. S klecajočimi koraki, bleda in tresoča je odšla z njim s pokopališča.

Marijanica je že tisto noč spala v zaporu, ki ji je bil kljub tesnosti neznanski prepad. Vsa topa, v grozni megli je čakala in čakala, odgovarjala sodnikom in gledala z dušo v črno temo.

Ko je stala v dvorani pred zborom mož, ki naj odločijo o njeni usodi, je čutila, da visi nad njo nekaj težkega, ki ji grozi, da jo stre.

Ko je po hudih, kot večnost dolgih urah vprašal sodnik: »Ali se čutite krivo,« je zajecljala: »Da!« In je dodala za opravičbo: »Ko je bil pa tako čuden.« Potem je umolknila.

Čez pet let sta se v isti dvorani srečala z Matevžem, ki se je vrnil in ga je zgrabila pravica.

Spogledala sta se obsojenca in se z očmi poslovila. Vse drugo je utonilo in sta si bila neznana, romarja, ki jima je bila določena pot: Tja in nikamor drugam, tak je ukaz postave in pravice, tak je ukaz krvi.

* * *

Lovračev grunt je zapuščen, po njivah raste grmovje, slive in češnje so se posušile, Lovračev grob je brez rož, le na vseh svetnikov dan zagori plamenček na njem in vzkipi molitev. Na grobu kleči Milka, ki se vsako leto vrača od tujih ljudi, da se porazgovori z materjo in očetom.

Kranj 7737189

K SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

kratke pripovedi

PLESTENJAK J. Lovrač

886.3-32

026210277

COBISS ©

SKLADIŠČE